

Å gjøre det mulige mulig – arven etter Erling Stordahl

Hans Stifoss-Hanssen og Inge Morisbak

BEITOSTØLEN
HELSESPORTSENTER

Å gjøre det mulige mulig – arven etter Erling Stordahl

Hans Stifoss-Hanssen og Inge Morisbak

Forsidebilder:

«Erling Stordahl og Håkon Brusveen»: Foto: Valdresmusea, arkiv VFF 351 Anna og Erling Stordahl, eske 291 (VFF 351-L0291)

«Team Pølsa»: Foto: Erlend Lånke Solbu/NRK

ISBN: 978-82-90114-14-0

Beitostølen Helsesportsenter
Sentervegen 4
2953 Beitostølen
www.bhss.no

 Kulturrådet

Innholdsfortegnelse

Å gjøre det mulige mulig – arven etter Erling Stordahl	1
Forord	4
Innledning	6
«Arven etter Erling Stordahl» – hva mener vi med det?	6
Team Pølsa	8
Debatten om representasjon av personer med funksjonshemming i media	9
«Bry seg om-skalaen»	9
Erling Stordahl, menneskerettighetene og CRPD	11
Erling Stordahl, sosial kultur, og forholdet til naturen	12
Støtte fra moderne filosofi.....	13
Å gå foran – og å bidra til et aktivt liv for alle	14
Kommunikasjon og samhandling	15
Refleksjoner om betydningen av å se – og ikke se	16
Helsesportkonseptet, med sosial kultur som grunnlag	18
Fellesskapet	18
Aktivitene	18
Naturen	19
Kunnskapsutviklingen	19
Helsesport og tilpasset fysisk aktivitet	20
Tilrettelegging av anlegg og tilpasning av hjelpemidler	21
Aktivitetsområdene fysisk aktivitet og naturopplevelse definert som fritidsaktiviteter	22
Tilknytning til natur	24
Naturopplevelse og naturkunnskap på Beitostølen helsesportsenter i dag	25
Å gjøre det mulige mulig – to fortellinger om levde erfaringer	27
Hildes fortelling: Refleksjoner fra en fjelltur	27
Kjetils fortelling: Åpninga til hele aktivitetsuniverset	30
Historiske hendelser, arrangementer og institusjoner i arven etter Erling Stordahl	32
Verdens første skikurs for blinde	32
Ride- og naturfagkurser (1963-1971)	33
Ridderrennet og Ridderuka (1964 – til i dag).....	33
En dagsaktuell beskrivelse av ledsagerrollen	34
Norges mest undervurderte lederrolle.	34
Beitostølen Helsesportsenter – en materiell og en immateriell arv	36
Helsesportsenterets visjoner, virkemidler og erfaringer.....	36
Samhandling mellom medisin og aktivitetspedagogikk i rehabilitering.....	36
Forskning og utviklingsarbeid	40
Utdanning og undervisning	44
In Service Education	45
Utviklingen av studiet i helsesport	46
Internasjonal virksomhet.....	48
Fra Ridderrenn til spesialisthelsetjeneste – formidling av arven etter Erling Stordahl på Beitostølen Helsesportsenter i dag	52

Storedal Kultursenter – en materiell og en immateriell arv	60
Et historisk riss	61
Nåværende drift	63
Arven etter Erling Stordahl: Å gjøre det mulige mulig	66

Forord

«Arven etter Erling Stordahl» er et toårig prosjekt ved Beitostølen Helsesportsenter, støttet av Kulturrådet, som setter søkelys på den blinde gründeren Erling Stordahls visjonære engasjement for rettighetene til personer med funksjonshemming og deres deltakelse og menneskeverd. Målet er å vise at det går en lang og ubrutt linje fra dette engasjementet helt fram til erfaringer i vår tid, slik som «Team Pølsa» er et eksempel på. Dette faller sammen med en forsterket oppmerksomhet omkring FNs erklæring om funksjonshemmedes menneskerettigheter, CRPD, som Stortinget har vedtatt å inkorporere i den norske Menneskerettighetsloven, med virkning fra 1. januar 2026. Prosjektet «Arven etter Erling Stordahl» er også en markering av CRPD, og viser den tydelige linjen i teori og praksis.

Prosjektet har vært ledet Hans Stifoss-Hanssen og Inge Morisbak sammen med en prosjektgruppe. Denne prosjektgruppen har bestått av:

- Hans Stifoss-Hanssen, professor em., VID vitenskapelige høyskole, seniorforsker, Beitostølen Helsesportsenter
- Inge Morisbak, idrettspedagog, cand. scient., tidligere forsknings- og utviklingsleder, Beitostølen Helsesportsenter
- Bodvar Sonstad, biolog og lege, tidligere lege på Beitostølen Helsesportsenter
- Anne Guri Ekern, fysioterapeut, Beitostølen Helsesportsenter
- Hilde Ingvaldsen, ergoterapeut, Beitostølen Helsesportsenter
- Kjetil Korbu Nilsen, brukerkonsulent, Beitostølen Helsesportsenter
- Ola Sandvold, idrettspedagog, Beitostølen Helsesportsenter
- Reidun Jahnsen, fysioterapeut, professor em Universitetet i Oslo, seniorforsker NorCP og Beitostølen Helsesportsenter

I tillegg har Martin Sletten, generalsekretær i Ridderrennet, bidratt til denne rapporten, samt Erling Magnus Stordahl og hans mor Ingebjørg Guslund. Gruppen har drøftet arven etter Erling Stordahl både i konkret og utvidet betydning, og vi har samlet ulike typer materiale, som beskrives i denne rapporten. Vi har formidlet materiale fra prosjektet innenfor forskning om funksjonshemming og forskning om friluftsliv, i lokalsamfunnet i Valdres, i eksterne og interne arrangementer på Beitostølen Helsesportsenter, og på Facebook. Sluttstrek for prosjektet settes i og med Menneskerettighetsseminaret på Beitostølen Helsesportsenter 9. – 10. juni 2026. Vi håper arbeidet vårt vil skape bevissthet om verdien av Erling Stordahls liv og gjerning, og påvirke oss som individer og samfunn til innsats for funksjonshemmedes rettigheter og deltakelse – i et samfunn der vi kjemper mot alle former for utenforskap.

I prosjektgruppa i «Arven etter Erling Stordahl» var det enighet om at det var ønskelig og viktig å innhente synspunkter og erfaringer fra en bredde av personer som har erfaringer fra møter med Erling Stordahl og hans virke. Vi tenkte da ikke minst på mennesker med opplevelser og kontakt lang tid tilbake, såkalte «tidsvitner». Tanken var ikke minst å få fram stemmer i tillegg til dem som allerede har kommet til orde i form av bøker og andre skriftlige kilder. Vi tenkte at gruppeintervjuer med personer vi ønsket å høre fra ville være en hensiktsmessig tilnærming, og vi drøftet oss fram til en liste på ca. 20 personer med ulike erfaringer. En del var tidligere brukere ved Beitostølen Helsesportsenter, noen var tidligere ansatte eller frivillige, og noen hadde også tilknytning til Stordal Kultursenter. Vi gjennomførte ett gruppeintervju i huset til Anna og Erling Stordahl, Bamseli, på Beitostølen den 9. oktober 2024, og ett på Stordal Kultursenter 16. oktober 2024. Til sammen deltok 16 personer på disse samtalene, i tillegg til

flere av medlemmene i prosjektgruppa. Det ble gjort lydopptak og skrevet referat fra intervjuene, og flere av deltakerne sendte også inn skriftlige refleksjoner og svar ut fra en intervjuguide. Vi hadde dessuten kontakt med mange i løpet av prosjektperioden, slik at vi fikk et bredt muntlig materiale som er transkribert i ettertid.

Deltakerne engasjerte seg sterkt i samtalene, og det er et tydelig inntrykk at disse personene hadde omfattende og viktige erfaringer med Erling Stordahl og de institusjonene og praksisene han skapte. Samtidig viste dette materialet at virksomheten, ikke minst på Beitostølen Helseportsenter, naturlig nok har endret seg betydelig i løpet av de 55 årene som har gått siden starten. Dette skyldes blant annet eksterne rammefaktorer fra oppdragsgivere, lovgivning og retningslinjer, samt ny kunnskap på mange aktuelle og relevante fagfelt som angår spesialisert medisinsk rehabilitering. Samtidig er det bemerkelsesverdig i hvor stor grad virksomheten har beholdt grunnleggende verdier og tilpasset praksiser i takt med samfunnsutviklingen. Mange omtalte de tidlige årene med stor varme. Mangeårig overlege Håkon Dalen deltok i intervjuene sammen med andre med innsikt i dagens drift, slik at det ble gitt et bilde av de rammene som gjelder for dagens drift innenfor spesialisthelsetjenesten.

Materialet fra disse «tidsvitnene» er så innholdsrikt og verdifullt at det sprenger rammene for denne sluttrapporten. Vi ønsker derfor å publisere det i en egen mer omfattende form til høsten. Enn så lenge tar denne foreliggende rapporten fra prosjektet «Arven etter Erling Stordahl» på mange måter opp i seg informasjon og perspektiver fra intervjumaterialet, ikke minst ved at den trekker linjene ganske tydelig fra starten og peker på den verdien utgangspunktet har for dagens virksomhet.

Beitostølen 1. juni 2026

Hans Stifoss-Hanssen og Inge Morisbak

Erling Stordahl etterlot seg langt mer enn institusjoner og aktiviteter, han etterlot seg et menneskesyn. Et syn som tok utgangspunkt i ressurser, muligheter og deltakelse, og som fortsatt preger mennesker, fagmiljøer og praksis den dag i dag. Denne rapporten viser hvordan arven etter Erling Stordahl ikke tilhører historien alene, men fortsatt lever i møteplasser, fellesskap og i kampen mot utenforskap. Når vi i vår tid løfter fram betydningen av deltakelse, likeverd og rettigheter gjennom CRPD, ser vi samtidig hvor tydelig denne retningen allerede lå i grunnmuren på Beitostølen Helseportsenter. «Team Pølsa» fremviser for allmenheten hva som er mulig når mennesker blir sett for sine ressurser og får bidra som et lag. På Beitostølen Helseportsenter skjer slike mestingsopplevelser og møter hver eneste dag. Det forplikter oss – til å forvalte arven, videreutvikle kunnskapen og sikre at kommende generasjoner også får mulighet til mestring, tilhørighet og deltakelse. Dette er noe av det viktigste vi kan legge til rette for som samfunn - for vi er overbevist om at mangfold er en ressurs for fellesskapet.

Beitostølen 1. juni 2026

Astrid Nyquist

Direktør, Beitostølen Helseportsenter

Innledning

Etter en lengre karriere som populærmusiker fram til ca. 1960, med blant annet to gullplater, viet Erling Stordahl seg til å utvikle deltakende aktiviteter for blinde og andre mennesker med funksjonshemming. Han utviklet aktiviteter som var tilrettelagt for både blinde og andre med tilretteleggingsbehov, mest kjent var det årlige Ridderrennet på Beitostølen. Dette fant sted i fjernsynets barndom, der Stordahl var en fast gjest i studiprogrammer og reportasjer, ikke minst fra Ridderrennet. Dette kulminerte i forbindelse med åpningen av Beitostølen Helsesportsenter og Stordal Kultursenter i 1970, og fortsatte fram til Stordahls død i 1994. Han ble dermed en svært viktig representant for mennesker med funksjonshemming i offentligheten. I stor grad er det hans fortjeneste at det norske samfunnet på 1960-tallet gjennomgikk en holdningsendring i synet på funksjonshemmede (www.bhss.no/om-senteret/historien/erling-stordahl/).

Stordahl hadde allerede da han begynte sin kunstneriske karriere bearbeidet opplevelser og erfaringer fra sitt liv og etablert et livssyn med grunnleggende humanistiske verdier og holdninger. Hans livsfilosofi var til en viss grad formet ut fra hans erfaringer som seende frem til skolealder, svaksynt frem til 13 års alder, og siden blind.

«Jeg føler meg overbevist om at synstapet har gitt mitt liv en dypere mening og et større og rikere innhold enn det ellers ville fått.»

Han lærte gjennom oppveksten, ikke minst av sin mor, at hans personlige erfaringer ikke var unike for ham, men at det var et *vi* som har mye felles. Hans *vi* var i første omgang gruppen synshemmede, etter hvert alle med funksjonshemming. Men han registrerte fort at mange av hans perspektiver på livet hadde en gyldighet for *alle*.

«Vi vandrer alle i mørket, noen fordi de ikke ser med øynene, noen fordi de ikke ser med tankene, men de fleste av oss fordi vi ikke ser hverandre.»

Stordahl ga ut sin selvbiografi «Stien over fjellet» i 1957 – som 34 åring (Stordahl 1957).

Han presenterer allerede på det tidspunktet ideer og verdier som er viktige for en demokratisk samfunnsutvikling – en form for livsideologi der menneskerettigheter og solidaritet er fanesaker.

Hans kommunikasjonsevner var eksepsjonelle. Han kom i nær kontakt med svært mange av «samfunnets støtter», gjorde et inntrykk med sin livsvisdom og skaffet seg venner og kontakter som kom til å bety mye for hans livslange filantropiske prosjekt.

Personer fra regjeringen, stortinget, kongehuset og statsapparatet stilte opp i tilknytning til Ridderrennet, og de har senere fulgt opp denne relasjonen. Da den daværende helsedirektøren Karl Evang ble intervjuet etter målgang i Ridderrennet i 1966, uttalte han at Helsesportsenteret og «helsesporten» var det største medisinske framskrittet som har skjedd i Norge på 50 år – et utsagn som foregriper vår økende innsikt i verdien av å være fysisk aktiv – for alle.

«Arven etter Erling Stordahl» – hva mener vi med det?

Hvorfor har vi gitt prosjektet vårt akkurat dette navnet? Hva skjer når vi bruker ordet «arv» i denne sammenhengen – det kan jo tolkes på flere måter? Vi bruker det åpenbart i en overført betydning, som en metafor. Til forskjell fra en konkret arv, som å arve penger, eller en bondegård, så er arven etter Erling Stordahl noe vi har med oss, slik som verdier, tenkemåter, og praksiser. Det ligner på ordene vi bruker om verdensarven til UNESCO, der det skilles

mellom fysiske steder, og kulturarv, det som heter *immaterial heritage* – til forskjell fra inheritance, som er konkret arv.

I løpet av prosjektet ser vi at arv kan forstås ulikt nettopp i denne metaforiske betydningen. Mest sannsynlig dreier det seg om at vi kan bruke begrepet arv – som i «arven etter Erling Stordahl» – i en smal og en bredere betydning. Vi kan tenke på arven både som noe som er direkte, og noe mer eller mindre indirekte. At det er en omfattende arv etter Erling Stordahl i en smal og direkte betydning er klart og godt dokumentert – han iverksatte bygging av institusjoner og anlegg, skrev en selvbiografi, sanger og holdt utallige taler og presentasjoner. Dette eksisterer fremdeles i praksis og utgjør en direkte arv i den smale betydningen.

Samtidig er denne arven dynamisk, den utvides og utvikles, og samarbeidspartnere og etterkommere tar arven videre. Nye metoder utvikles, nye bygg bygges og ideer pleies. Arven har materialisert seg i opprettelsen av flere rehabiliteringssentre som bygger på store deler av de verdier og arbeidsmåter som Erling Stordahl lanserte. Han var med og inspirerte til etablering og virksomheten ved først og fremst Valnesfjord Helsesportsenter, men også i stor grad til Røde Kors Haugland rehabiliteringssenter, Attføringscenteret i Rauland og CATO-senteret i Son. Mye gjøres på steder som Erling Stordahl åpenbart ikke hadde tenkt på, men som er inspirert av ham og utgjør en forvaltning av arven. Mennesker inspirert av Erling Stordahl inspirerer igjen andre, og dette kan forstås som arven i en bredere og indirekte betydning.

Beitostølen Helsesportsenter januar 2024. Foto: Visit Beitostølen

Endelig kan vi tenke oss ideen om arv i en enda bredere betydning: der hvor vi ser bakenfor Stordahls egne verdier og ideer, til det som utgjorde hans fundament, hans tro på alle menneskers verdi og rett til selvstendig liv, og på menneskenes tilhørighet til natur og sine medmennesker. Disse verdiene er større enn personen Erling Stordahl, og de eksisterte før ham og uavhengig av ham. Han hadde tatt dem til seg fra sin mor, fra andre mennesker han så opp til og fra bøker han hadde lest.

Selv om ideene hans om alle menneskers rett til å delta var radikale, var det også en klangbunn for dem, som viste seg i det gjennomslaget de fikk. Gjennomslaget kom ikke primært på grunn av hans evne til å overbevise, men fordi ideene hadde moralsk tyngde. Dette kan vi se som den bredeste tolkningen av «arven etter Erling Stordahl», at impulsene fra Erling Stordahl fløt sammen og parallelt med krefter som kjempet for likeverd, deltakelse og rettferdighet. Dette var tiårene for utviklingen av velferdsstaten i Norden, for frigjøringsbevegelsene, og ikke minst kampen i «independent living-bevegelsen» for personer med funksjonshemming. Vi kan forstå det som en arv etter Erling Stordahl når vi kjenner igjen og støtter opp om krefter i samfunnet som peker i disse retningene – at han har bidratt til en sensitivitet, slik at vi kjenner igjen disse kreftene. Slik at vi for eksempel slutter opp om inkorporering av konvensjonen for rettighetene til personer med funksjonshemming, (UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities), CRPD, i norsk menneskerettighetslovgivning, om kravet til universell utforming, om retten til Brukerstyrt personlig assistanse, og nikker til Erling Stordahl mens vi gjør det.

Team Pølsa

«Team pølsa» var en tv-produksjon laget av NRK og sendt på TV i 2024 og 2026, og denne produksjonen har vist seg å gi stor oppmerksomhet til Beitostølen Helsesportsenter, og dermed indirekte til Erling Stordahl. Produksjonen kan i seg selv ses som et uttrykk for arven etter Erling Stordahl. Produksjonen endte i begge sesonger med kulminering i episoder der deltakere med funksjonshindringer krysset målstreken i et stort skirenn foran fulle tribuner, sammen med sin teamleder Øystein «pølsa» Pettersen. Disse programmene representerte en kraftig synliggjøring av mennesker med funksjonshindringer, og de ble gjort mulige med tilrettelegging ved det tverrfaglige teamet på Beitostølen Helsesportsenter. Den umiddelbare mottakelsen var sterk og overveldende positiv.

Debatten om representasjon av personer med funksjonshemming i media

I kjølvannet av at «Team pølsa» ble sendt på NRK, oppsto det en debatt med fagpersoner og kommentatorer som deltakere, der det ble hevdet at programmene kunne være en hvilepute for seerne, der majoritetsbefolkningen kunne klappe seg på skulderen for å inneha gode verdier og holdninger, men gjøre lite aktiv handling i livene sine eller i samfunnet. Det ble hevdet at den store oppmerksomheten ville dø hen, og at ikke noe av betydning ville ha skjedd med de virkelige behovene til mennesker med funksjonshindringer, slike som aktørene i programmene. For å sette saken på spissen, ble begrepet «inspirasjonsporno» brukt om programmene.

Aktørene med funksjonshindringer ble populære karakterer i media. Synliggjøring av mennesker med funksjonshindringer i samfunnet og i media er sjelden. Kan det allikevel hende at noe er i endring på dette området? Høsten 2025 skrev Ida H. Dignes en oppsummering i Handikapnytt med tittelen «Blir 2026 funksjonshemmedes år?»

(<https://www.handikapnytt.no/blir-2026-funksjonshemmedes-ar/>)

Hun oppsummerer «Team Pølsa»- sesongene, men flere eksempler finnes – det er paraidrettsutøvere som Birgit Skarstein, men også Jesper Saltvik Pedersen og Cato Zahl Pedersen. Det var også offentlig synlige mennesker med funksjonshemming i media, helt uten forbindelse med paraidretten – slik som deltakerne i TV-programmene A-laget og TABU.

Dignes' oppsummering vektlegger synligheten til personer med funksjonshemming i media og samfunnet. Imidlertid viser jo bruken av «inspirasjonsporno» i debatten at ikke alle mener at all synlighet er av det gode. Dignes tar til orde for å justere sesong 2 av «Team Pølsa» i lys av diskusjonen etter sesong 1. Hvorfor må personer med funksjonshemming framstilles som enten stakkarslige eller som superhelter?

På en forskningskonferanse våren 2026 presenterte vi fra prosjektet «Arven etter Erling Stordahl» en oppsummering av denne debatten ([Inspirasjonsporno eller bry-seg-om? Representasjon av funksjonshemmede i offentligheten • Submission 64 • NNFF 11](#)). Der pekte vi på at det må være fullt mulig å applaudere det folk ble vitne til i disse programmene, at noe verdifullt som angikk barn og unge med funksjonshemming ble vist fram, og samtidig lytte til den frustrasjonen som kom til uttrykk i debatten. Debatten innebar jo ikke en protest mot at programmene ble laget og sendt, tvert imot er det grunn til å tro at debattantene og de som bidro til «Team pølsa» har felles mål og engasjement, nemlig å fremme deltakelse og selvstendighet for mennesker med funksjonshemming. Men det er grunn til å tro at flere av debattantene opplevde en sterk frustrasjon over den tilsynelatende stillstanden i arbeid for likestilling og mot diskriminering, i arbeidet for deltakelse for mennesker med funksjonshemming. Det går an å forstå at man kan stå igjen på sidelinjen etter at ungdommene har krysset målstreken til full jubel, og tenke: «ja, men hva så? Jeg ser ingen konkret endring, ikke i min praktiske virkelighet, ikke i politikken ...». Etter mange års kamp erfarer mange at en oppblomstring av positiv oppmerksomhet ikke med nødvendighet fører til konkrete og varige endringer.

«Bry seg om-skalaen»

På fagseminaret «Mulighetenes arena» våren 2024 på Beitostølen Helsesportsenter lanserte tidligere FOU-leder Inge Morisbak «Bry seg om-skalaen». Det skjedde like etter at første sesong av serien med «Team Pølsa» var sendt. For Morisbak var skalaen et forslag til å tolke

verdien og den mulige effekten av TV-serien. Skalaen leses nedenfra og opp, og går via uvitenhet, likegyldighet, interesse, berørthet og engasjement til et deltakende, handlende nivå.

<i>Kan programserien Team pølsa være med å bidra til et hopp opp på «bry seg om-skalaen» for den enkelte borger? (bevegelse nedenfra)</i>
- Deltakende – handlekraftig
- Solidarisk
- Engasjert
- Berørt
- Interessert
- Likegyldig
- Uvitende

Poenget med skalaen i sammenheng med «Team pølsa», var å peke på muligheten for at det å se deltakerne, i virkeligheten eller på TV, kunne løfte tilskuerne i skalaen, så å si bevege noen av dem i retning av, eller opp til det deltakende, handlende nivået. Det gjelder i så fall i alle sammenhenger – i privatlivet, i lokalsamfunnet, eller i politikken. Sett i forhold til debatten som er nevnt ovenfor, er «bry seg om-skalaen» *et optimistisk alternativ til den pessimismen som kommer til uttrykk* i bekymringen for at eksponeringen i stedet kunne bidra til bare enda mer passivering. Det virker som «alle» blir berørt – og at forhåpentligvis mange blir interessert i deltakernes livssituasjon ut over det å mestre oppgaver med aktiviteter i utfordrende naturmiljøer. Fører det til solidaritet med deltakerne og deres nærpersioners, og alle med funksjonshemmings ønske om å ha de samme menneskerettigheter som andre? Hvis de skal nå det trinnet må det legges mer til rette for, og skapes flere muligheter for å delta.

Det er neppe et spørsmål om enten – eller, det er jo mulig at eksponeringen kan skape både aktivisering og passivering, for dem som opplever at mennesker med funksjonshemming blir eksponert i media. Vi har ikke sikker kunnskap om dette – så dette er et spørsmål det er behov for å utforske. Det er imidlertid bred enighet om at mennesker med funksjonshemming er underrepresentert i offentligheten, også i media, og at det er ønskelig å rette opp dette. Underrepresentasjon er også et aspekt ved diskrimineringen. Det er altså grunn til å ønske mer funksjonsvariasjon i media, også inkludert flere sesonger av «Team pølsa». Samtidig er det grunn til å vente mer debatt om dette, det er positivt, og vi må vente at de som lager innhold til media tar lærdom av debattene og reaksjonene.

Beitostølen helsesportsenter har nå etter 55 år utviklet en unik kompetanse i å gjøre aktivitet og friluftsliv (som skigåing) tilgjengelig for alle, basert på omfattende erfaring, utprøving og forskning. Uten denne historien og de dedikerte fagpersonene og idealistene som har vært del av den, hadde det ikke vært noe «Team pølsa» slik vi så den.

Her er vi framme ved et kjernepunkt i prosjektet «Arven etter Erling Stordahl»: Scener med skrekkblandet fryd, som dem seerne så i «Team pølsa», og som finner sted hver dag hele året under trening og kyndig veiledning på Beitostølen helsesportsenter og andre tilsvarende steder, kommer ikke av seg selv, de er ikke lettvinde å gjøre. Bak det vi så i «Team pølsa» lå det er et kontinuerlig arbeid av fagpersoner i en gruppe. Samtidig så vi hva de med funksjonshemming fikk til selv ved egne anstrengelser og trening, når de fikk hjelp og tilrettelegging.

Noe av det som ble vist i første sesong, og som er basert på årelang praksis og utvikling i fagmiljøet:

- Seende gir synstolkning og bistand til blinde;
- Den blinde Syver bidrar med muskelkraft og skyver kjelker;
- Trygve utfordrer angst og aggresjon, utfordrer grensene sine og opplever mestring;
- Selvtilliten økes, deltakerne lykkes slik som Sunniva og Peder, de vokser på det;
- Deltakerne erfarer kontakt og samspill med dyr – hund og hest;
- «Syver mener kongen må vite om det», engasjement for forskning på alvorlig sykdom, det ble samlet inn 19 millioner til forskning om barnedemens;
- Deltakerne opplever natur og friluftsliv, overnatter ute;
- Chris Holsten kommer på besøk, og deltakerne opplever sangens og musikkens betydning for livet;
- Retten til hjelp i hverdagen – deltakerne deler kampen for Brukerstyrt personlig assistanse (BPA)
- Betydningen av gruppen! «Å være del av et lag»

Erling Stordahl, menneskerettighetene og CRPD

Det er skrevet flere bøker om Erling Stordahl, og vårt prosjekt er ikke laget for å skrive hans livshistorie om igjen. Så hva gjenstår, og hva er det viktig å hente fram nettopp i vår tid? Helt avgjørende fra dette engasjementet, er *at vi tar inn over oss menneskerettighetsperspektivet*. Dette har inspirert flere aktivister, blant annet dem som deltok i debatten om «Team pølsa». Personer med funksjonshemming har allerede ventet for lenge: *Frihet fra diskriminering på grunnlag av funksjon, og tilrettelegging for deltakelse, er en menneskerettighet*. Dette tilfører diskusjonen et alvor, et moralsk trykk: Hvis det handler om menneskerettigheter, kan det ikke uten videre vente i kø sammen med andre gode formål. Denne energien og dette poenget hadde Erling Stordahl med seg fra begynnelsen, ikke minst i teaterstykket «Fra mørke til lys». I dette stykket, som ble skrevet og urframført som hørespill på innvielsen av Stordal Kultursenter i 1970, bruker Erling Stordahl den blinde sagakongen Magnus som talerør for rettighetene og menneskeverdet til blinde og andre med funksjonshemming. Personer med funksjonshemming må slippe å være avhengige av andres medlidenhet, og anerkjennes som like viktige bidragsyttere til menneskelig fellesskap. Hørespillet er senere fremført mange ganger for besøkende, og er tilgjengelig hos NRK ([Fra mørke til lys - NRK Radio](#)).

Menneskerettighetsaspektet viser at arbeidet for rettighetene til personer med funksjonshemming er en kamp på systemnivå. Det handler ikke om å få støtte fra ett og ett menneske, det må arbeides med regler og lover, med hvordan kommuner og organisasjoner inkluderer personer med funksjonshemming, og ikke minst hvordan CRPD implementeres i praksis. Dette er høyaktuelt i dag, CRPD har gått sine runder i norsk politikk med diverse avstemninger og utredninger. Implementering i menneskerettighetsloven har vært nedstemt i stortinget tre ganger. AP-SP regjeringen hadde inkorporering av CRPD i sin tiltredelseserklæring, og AP-regjeringen meldte i august 2025 at de ville legge det fram for Stortinget snarest. *Inkorporeringen ble endelig vedtatt i Stortinget den 9. desember 2025*, etter lang kamp, og etter at engasjerte politikere og mennesker i interesseorganisasjonene holdt ut. Dette har svært mye med Erling Stordahl å gjøre, fordi det var dette språket og denne analysen han brukte i arbeidet sitt. Han kjempet mot den barmhjertighetsdrevne omsorgen for personer med funksjonshemming, og pekte på velferdsstatens ansvar for utjevning av forskjeller, og tilrettelegging. Dette kan man se helt fra selvbiografien hans fra 1957 («Stien over fjellet»), via

teaterstykket «Fra mørke til lys», og til mange senere taler og foredrag. Det er synlig også i prioriteringen av offentlig finansiering av Helsesportsenteret og andre store prosjekter. For oss som arbeider med arven etter Erling Stordahl og dens potensiale, er dette selvsagt inspirerende. Men i tillegg er det et budskap som var oppsiktsvekkende radikalt i sin tid, da det var en opplagt forståelse at funksjonshemming primært var en egenskap ved hvert enkelt individ, og dermed den enkeltes problem – det var oppfatningen både i medisinen og i samfunnet ellers.

Det er først i de senere tiårenes argumentasjon for en sosial modell for funksjonshemming, at denne tankegangen har blitt endret radikalt. Det er i stor grad samfunnets fysiske og sosiale rammer som skaper funksjonshemmende barrierer. Endring av disse rammene vil gjøre at stadig færre opplever å være funksjonshemmet, og i et livsløpsperspektiv er det et gode for alle. Dette perspektivet ble allerede beskrevet i programheftet for Ridderrennet i 1966 av Torbjørn Ekern (Ekern 1966). Erling Stordahl begynte med de blinde og synshemmede; senere har bevegelseshemmede og utformingen av fysiske omgivelser fått stor oppmerksomhet. Her har kampen for universell utforming blitt viktig, sammen med ordningen Brukerstyrt personlig assistanse – BPA.

Det er alt dette CRPD handler om: Retten til frihet fra diskriminering er den samme for personer med funksjonshemming, som for personer med mørk hudfarge, urfolk, homofile og andre minoriteter, og staten og det offentlige er forpliktet til å hindre diskriminering og kompensere for virkningene av forskjeller. Dette plasserer Erling Stordahl på et radikalt sted i en dagsaktuell politisk diskusjon. Og det kaster et lys på virksomheten på Beitostølen Helsesportsenter og lignende steder som menneskerettighetsarbeid. Deltakelse er en menneskerett, også i fritidsaktiviteter, fysisk aktivitet, og friluftsliv sammen med andre.

Erling Stordahl, sosial kultur, og forholdet til naturen

I en tekst til Ridderrennet i 1966 skrev Erling Stordahl om det han kalte for en «sosial kultur», og det er mye som tyder på at han slik ville gi et samlet uttrykk for tankene sine og filosofien sin (Stordahl 1966). Han som i utgangspunktet var kjent som en fremragende kulturutøver og musiker, tar tak i kulturbegrepet og utvider det i en sosial og mellommenneskelig retning, så det kommer til å bety noe i retning av sosialt lim, eller sosial kapital. Kultur omfatter da også de aspektene ved livet som etnografien og sosiologien studerer, altså langt mer enn kunst og musikk. Forstått slik inkluderer kultur sosiale systemer, samhandling og mangfold. For Stordahl er dette kulturbegrepet dypt moralsk eller normativt: En sosial kultur er en kultur og et fellesskap som bygger og styrker og gir livsglede.

Det er et viktig trekk ved Stordahls utforming av ideen om sosial kultur, at denne omfattet et kritisk blikk på samfunnet, en form for sivilisasjonskritikk. Han var bekymret for at vi som moderne mennesker ble stadig mer opptatt av materielle goder, og kom på stadig større avstand fra naturen. Dette pekte han på allerede i 1966, og disse utfordringene – materialisme og tap av naturkontakt – har jo fått sterkt økende aktualitet. Stordahls ytringer på dette området kunne vært plassert direkte inn i dagsaktuelle samtaler om samfunnet. Disse samtalen handler om grunnleggende verdispørsmål som klodens framtid, og hvilke verdier som skaper et godt liv. Samlet sett kan disse elementene sies å utgjøre Stordahls filosofi eller verdisynt: Like rettigheter til deltakelse for alle mennesker uavhengig av funksjonsevne; bevare levende og respektfull kontakt med naturen; og bevare gode mellommenneskelige verdier.

Støtte fra moderne filosofi

Erling Stordahls syn på kulturen og verden har fått overraskende støtte de siste årene i tankene til den tyske teoretikeren Hartmut Rosa. Han skriver nettopp om det tapet av naturkontakt vår tids mennesker opplever, og den store utfordringen med et høyt tempo i alle deler av livet. Han kaller denne utfordringen for akselerasjon, og peker på behovet for langsomhet, fordypning eller resonans.

Harmut Rosa har utgitt flere bøker i Norge, og mottatt flere priser for analysen sin ([Hartmut Rosa – sosiolog og filosof](#)). Den går ut på at verden og «vår tid» går stadig raskere for menneskene, helt fra 1300-tallet har verden akselerert på mange måter i form av teknologiutvikling og samfunnsendringer. Vi skal rekke mer og mer på kortere tid. Det pekes på strukturelle og samfunnsmessige hinder for et godt liv.

Her kan det trekkes fram tre eksempler:

1. Kommunikasjon/meldinger: Fraktet gående – med hest – med tog – med fly – e-post – SMS.
2. Sosialt gjelder også sosiale endringer i holdninger til individ, familie, politikk, likestilling mm. Daglig kunnskap overføres i mindre grad fra besteforeldre/foreldre til barna.
3. Arbeidsliv: Jobbene har utviklet seg fra bruk av fjærpenner/håndredskaper til PC/digitale virkemidler og KI.

Når alt går så raskt, oppleves verden som taus, kald og fremmedgjørende. Hvis akselerasjon

er problemet, så kan resonans være løsningen, sier Hartmut Rosa. Han mener vi må oppleve resonans – en «dirrende gjenklang» med verden omkring oss, som motvekt mot fremmedgjøring. Resonans er en måte å gå inn i et forhold mellom individet og «noe» i verden. Dette «noe» kan være andre mennesker og materielle ting i videste forstand, mer eksistensielle størrelser som natur, kunst, historie og religion. Når resonans oppstår fenges vår interesse og vårt engasjement. I et slikt møte med «noe» skjer det en forandring i oss, og vi vet ikke om det skjer ved neste tilsvarende anledning.

Hva som gir resonans, vil variere fra person til person. Ifølge Hartmut Rosa er det ikke inspeksjon i egen psyke som fører til et godt liv, men engasjement og interesse for verden der ute. Man kan ikke velge når man vil oppleve resonans, men man kan vite i hvilke situasjoner det kan oppstå og oppsøke dem. Eksempler på hva resonans kan være er en dyp samforståelse med et annet menneske, gåsehud når man sanser musikk eller billedkunst, opplevelse av ro og stillhet når en bekk sildrer, vårfølelsen når kjøttmeisen synger, mens det drypper fra taket, eller opplevelse av fellesskap ved allsang eller å synge i kor.

Resonans eller gjenklang slik Hartmut Rosa har beskrevet det, finnes i mye av det vi kaller arven etter Erling Stordahl. Mye i denne arven er felles med teorien om akselerasjon og resonans, særlig innenfor natur- og kulturopplevelse og i fysisk aktivitet. Eksempler på dette er selvbiografien «Stien over fjellet» hvor Erling Stordahl beskriver sterke naturopplevelser i form av nattlige vandringer, der han som barn med stadig svakere syn berører og lukter på planter og trær rundt på foreldregården. I hørespillet «Fra mørke til lys» beskrives også hendelser som viser «dirrende gjenklang» med verden omkring ved opplevelse av fremmedgjøring, slik Rosa ville ha sagt det. Rammene for hørespillet er et ekko fra oldtiden med kampen mellom mørke og lyse krefter som sentralt tema. Problemstillingene er stadig like aktuelle og fengende i dag. I Erling Stordahls livsløp var det en rivende teknologisk utvikling, samt store sosiale endringer i samfunnet. «Gjenklangen» kan gjenkjennes i beskrivelsene av livet til en blind gutt slik han selv har fortalt om det. En synshemmet person føler seg ofte fremmedgjort. Lyskapellet på Beitostølen ble etter hvert et samlingssted for hverdagskultur og livssyn, og sansehagen på Storedal kultursenter er et annet eksempel på hvordan Erling Stordahl ønsket å dele denne muligheten for å oppleve gjenklang med andre.

Å gå foran – og å bidra til et aktivt liv for alle

Med utgangspunkt i egne erfaringer ga Erling Stordahl uttrykk for et stort behov for å bidra til at andre, med og uten funksjonshemming, kan finne «Stien over fjellet». Og han la vekt på at alle skulle få mulighet til å utvide sine livserfaringer gjennom å lære noe nytt og være til nytte for andre gjennom å ha en form for praktisk hjelpefunksjon:

«En ting er jeg glad for å ha lært i livet, og det er at det å gi hjelp og det å ta imot hjelp har den samme givende misjon. Når du gir hjelp, blir du glad fordi du får lov til å hjelpe. Når du tar imot hjelp, kan du kjenne deg dobbelt glad, fordi du fikk hjelpen og dessuten gjorde hjelpere glad.»

Når det gjelder Erling Stordahls bruk av hjelpe-begrepet og hjelpe-terminologi, er det nyttig å minne om at disse ytringene kom på 1960-tallet. For oss kan dette høres paternaliserende og asymmetrisk ut; både profesjonelle og venner ville i dag valgt ord som uttrykker et likeverdig forhold mellom mennesker i en relasjon, også der en eller flere lever med funksjonshemming. Ytringene til Erling Stordahl falt i en tidlig fase av samfunnets språk og praksis, der

bevisstheten om maktforhold i hjelpende relasjoner var under utvikling. Dersom vi ser dette sammen med Erling Stordahls tekst i skuespillet «Fra mørke til lys» som vi har nevnt ovenfor, så kan vi allikevel se at han var fullt oppmerksom på faren ved å bruke hjelpe-språk. I dette skuespillet lar han kong Magnus den blinde avvise kvinnen, Inga, som besøker ham i klosteret. Hun sier: jeg forstår ikke dette, at du ikke kan ta imot min kjærlighet, når det eneste jeg krever er å få leve for deg. Være dine øyne, se for deg. Da sier kong Magnus: Noen må være svake for at andre skal få oppleve å bety noe. Det er umulig for meg. Vi oppfatter Erling Stordahl som en pioner på dette området, selv om han virket i et tidsrom der språket for funksjonshemming var under utvikling.

Så han snakket blant annet om å hjelpe, ikke minst i gjensidighet. Og som redskaper for å gjøre oppmerksom på, og å hjelpe, gjorde han seg tilgjengelig, etablerte nettverk og skapte møteplasser og institusjoner som kunne gi informasjon og inspirasjon til alle mennesker. Han hadde kommet til at en våken sosial samvittighet er samfunnets bærende kultur. Ikke minst ble det bekreftet gjennom arrangementene som startet med skikurs og ride- og naturfagkurs, og er videreført frem til i dag med virksomheten på Storedal kultursenter, Ridderrennet og Beitostølen helsesportsenter.

Kommunikasjon og samhandling

Måter å kommunisere og samhandle på utgjør en helt vesentlig del av «sosial kultur». For å oppnå kontakt, og ikke minst tillit fra de grupper som Erling Stordahl og hans medarbeidere satte seg fore å hjelpe på veien mot en bedre livsstil, og for en større forståelse for at vi «alle er funksjonshemmede», var god kommunikasjon, og særlig i praksissammenhenger en viktig forutsetning. Virkemidlene fremmet en form for kommunikasjon som alle kunne delta i ut fra at de hadde en viktig rolle i samhandlingen. Erling Stordahls vei tilbake fra eget utenforskap i oppveksten var betinget av at han greide å lære seg hensiktsmessige kommunikasjonsteknikker for å kommunisere med alle. Han ble etter hvert et forbilde som kommunikator, både gjennom sin artistkarriere og som folkehelseinspirator.

Det kan være interessant å se nærmere på hvordan han klarte å kommunisere og få med seg så mange høyt på rangstigen, til og med de som var aller høyest, som konge og regjering som hadde stor myndighet og mye makt. Han fikk mange personer i nøkkelstillinger til å tro på hans ideer om de var aldri så eksepsjonelle, som for eksempel at konge og regjering skulle gå 25 km på ski sammen med blinde i høyfjellsterreng. Han snakket om å skape en sosial kultur som utviklet empati, solidaritet, respekt og omsorg. Og de fikk anledning til å oppleve hvordan integrering i praksis er å gi av det en kan best, yte etter evne og få etter behov, og samtidig lære om hva det betyr for andre – uten at utvekslingen er bygd på en veldedighetstanke.

Det som i denne sammenheng kan oppleves som viktig er hvordan han kommuniserte med personer i sitt daglige arbeid. Erling Stordahl hadde i muntlig kommunikasjon evnen til å få dem han møtte til å se det beste i seg selv og føle seg betydningsfulle. Han lyktes med å skape umiddelbar og god kontakt med mennesker med ulike funksjonshemninger, og med tilbakeholdenhet i sosiale sammenhenger. Han klarte å fange opp individualitet, umiddelbart skape en god relasjon og vedlikeholde den, noe som er en uvurderlig egenskap for personer som lever av og for menneskelig kontakt gjennom å vise forståelse og gi veiledning, som for eksempel fagpersoner innenfor re-/habilitering. Han viste stor interesse for å orientere seg om personenes livshistorie, fortalt på vedkommendes egen måte.

Han var i begynnelsen av en samtale avhengig av hjelp til å vite hvem han egentlig sto ovenfor. Det ble naturlig, og følte befriende, for den andre å kunne presentere og forklare seg på sin egen måte. Han skapte en situasjon og en kontakt bygd på jevnbyrdighet. Den andre opplever å bli «sett» og har kontroll, og blir ikke nådeløst utlevert. Erling Stordahl gransket naturlig nok heller ikke sin samtalepartner med «å sette øynene i dem» noe som kunne skape usikkerhet. Dette var særlig virksomt overfor ungdom med tilpasningsvansker som var vant til å bli iakttatt, betraktet og vurdert med blick. Han møtte dem som helt alminnelige mennesker. Og kontakten ble ofte ufarliggjort gjennom å koble på entusiasme, uhøytidelighet og smittende humor. Latteren over gode anekdoter satt løst. Han hadde evnen til å begeistre og var ikke redd for å kompromittere seg, Han kunne le av (sine) vanskeligheter og åpent vise samtalepartneren det han betraktet som sin egen utilstrekkelighet på områder som av andre også følte vanskelige. Han «hadde skoa på». Han ville ikke «se journalen» før møtet. Han «spilte ofte det første kortet» og åpnet dermed for fri og naturlig kommunikasjon på en jevnbyrdig måte som innga tillit. Slikt virker avvæpnende, selv i en alvorlig og kanskje dramatisk livssituasjon.

Refleksjoner om betydningen av å se – og ikke se

Erling Stordahls tilnærminger kan kanskje inspirere til noen fordelaktige justeringer av egen kommunikasjonsstrategi? I forhold til slike spørsmål vil det være naturlig å tenke; Hvor stor betydning hadde det at Erling Stordahl var blind for at han hadde slik stor evne til å kommunisere? Mange opplevde at han snudde det å ha en funksjonshemming til en fordel i kommunikasjonssammenheng. Kan en seende lære noe av ham – selv om vi ser? Det kan være av interesse, og lærerikt, å forsøke å forstå hvilken innvirkning/betydning denne situasjonen hadde for hans personlige utvikling – og hvilken påvirkning det at han ikke så kunne ha på seende som opplevde ham.

Hvis man slutter seg til Erling Stordahls oppfordring, «-lær å se med tankene», så vil vi helt eller delvis kunne etterligne flere av hans kommunikasjonsstrategier. Vi kan særlig lære hvordan den dominerende synssansen på flere måter kan komme i veien for en god kommunikasjon – og hvordan vi langt på vei kan kompensere for denne dominansen – slik Erling Stordahl perfeksjonerte. Synsintrykkene er ofte overveldende. Synssansen kalles ofte kontrollansen og kan undertrykke de andre sansenes unike bidrag, og hindre oss i å reflektere over det andre vi sanser. Bortfallet kan kompenseres med andre sansekvaliteter, ved å bli oppmerksom på/registrere gjennom de andre sansene.

Helsesportkonseptet, med sosial kultur som grunnlag

Samlet sett kan vi si at dette utgjør hans filosofi eller verdisyn: Like rettigheter til deltakelse for alle mennesker uavhengig av funksjonsevne, det å bevare en levende og respektfull kontakt med naturen og det å bevare gode mellommenneskelige relasjoner.

Fra aktivitetsleirer på 60-tallet via Ridderrennet og gjennom Beitostølen helsesportsenters virksomhet fra 70-tallet og til nå, går det en utviklingslinje i den sosiale kulturen, som Erling Stordahl utviklet som ramme for arrangementene, frem mot «helsesportskonseptet». I hovedsak kan denne kulturen beskrives som bestående av fire komponenter: Fellesskapet, aktivitetene, naturen, og kunnskapsutviklingen.

Fellesskapet

Menneskemiljøet ved helsesportsenteret er i hovedsak satt sammen av brukere, i alle aldre og med stor spredning i funksjonsnivå og diagnoser, brukeres nærpå personer (påførende og assistenter), ansatte med ulike relevant utdanning og erfaring og studenter. Det er en møteplass som fungerer i en kort periode på 1 til 3 uker relativt skjermet fra samfunnsliv for øvrig. Det er nærkontakt og samhandling mellom gruppene gjennom felles aktivitet og mange samtaler i formelle og uformelle settinger.

Det har blitt uttalt fra flere av brukerne, at de i hverdagen hjemme følte seg ensomme. Mange opplevde at de var alene med sin funksjonshemming og at de noen ganger følte det som å være «et femte hjul på vogn». De opplevde at det å være i et miljø med personer med ulike funksjonshemminger, i forskjellig alder og med ulike erfaringer, ga en ny dimensjon til en ofte selvcentrert forståelse av eget liv. Funksjonshemming ble av de fleste opplevd som noe universelt. Det ble klart at Erling Stordahls uttalelse «vi er alle funksjonshemmet» ikke var en tom talemåte, men noe som bandt de ulike menneskene sammen.

Som den utøvende kulturpersonligheten Erling Stordahl var, var det naturlig å inkludere en fritidssektor som skulle legge til rette for et mangfold av frivillige utøvende kulturaktiviteter utenom rehabiliteringsprogrammet. Utveksling av erfaringer og utforskning av identitet med fokus på muligheter og ikke på begrensninger foregikk naturlig.

Aktivitetene

Mestring er en forutsetning for å oppnå indre motivasjon til å være aktiv og deltakende i hverdagen. Med samtaler og prøving og feiling kommer brukere og ansatte sammen fram til hvilke aktiviteter det skal satses på. Mestring av skigåing kan gi tilhørighet til et nasjonalt kulturelt aktivitetsfellesskap – bare det at du kan snakke om det med andre. Mange vil prøve det, og skigåing er en viktig aktivitet ved helsesportsenteret, ut fra erfaringer fra tidligere skikurs og Ridderrennet.

Analyse av funksjonelle muligheter, også med hjelpemidler, er en forutsetning før valg av aktivitet (**funksjon**). Valg av læringsstrategier (metodikk og didaktikk) er viktig for å oppnå fremgang. Daglig øvelse på noen prioriterte aktiviteter gir best og raskest læringsutbytte, og dermed størst sjanse for varig **aktivitet og deltakelse**. Det blir lagt vekt på et trygt og aksepterende, men samtidig utfordrende, aktivitetsmiljø. Ordene som er uthevet ovenfor kunne vært uttalt av Erling Stordahl som strategi for mestring, men de er her markert fordi de av nasjonale helsemyndigheter i 2001 ble tatt i bruk som hovedindikatorer for god helse (WHO

2001: Internasjonal klassifisering av funksjon, funksjonshemming og helse, ICF - [Internasjonal klassifisering av funksjon, funksjonshemming og helse – ICF – Store medisinske leksikon](#)).

Ulike erfaringer med aktivitet gir grunnlag for gode samtaler utover det å ha en funksjonshemming felles. Her snakkes det ikke sykdom, er det stadig å høre. Dette kan tas som en bekreftelse på at aktivitetslinjen er vellykket. Tilpassede og lystbetonte aktiviteter gjennom en intensiv periode skaper gode betingelser for mestring av aktivitet – og et godt sosialt miljø.

Naturen

Natur i mange former var en inspirasjon og en aktivitetspartner for Erling Stordahl på mange vis. Kontakt med dyr, særlig med hester gjennom ridning, spilte også en stor rolle i hans naturopplevelse. Han lærte alle mye om å oppleve, og å være i natur, på en annen og dypere måte. Det å ta i bruk alle sanser for å oppleve – gjennom berøring, hørselen gjennom å lytte, lukte, og gjennom å registrere egne kroppslige bevegelser i naturlige omgivelser ga mer allsidige og rikere opplevelser. Bevegelsesradiusen er i det daglige innskrenket for mange brukere av helsesportsenteret. Kontakt med natur som kan gi ulike opplevelseskvaliteter har for mange vært begrenset, kanskje også delvis selvforskyldt på grunn av manglende mulighetsorientering. I dette landet bor vi alle i eller like ved relativt uberørt natur. Mange opplevde, gjennom et opphold på helsesportsenteret, at natur med sitt mangfold og sine særegenheter er en uovertruffen opplevelses-, aktivitets- og læringsarena, og kan være en kilde til ro og harmoni. Mulighetene hjemme skulle nå utforskes.

Kunnskapsutviklingen

En fjerde komponent kan kalles kunnskapsmiljøet. Kunnskapsbasert læring må ha gode vilkår for bruker og yrkesutøver. Til å begynne var det meste av det som skjedde på helsesportsenteret basert på en blanding av formalkunnskap hos hver yrkesgruppe og erfaringskunnskap fra brukere. Mange ganger «kolliderte» disse kunnskapsplattformene. Hvor relevant var den enkeltes fagutdanning? Hvem satt på den viktigste kunnskapen for hvilket formål? Hvordan kunne den kombineres? Gjennom den daglige og nære kontakten ble slike problemstillinger bearbeidet gjennom prosesser og ikke gjennom et engangs møte. Det oppsto ikke så sjelden ny og banebrytende kunnskap. I dag er det «et must» at all faglig virksomhet skal være kunnskaps- og helst forskningsbasert. Formalkunnskap, erfaringskunnskap fra brukere og fagpersoner, og vitenskapelig dokumentasjon, utgjør til sammen et bredt kunnskapsmiljø. Det må konsolideres, være tverrfaglig og kontinuerlig fornyes. En målsetting er at dette i størst mulig grad kan gjøres gjennom FoU-virksomhet basert på praksiserfaringer, og med resultater tilbakeført til praksis.

Helsesport og tilpasset fysisk aktivitet

Beitostølen Helsesportsenter var en unik institusjon, også i verdensmålestokk, da den startet sin virksomhet i 1970, med helsesport som del av fysikalsk medisinsk rehabilitering (Bjørklund U H mfl., 2008). Tilpasset fysisk aktivitet /TFA var et begrep som ble tatt i bruk internasjonalt (Adapted Physical Activity/APA) i løpet av 70-tallet. Begrepet helsesport er bredere enn tilpasset fysisk aktivitet. Tilpasset fysisk aktivitet er et hovedvirkemiddel innenfor helsesport (se [tfa-faf-inge-2021.pdf](#)). For at personer med funksjonshemming skal ha muligheter for å utnytte sitt handlingsrom for mestring av fysiske aktiviteter, vil det være behov for veiledning, tilrettelegginger og tilpasninger. Historisk har det slett ikke alltid vært slik, og enda er det en god del som mangler for at mulighetene og rettighetene for deltakelse er likeverdige. Erling Stordahls postulat var at blinde (les funksjonshemmede) har nøyaktig de samme behov som alle andre til å bruke sine evner og muligheter, til å bevege seg, utfolde seg og gledes over livet. Han ville vise at mulighetene åpenbares og utvikles gjennom å møte utfordringer og ved å sprengre grenser – noe som kan gjenkjennes hos Team Pølsa.

I sin doktoravhandling (Duesund1993), basert på empiri fra Beitostølen helsesportsenter og Erling Stordahls selvbiografi «Stien over fjellet», begrunner Liv Duesund, ut fra en kroppsfenomenologisk forståelse av kropp og bevegelse, at kroppen er et sentralt utgangspunkt for selvoppfatning. «Kroppen er alltid tilgjengelig for oss i den form den har og berører oss direkte. Sansing, persepsjon og bevegelse utgjør en organisk enhet». Denne akademiske beskrivelsen av fysisk aktivitet (kropp og bevegelse) korresponderer med Erling Stordahls erfaringsbaserte tenkning. Med referanse til Erling Stordahls vide oppfatning av helsesport viser Duesund til en kroppskulturmodell som kommer til uttrykk i tre ulike kroppskulturformer og som differensieres ut fra hensikt med aktiviteten:

- Prestasjonsmodellen
- Sunnhetsmodellen
- Kroppserfaringsmodellen (bevegelsesaktivitetens egenverdi)

Prestasjonsmodellen handler mye om å vinne over andre og der mange er nede på resultatlista. De individuelle prestasjoner er et mål i seg selv og betinger ofte en ytre motivasjon, gjennom premier eller anerkjennelse fra mange. Dette er som oftest ikke særlig forenelig med «helsesportens ånd». Likevel, til visse tider kan konkurranse være en motiverende faktor for å oppnå et resultatmål som ellers vanskelig kan måles. Og uhøytidelig konkurranse kan være et godt pedagogisk grep i en riktig kontekst.

Sunnhetsmodellen er en kontrast til prestasjonsmodellen. Målet ligger utenfor selve aktiviteten, i sunnhetsmessige og sosialpedagogiske funksjoner (bl.a. integrering av minoriteter). Denne modellen samsvarer med formål for helsesport; treningen dreier seg om helse, om mestring av aktiviteter, kroppsutvikling og kunnskap om kroppen, og sosial forandring i dagliglivet.

Kroppserfaringsmodellen er den mest holistiske modellen som innebærer at en ikke søker seg til idretten bare for sunnhetsens skyld eller for å oppnå resultater i en konkurranse. En opplever også glede og trivsel i selve det å bevege seg. Det er kroppserfaring man søker, en sanselighet som er et mål i seg selv – og også for tilpasset fysisk aktivitet. Kroppsbevissthet og opplevelsesevne er sentrale elementer og åpner i større grad for selvorganisering. Instruktørens/veiledernes rolle blir i en slik modell begrenset til å opptre som katalysator. Dette er et pedagogisk grep for å oppnå selvstendighet med tanke på varig engasjement i

aktivitet. Kroppen er ikke noe man har, men noe man er. En kan relatere slike oppfatninger av hensikt til det aktivitetspanoramaet Erling Stordahl initierte gjennom blant annet Ridderrennet og helsesportsenteret.

I 1969 ble det holdt en Helsesportkonferanse i forbindelse med Ridderrennet; I talen sin sa Erling Stordahl blant annet:

- «de medisinske og praktiske retningslinjer for et fremtidig helsesportsenter, et arbeid som skal favne mange; fra mannen som fra rullestolen spiller en estetisk bordtennis med munnen, til den funksjonshemmede som i samarbeid med hunden pigger seg frem i terrenget – fra den blinde som stormer av sted i et 50 km langrenn, til den spastiske skiløper med lodd på skiene – fra den poliorammede i vannet og paraplegikeren på hesteryggen, til den benamputerte med en vanlig ski og en krykkeski som på en artistisk måte danser nedover fjellsiden – og ikke minst, alle de såkalte friske som henter impulser i samarbeidet med de fysisk og psykisk funksjonshemmede» (Stordahl 1969).

Erling Stordahl hadde en sterk trang til å prøve ut en rekke former for aktiviteter og hadde få motforestillinger når det gjaldt vanskegrad i forhold til det å ha en synshemming eller annen funksjonshemming. Et bredt utvalg av aktiviteter og kontinuerlig utvikling av aktivitetsmulighetene som helsesportsenteret til enhver tid kunne tilby var grunnleggende for virksomheten. Det utviklet seg føringer for valg og gjennomføring av aktiviteter som også gjelder i dag. Valg av aktiviteter foregikk etter brukerens eget ønske og i forhold til funksjonelle «idrettslige» muligheter, ikke først og fremst medisinsk begrunnet. Helsesportsenterets aktivitetstilbud har alltid hatt stor variasjon, og endrer seg stadig, for å tilpasse seg det aktivitetspanoramaet som til enhver tid finnes i samfunnet. Det var innovasjon og utprøving av nye aktiviteter som for eksempel skiskyting (også for blinde), sit-ski, pigging (på snø og is og asfalt), klatring, curling, rugby og vannski. Helsesportsenteret mottok også internasjonale impulser gjennom deltakelse på andre lands arrangementer for funksjonshemmede. Samtidig ble det arbeidet for å trekke til seg og bruke spesialkompetanse fra særiddrettsforbund, Norges idrettshøgskole, toppidrettsutøvere og såkalte superbrukere.

Tilrettelegging av anlegg og tilpasning av hjelpemidler

Erling Stordahl var ikke minst en innovatør og foregangsmann på hjelpemiddelområdet med sin innstilling til at hjelpemidler kunne åpne en «ny verden» av aktivitetsmuligheter, og at det var bare mangel på fantasi og kreativitet som hindret utvikling av aktivitetshjelpemidler. Det kreves aktivtetskompetanse for å se behov hos brukergrupper, og teknisk kompetanse til å utnytte mulighetene, samt penger til å drive utviklingsarbeid og produksjon.

Eksempler på tidlige produkter omfatter ikke minst sporpløgen som ble utviklet i miljøet i tilknytning til Helsesportsenteret. Den ble utviklet i kjølvannet av den velkjente erfaringen Erling Stordahl hadde av å oppleve weaselspor i snøen mens han gikk på ski ved Bamseli. Opplevelsen ga støtet til utviklingen av en mekanisme som kunne lage gode, regelmessige skispor, verdens første doble sporlegger, som var en forløper for sporleggerne som brukes i de aller fleste av skiløypene i dag.

Erling Stordahl opprettet, samtidig som senteret startet sin virksomhet, et eget forum for utvikling av hjelpemidler i samarbeid med Forsvaret. Helsesportsenteret har hele tiden siden stått sentralt i utviklingen av strukturer som skal sikre utvikling og tilgang til aktivitetshjelpemidler, i samarbeid med NAV og andre. Helsesportsenteret har fungert som et

landsomfattende utviklings- og kompetansesenter for aktivitetshjelpemidler, og blir betegnet som det ledende senteret i Norden for fritidshjelpemidler. Et eget hjelpemiddelbygg sto ferdig i 2007. I 2023 munnet et av PHD-prosjektene ved helsesportsenteret ut i en avhandling om konkret tilpasning av aktivitetshjelpemidler (Gjessing 2023). Aktivitetshjelpemidler var opprinnelig bare tilgjengelige via NAV for barn under 12 år. Aldersgrensen ble senere utvidet til 18 år, og i dag er den 26 år. Det finnes også en øremerket pott til aktivitetshjelpemidler for personer over 26 år, men denne var i 2026 brukt opp i januar. Det er fortsatt en kampsak å fjerne denne aldersgrensen for å kunne bidra til likeverdig deltakelse for alle i tilpasset fysisk aktivitet.

Aktivitetsområdene fysisk aktivitet og naturopplevelse definert som fritidsaktiviteter

Disse to aktivitetsområdene ble og blir i samfunnet først og fremst definert som fritidsaktiviteter. Fritidsaktiviteter er et område som stort sett har vært et personlig valg og blitt ivarettatt og organisert av frivillig sektor. Området har imidlertid i vår tid blitt en stadig større del av en persons liv og har derfor også fått en viktigere rolle i et menneskes totale livssituasjon, og derfor i noen grad blitt til et offentlig anliggende. Historisk sett, fra et offentlig velferdspolitisk ståsted, har fritidsaktivitetene blitt betraktet som mindre viktige livsområder, særlig for personer med funksjonshemming. Mange med funksjonshemming opplevde, og opplever dessverre også nå i stor grad ufrivillig fritid.

Erling Stordahl viste allerede på 50/60-tallet hvordan og hvorfor involvering på disse to fritidsområdene har stor overføringsverdi når det gjelder mestring på andre livsområder, som skole, andre fritidsaktiviteter, utdanning, arbeid og familie – i sum inkludering og livskvalitet. Historien om Erling Stordahls oppvekst og hvordan utenforskap ble snudd til en kraftkilde, er ett eksempel på betydningen av mestring på disse samfunnsområdene i kampen for realisering av menneskerettigheter. Erfaringene som han målbar gjennom hele sitt liv, var at aktiv deltakelse på disse to områdene også er en innfallsvinkel til mestring av dagligliv gjennom utvidelse av den enkeltes totale erfarings- og mulighetsrom.

Stikkordsmessig kan det begrunnes med at aktivitetene som regel er lek- og lystbetonte, at de er konkrete gjennom å engasjere hele kroppen og sansesystemet. Det kan på ett vis oppleves som et uhøytidelig og lite seriøst og forpliktende engasjement. Men hvis mestringsopplevelsene tilpasses forutsetningene hos den enkelte vil gode erfaringer og tilhørende positive holdninger fra fritidsaktiviteter virke motiverende for mestring også på flere områder.

Til tross for de overbevisende erfaringene fra Beitostølen helsesportsenter ble fritidsområdet nesten ikke berørt i offentlige utredninger i perioden 1970-2000, for eksempel St. meld. nr. 88 (1966-67); Om utviklingen av omsorgen for funksjonshemmede og St. meld. nr. 23 (1977-78 Funksjonshemmede i samfunnet). Det er grunn til å tro at resultatene fra rehabiliteringen ved helsesportssentrene senere har hatt betydning for at myndighetene, fra 2000-tallet av, også har vist gradvis større interesse for fritidsbeskjeftigelsers betydning for livsstandard: I NOU 2001: 22 Fra bruker til borger: En strategi for nedbygging av funksjonshemmende barrierer, kan vi lese at

- det er et generelt utviklingstrekk i samfunnet at folk får mer fritid
- det er en allmenn oppfatning at fritid er viktig for livskvalitet og livsutfoldelse i alle faser av livet

- en meningsfylt fritid gir muligheter for realisering av talenter og interesser, noe som er grunnlag for utvikling, innsikt, mestring og selvrespekt
 - fritiden er viktig for kontakt med andre mennesker og for utvikling av sosiale nettverk.
- NOU-A022.fm

Denne NOUen peker også på at mennesker med nedsatt funksjonsevne må sikres de samme muligheter som andre til å realisere sine egne ønsker for fritidsaktiviteter. Videre at ulike faktorer kan begrense valgfriheten, som manglende tilgjengelighet til og tilrettelegging av tilbudene, samt holdninger i samfunnet. Også praktiske forhold som transport og økonomi kan vanskeliggjøre en aktiv fritid.

I utredningen «På høy tid - om realisering av funksjonshemmedes rettigheter» ([NOU 2023: 13](#)) er fritidsaktiviteter viet et helt kapittel, *Oppvekst fritid og deltakelse*. Hele 17 tiltak på Fritidsområdet er foreslått, som omfatter bl.a. assistanseformer, opplæring av trenere/ledere, universell utforming, aktivitetshjelpemidler, barns og unges stemmer, BPA som likestillingsverktøy. Å delta i fritidsaktiviteter styrker barns egenutvikling og selvfølelse og forebygger utenforskap, isolasjon og helserelaterte utfordringer.

Tilknytning til natur

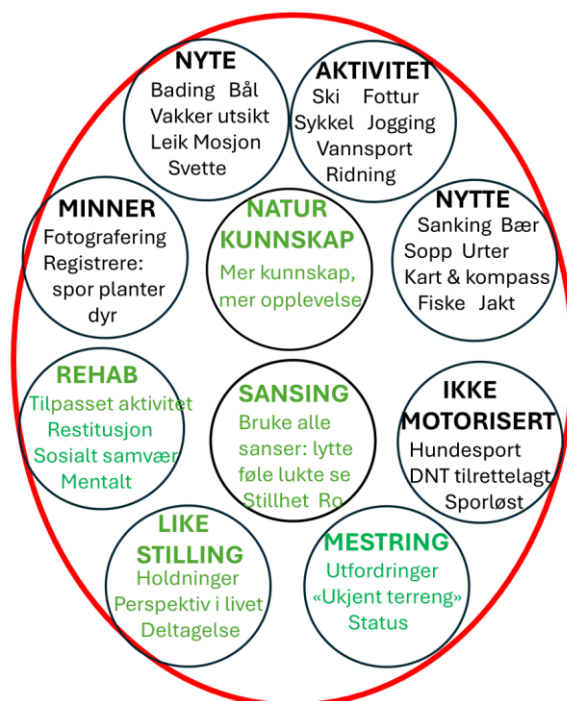
Kontakt med natur har blitt et knapphetsgode i vår tid. Det kommer viktige advarsler om tap av natur og av relasjonen til natur og artene i naturen, og klimaspørsmålet henger over oss. Det er kanskje en mangel på å ville, eller å kunne, identifisere seg med naturen som hindrer oss i å ta tilstrekkelig affære? Kommunikasjon med natur krever ydmykhet og mottakelighet- og tilgjengelighet.

Sansing og opplevelser var viktig helt fra Erling Stordahls barndom - han levde i tidsperioden like etter første verdenskrig. Etterkrigstiden var preget av rask teknologisk utvikling. Han ble helt blind i 12-13 - års alderen, og vokste opp i Halden der faren var kjøpmann. om svaksynt, og etter hvert helt blind gutt, var han ofte i hagen hjemme på farsgården Storedal og følte angen av blomster og trær i sommerkveldene. Grashoppenes sang fascinerte. Når han lå på loftet med vinduet åpent om kvelden, så kunne han høre svaleungenes kvitring under taksjeggjet. De den gang tallrike åkerriksene og sanglerkene på jordene «lydfarget» dagene og de mørke sommerkveldene. Den blinde gutten lagret indre bilder av sansingen i farger..

Når Erling Stordahl tilbrakte mye tid på farsgården i Skjeberg, både som seende og etter hvert som synshemmet barn og ungdom, var aktiviteter i naturen en særlig utfordring. Derfor har sans- og opplevelsesperspektivet kommet tydelig fram i bøker både av og om Erling Stordahl. Perspektivet finner vi også igjen i skuespillet «Fra mørke til lys» han skrev om kong Magnus den Blinde, et drama fra 1100- tallet. Det er viktig å merke seg hans ønske og behov for stillhet i naturen som en harmonisk ramme for naturopplevelsen. Behovet var særlig viktig for ham som blind, da han måtte orientere seg ved hjelp av hørselen. Dette står i kontrast til moderne friluftsliv og idrett med musikk på øret og smarttelefoner i handa, uten mulighet til å sanse lydene i naturen, og der alt skal gå fortere og fortere, som beskrevet i Hartmut Rosas teorier.

Fra 1950- 60-tallet ble kontakten med naturen sentral i hans skapende virksomhet. To erfaringer var viktige: God kunnskap om naturen er en forutsetning for større naturopplevelse, og oppleve naturen med alle sanser gir forsterket naturopplevelse.

FRILUFTSLIV Perspektiver og elementer etter Erling Stordahls filosofi

Figur 1. Perspektiver og elementer i Erling Stordahls tanker om friluftsliv (B Sonstad)

Naturopplevelse og naturkunnskap på Beitostølen helsesportsenter i dag

I 2024 ble det opprettet en Facebookside for «Natur og stølskultur» for de ansatte på Beitostølen Helsesportsenter. Målsetningen var å samle inn og formidle kunnskap om lokal natur og stølskultur. Fram til våren 2026 er det lagt ut 61 innlegg på FB siden. En del av innleggene er samlet i heftet [«Natur og stølskultur lokalt omkring Beitostølen»](#).

Nedenfor presenteres noen eksempler fra Facebooksiden som gir rike muligheter for læring i skolen og under opphold på Beitostølen Helsesportsenter. Gjennom konkrete observasjoner av spor i snøen, fugler på matbrettet, isens lyder, planter som tettegras, lushatt og gjøksyre, eller kulturhistoriske innblikk som stølskultur, tradisjonsmat og gamle seterbygninger, får barn og unge et nært møte med naturen slik den faktisk arter seg rundt dem. Beskrivelsene og bildene gir utgangspunkt for undring, samtaler og praktiske aktiviteter ute – akkurat slik Erling Stordahl framhevet: Jo mer man kan om naturen, jo større blir opplevelsen.

Slike små observasjoner og sanseerfaringer kan brukes som «nøkler» til å åpne barns interesse for økologi, artskunnskap og naturens sammenhenger. Når barn får kjenne på gåsunger, lytte til is som «synger», sammenligne spor etter rev og hare, følge humledronningens jakt på musebol, eller smake på syrlige «spiselige» planter, styrkes både læring og mestring. Samtidig skjer det Stordahl kalte *tilkobling* – et aktivt nærvær som skaper gjenklang og resonans, og som gjør at naturen oppleves som levende og meningsfull.

For barn og unge med funksjonsnedsettelse gir disse eksemplene særlig gode innganger til å bruke flere sanser, slik Stordahl selv gjorde: å føle lav på trestammer, høre fuglesang, oppleve kontraster i vær og landskap, og møte dyr og planter med hender, ører, lukt og kroppslig erfaring. Naturen åpner for mestring på mange nivåer – alene eller sammen med familie, venner eller gruppeledere.

Pedagogikken som brukes ser på natur både som læreprosess og som en relasjonell arena. Pedagogisk bygger arbeidet på tre grunnprinsipper:

- (1) Sansing før kunnskap – barna inviteres først til å oppleve og utforske uten krav til «riktige svar». Lukt, berøring, lytting og bevegelse danner grunnlaget for læring.
- (2) Utforskende og dialogisk undervisning – spørsmål, samtaler og undring brukes aktivt: «Hva tror du har skjedd her?», «Hvilke spor ligner dette mest på?»
- (3) Mestring som drivkraft – opplegget tilpasses slik at hvert barn opplever å lykkes. Det kan handle om å kjenne et lav som Stordahl gjorde, å finne én plante, høre én fugl eller bidra med én observasjon.

Denne pedagogikken gjør naturen til en trygg og motiverende arena for læring, der barn lærer gjennom å være i aktivitet, dele erfaringer og bygge forståelse sammen.

Forslag til pedagogisk opplegg (kan brukes i skole eller på Beitostølen Helsesportsenter: Sansestien – naturglede gjennom små oppdagelser

Varighet: 30–60 min

Målgruppe: Barn og unge i ulike funksjonsnivå

Mål: Oppleve naturen med flere sanser og lære én-to konkrete ting om naturen.

Opplegget starter med en kort samling ute (ca. 5 minutter). Her gis en enkel introduksjon: «I dag skal vi bruke sansene våre slik Erling Stordahl mente var viktig – vi skal se, høre, kjenne

og undre oss.» Deretter deles det ut «oppdagelseskort» – enkle kort med symboler for å se, høre, kjenne og lukte. Hoveddelen består av 3–5 sanseposter (20–30 minutter).

Post 1: Spor i snøen eller på bakken.

Barna undersøker spor, for eksempel harespør, revespor eller fuglespor, enten med synet eller ved å kjenne forsiktig. De får spørsmål som: «Hvilken vei hopper haren?» (slik som i eksemplene fra FB-gruppen). Som aktivitet kan barna selv prøve å lage sitt eget «spor» i snøen eller på bakken.

Post 2: Planter å kjenne på.

Her brukes for eksempel ullvier/gåsunger, gjøksyre (smak om det er trygt) eller tettegras (ikke røre de klebrige bladene for hardt). Sanseoppgaven kan være: «Hvordan kjennes disse bladene ut? Hva oppdager du?» Det legges inn en liten undring: «Hvorfor kan tettegras spise insekter?»

Post 3: Fugler og lyd.

Eksempler kan være spurvehauk, gulspurv eller småfugl på matbrett. Det gjennomføres en lyttestopp med spørsmålet: «Hva hører du nå?» Dersom mulig kan man bruke en mobil med fuglesangapp (som Merlin nevnt i dokumentet). Samtalen kan knyttes til spor og observasjoner, for eksempel: «Hva tror du skjedde her i natt?» (med referanse til eksempelet med perleugle og snømus).

Post 4: Kulturspor.

Dette kan handle om stølsdrift, tradisjonsmat som kvitkako eller treak, eller gamle bygg.

Elevne kan få se et bilde eller besøke Liastølen. Oppgaven kan være: «Hva brukte folk disse husene til? Hvordan var livet uten strøm?»

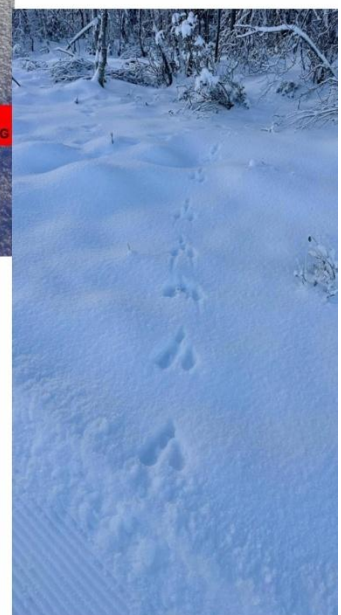
Til slutt samles gruppen til en felles avslutning (5–10 minutter). Her samtaler man om opplevelsene: «Hva var det mest spennende du oppdaget?» Det gis en kort faglig oppsummering knyttet til dagens observasjoner. Avslutningsvis inviteres barna til å dele opplevelsen videre: «Kan du vise noen hjemme én ting du lærte i dag?»

HAREHOPP! - 10. desember 2024 -bs

Nå skjønner også JEG hvilken vei haren hopper! - age

En liten samling harespør fra skitur rundt Fuglemyrvegen. Ferske og mindre ferske. Bilder tatt i dag under skitur med en bruker på voksengruppa. - os

Å gjøre det mulige mulig – to fortellinger om levde erfaringer

Av Hilde Ingvaldsen og Kjetil Korbu Nilsen

Sentralt i disse fortellingene står personlige faktorer og fysiske og sosiale omgivelsesfaktorer som gjør det mulig å delta i naturbaserte aktiviteter på tross av en medfødt og en ervervet funksjonsnedsettelse. Til sammen illustrerer fortellingene ulike aspekter ved arven etter Erling Stordahl med fokus på muliggjørende faktorer fra rettigheter til utstyr og venner. Budskapet kan oppsummeres i det å se på utfoldelse i naturen for alle som en menneskerett. Og videre ja til likeverdig fellesskap, men nei til paternalisme og stakkarsliggjøring, nei til veldedighet som fundament for fordeling av goder.

Den kjente historien fra livet til Erling Stordahl da han opplevde å «falle ned i» sporene etter en militær weasel som hadde kjørt i terrenget, beskrev han slik på en konferanse mange år etter: «I felt a great sense of physical and mental release, a feeling that I had regained part of my sight. I could stop whenever I wanted and enjoy my surroundings in silence and solitude. I could feel the sun tanning my skin. I could hear a woodcock calling in the nearby forest. I could see into the heart of nature....» Han utviklet dette til den sporleggingsteknologien vi alle kjenner og bruker. Og dessuten: Det var en tilrettelegging som hjelper ALLE, «universell utforming av skispor».

Hildes fortelling: Refleksjoner fra en fjelltur

Jeg vil dele mine erfaringer fra en fjelltur til Bitihorn, den majestetiske toppen som ruver i terrenget like nord for Beitostølen. Og jeg vil sette søkelys på funksjonshemmedes rettigheter med tanke på bruk av natur og friluftsliv. Grunnleggeren av Beitostølen Helse- og sportsenter, Erling Stordahl, sa at funksjonshemmede har samme behov som alle andre til å bruke sine evner og muligheter. Da mente han også behovet for å bruke naturen og delta i friluftsliv.

Jeg har erfaringer med bruk av natur og friluftsliv både før og etter skaden min, der jeg ødela ryggmargen, ble lam fra livet, og dermed avhengig av rullestol. Før skaden var jeg aktiv orienteringsløper, var veldig glad i naturen og hadde en spesiell forkjærlighet for fjellet. Bruken av natur og friluftsliv hadde bidratt til at jeg var sterk både fysisk og psykisk. Dette var en styrke som absolutt kom godt med når jeg i en alder av 27 år fikk livet snudd på hodet etter en skiheisulykke. Jeg ble liggende i 9 måneder på Haukeland sykehus, og på den tiden skjedde all opptrening innendørs. Det ble mange lange og ensformige dager...

Etter hvert fikk jeg høre om Beitostølen Helse- og sportsenter, hvor jeg fikk to rehabiliteringsopphold i 1999. Det ble noen opphold som virkelig satt sine spor! Det var rehabiliteringsopphold som passet meg som hånd i hanske, med utprøving av mange forskjellige aktiviteter, mye aktivitet ute i naturen, og aktiviteter med gode mestingsopplevelser. Jeg opplevde at naturen igjen gav meg nye krefter. De to oppholdene bidro til at jeg flyttet til Beitostølen to år senere, mye på grunn av de flotte langrenns-

mulighetene som er der, men også fordi jeg hadde et ØRLITE håp om at jeg en dag skulle få meg jobb på helsesportsenteret. Etter tre år var jeg ansatt.

Utsikten fra Beitostølen mot Bitihorn har alltid fascinert meg og har alltid berørt meg. Jeg hadde en sterk opplevelse under rehabiliteringsoppholdet da jeg første gang pigget på ski helt alene rundt i løypene. Jeg følte at jeg var langt ute på viddene igjen. Det å kunne sitte alene og nyte utsikten mot Bitihorn ble som et symbol på frihet for meg. Jeg hadde ikke i min vildeste fantasi trodd at jeg noen gang skulle få oppleve å komme til topps på Bitihorn, men i 2014 var det en gjeng med kolleger som ville ha meg med på det de kalte Ekspedisjon Bitihorn. Det ble en uforglemmelig, spesiell og følelsesladet tur.

1. mai 2024 var det på dagen 10 år siden forrige tur, og en ny gjeng ville være med meg på et nytt forsøk på å nå toppen. Nok en gang ble det en flott tur med sterke opplevelser og følelser. En sånn tur krever en del utstyr. I turfølget hadde vi med oss både piggekjelke, pulk, sit-ski, truger og randonee-utstyr. Jeg startet i piggekjelken, og når det begynte å bli brattere, satte jeg meg over i pulken. Det øverste partiet mot toppen er meget bratt, og det krevde en enorm innsats fra alle for at vi skulle nå toppen. Det var en gjeng med arbeidsjern som var med i turfølget, og det var aldri snakk om at noen ville gi seg. Så etter noen timer med iherdig innsats ble toppen nådd nok en gang. Jeg hadde ikke trodd det ville være mulig å toppe den første turen, men det var like sterke følelser i sving denne gangen, og opplevelsen var like flott, om ikke enda flottere. Tenk at jeg skulle få oppleve dette enda en gang, og at det nok en gang klaffet med både vær og føre! Selv om toppen var nådd, var turen langt fra over. Jeg syns det er enda skumlere nedover, og jeg fikk kjenne på både action og adrenalin da jeg ble ledsaget i sit-ski nedover de bratte hengene. Da er det godt å være i trygge hender, med kolleger som vet hva de driver med. Min kollega Svein loste meg ned med stø hånd på «rattet».

Jeg vil gjerne sette fokus på noen refleksjoner rundt menneskerettigheter til personer med funksjonsnedsettelse, spesielt knyttet til bruk av natur og friluftsliv: Som utdannet ergoterapeut opplever jeg jobben på helsesportsenteret som meget takknemlig og givende. Jeg blir ekstra berørt av å få ta del i mange brukere sine små og store Riddersprang i arbeidshverdagen. Et Riddersprang trenger overhodet ikke være en ekspedisjon til Bitihorn, men det kan være små utfordringer for å pushe seg selv til å nå personlige mål. For noen brukere kan det være et stort Riddersprang å våge seg ut i stallen og klappe på en av hestene. Mens for en annen kan det være en utfordring og et mål å klare å gå en runde på ski rundt idrettsbanen uten å falle. På helsesportsenteret jobbes det for at alle skal finne sitt eget Riddersprang, finne sine egne utfordringer, og våge å pushe sine egne grenser, slik at hver og en kan oppleve mestring.

Mange tar nok muligheten for en fjelltur for gitt, og kan nærmest når som helst ta seg en tur ut. For mange med funksjonsnedsettelse er en fjelltur, eller et Riddersprang, overhodet ingen selvfølge, og langt fra en hverdagslig aktivitet. Det gjør også opplevelsen desto større, med desto sterkere følelser. Naturopplevelser sammen med andre, fellesskapsfølelsen, opplevelsen av å mestre noe sammen er virkelig verdifullt og gir en utrolig god følelse. Dette burde alle ha mulighet til å få oppleve. Dessverre er det mange med funksjonsnedsettelse som ikke har denne muligheten. En fjelltur kan for mange kreve både støttespillere og mye utstyr, og det er det ikke alle funksjonshemmede som har tilgang til.

FN-konvensjonen for funksjonshemmedes rettigheter, CRPD, skal bidra til å motvirke diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne. Konvensjonen har bidratt til en økende bevissthet om hvilke rettigheter for funksjonshemmede som må sikres for å muliggjøre

deltagelse i aktiviteter andre ofte tar for gitt. Til tross for denne bevisstheten, er det mange utfordringer som hindrer funksjonshemmede i å delta fullt ut i natur og friluftsliv.

Vi vet at naturen har en unik helsebringende effekt, både fysisk og psykisk. Bruk av natur, friluftsliv, og generell fysisk aktivitet kan også bidra til at funksjonshemmede står lenger i jobb. Det er derfor avgjørende at også funksjonshemmede har muligheten til å nyte disse fordelene. Da nytter det ikke bare å tilby rehabiliteringsopphold med fokus på natur, kultur og friluftsliv. Funksjonshemmede må også få muligheten til å være aktive i naturen i sin hverdag der de bor. Det er dessverre fortsatt langt igjen før vi kan si at funksjonshemmede har like muligheter som alle andre.

En av utfordringene er for eksempel tilgang på brukerstyrt personlig assistanse (BPA). BPA-ordningen praktiseres høyst forskjellig fra kommune til kommune. Dessverre er det altfor mange som ikke får den assistansen de trenger for å kunne leve det livet de ønsker. Hjelp fra en personlig assistent kan være avgjørende for enkelte for å kunne delta i ulike aktiviteter. En annen utfordring er tilgang til aktivitetshjelpemidler. Mange funksjonshemmede har ikke tilgang til nødvendige hjelpemidler for å kunne være fysisk aktiv. Når det gjelder aktivitetshjelpemidler for personer over 26 år er det veldig begrenset hvem som får dette gjennom hjelpemiddelsentralene grunnet svært begrensede midler som settes av til dette. Denne type hjelpemidler er veldig dyre og få har råd til å kjøpe dette selv. Tilrettelagte naturopplevelser og tilgjengelighet er også en utfordring. Mange stier er ikke universelt utformet og er uegnet for personer med nedsatt mobilitet. Tilgang til toaletter og parkeringsplasser er ofte begrenset i naturområder. Mangel på informasjon om tilgjengelige naturområder kan også være en barriere. Dette er bare NOEN av utfordringene, så det er fortsatt en stor og viktig jobb som gjenstår før vi kan si at funksjonshemmede har like muligheter til aktivitet og deltakelse.

Kjetils fortelling: Åpninga til hele aktivitetsuniverset

I motsetning til Hilde som fikk en ryggmargsskade i ung voksen alder, så har jeg hatt min funksjonshemming hele livet. Cerebral parese (CP) skyldes nemlig en hjerneskade som oppstår før, under eller tidlig etter fødselen. Jeg har spastisitet i begge beina og dermed har jeg hatt problemer med å gå, men jeg opplevde alltid å være en av gjengen, og å bli inkludert i alle slags aktiviteter opp gjennom barneårene. Kompisene mine burde stått på sokkel hele gjengen. De var med på å bygge meg opp til den jeg er i dag sammen med mor, søsken og besteforeldre.

Jeg ble en som følger drømmene mine, og har flere medaljer i kjelkehockey, blant annet gull i Paralympics i 1998 og i VM 2004, samt sølv i Paralympics 1994, 2002 og 2006 og i VM 1996. Mange vil nok beskrive meg som en målbevisst vinnerkalle som gjennomfører det han har bestemt seg for. For meg er ikke målet det viktigste, det er prosessen på veien dit og evnen til å justere kurs som er avgjørende. Som de fleste idrettsutøvere som når et visst nivå er nok stahet en egenskap som må med, men det må også drømmeren Kjetil.

En av drømmene jeg har fått oppfylt etter å ha vært flere ganger på Beitostølen helsesportsenter er å flytte til Beitostølen, akkurat som Hilde, og utføre en meningsfylt jobb på helsesportsenteret. Jeg er der minst to dager i uka som erfaringskonsulent. Beitostølen har gitt meg muligheten til et rikt liv. En annen drøm jeg har hatt er å komme meg opp på Gaustadtoppen. For meg som har CP ville det krevd 110 prosent viljestyrke og hjelp fra gode venner, og alt var planlagt i detalj, men så var det et eller annet som skar seg, så det har ikke blitt noe av.

Derimot har jeg fått oppfylt en annen drøm med min armsykel uten motor, som jeg liker å sykle landevei på, og i voksen alder så får jeg en sånn idé ikke sant: Jeg har mye kompisar hjemme på Kongsberg som er glad i å være i aktivitet. Flere av dem har sykla Trondheim – Oslo, eller Lillehammer – Oslo. Så blir vi enige om at jeg kan jo sykle Lillehammer – Oslo. Den tryggheten, og det handler på en måte ikke om å være høy og mørk og å ha det på CV-en sin, men den tryggheten med at, ja, det kan jeg, den kommer jo herfra fordi jeg fikk testa det her på Helsesportsenteret. Jeg veit at det går helt fint, men du må tilpasse deg Kjetil, du er nødt til å ha med en mann, du må ha en følgebil og sånn, men det er det mange som har. Likevel, uten å ha testa det godt her, og fått selvtilliten på at det der går helt fint, så hadde jeg aldri gjort det.

Jeg har en god venn på Gol, Asle, som er en kar som er veldig glad i å være ute. Da jeg fikk min terrengsykel med motor for en god del år sia, så sier han; Kjetil vi bør jo sykle Rallarveien, og det gjør vi. Han er en erfaren fjellmann så han traff akkurat på dagen med veldig lite vind, strålende vær, så vi sykler fra Hallingdalssida inn til Finsehytta og overnatta der, og sykler så videre hele Rallarveien. Det er jo en sånn tur som ikke handler om å gå fort, og jeg er kanskje en type som liker å telle tiendeler og sekunder, men det er den råeste opplevelsen jeg noen gang har hatt med et aktivitetshjelpemiddel, jeg følte meg fri, en fantastisk god følelse!

Hovedaktiviteten min knytta til å bruke aktivitetshjelpemidler er likevel langrenn. Der har jeg gjennom åra på en måte siddet i nesten alle forskjellige typer kjelker som fins. Det har jo skjedd ekstremt mye på det feltet, både med at du kan sitte på kne og du kan sitte med beina fram, og det er jo forskjellige hoftevinkler og alt mulig. Via jobben min har jeg vært med å utvikle og bistå i utprøving av en langrennskjelke, og den langrennskjelken min, den er nesten så viktig at jeg tar den med inn i stua mi!

Du får jo en sjøltillit når du får en feeling på at du er på likefot med alle andre, det at du har så godt utstyr da at du eksempelvis på Kongsberg ikke bare må gå inne på flata på Heistadmoen skistadion, fordi utenfor stadion er det en liten kneik og noen nedoverbakker der du ikke tør å kjøre hvis du ikke har godt nok utstyr. Når utstyret derimot er godt tilpassa og bra og lett, så kan jeg på en måte gå på skitur som alle andre, og det gir en ekstrem selvtillitsfølelse. Jeg har jo tre jenter som har kunnet være med pappa på skitur hvor ikke nødvendigvis jeg er den som ligger ti minutter bak. Også på sykkelstur, at du kan reise på sykkelstur med kompisene dine, og så er det ikke deg de venter på, det har gitt meg en helt ekstrem mestringsfølelse.

Teknisk og sånn så er nok jeg en kar med ti tommeltotter, men når du da driver utprøvinga di her oppe, så syns jeg de har vært flinke til å si; Kjetil ser du hva vi gjør nå, kan du prøve sjøl sånn at du får ting lite grann i fingra, sånn at du når du kommer hjem og du må for eksempel bytte dekk på rullestolen din eller på sykkelen din, eller du må ta av skia for å levere dem til gliding, så kan du det. Jeg tror det er viktig at jeg får med meg den kunnskapen, ellers så blir jeg på en måte litt bortkommen når jeg kommer hjem. På denne måten har jeg klart å holde meg aktiv hele året, også fordi jeg er glad i det sjøl, men det har gjort at jeg kan reise på tur med ungene mine, og jeg er hellig overbevist om at hadde ikke jeg fått mine opphold her fra jeg var ganske liten, så hadde ikke jeg stått så lenge i arbeidslivet som det jeg har gjort, det er for meg en vedtatt sannhet.

Det å komme hit som ung var jo på en måte åpninga for hele aktivitetsuniverset, det starta jo her, har bygd meg som menneske, og gjort meg til den jeg er, kort fortalt. Jeg hadde ikke vært såpass utadvendt og såpass trygg i meg sjøl i de aller fleste situasjoner hvis jeg ikke hadde fått lov til å teste ut all mulig aktivitet og se at det er mulig Kjetil, du kan få lov til å drive med det du liker aller, aller best, på tross av. Og da er aktivitetshjelpemidler et must, helt klart. Det er det hele, det er på en måte det som gjør at navet går rundt da, når jeg kan sette meg i langrennskjelken min og føle at nå tok jeg på meg buksa mi, da smiler livet.

Aktivitetshjelpemidlene har gjort at jeg har klart å være på like fot, og det har aldri vært noe spørsmål om Kjetil kan være med, så det har jo gjort at jeg blitt likeverdig på alle felt. Det har jo påvirket i den grad at jeg føler at jeg kan bestemme det jeg vil gjøre sjøl, og det fins aktivitetshjelpemidler nesten for enhver ting jeg skulle finne ut at jeg har lyst til å prøve. Jeg har jo gjennom årene alltid trengt en eller annen tilpasning. Det er faktisk helt nødvendig med de aktivitetshjelpemidlene for at jeg skal få et fullverdig liv.

Foto: Thor Østbye

Historiske hendelser, arrangementer og institusjoner i arven etter Erling Stordahl

Da Erling Stordahl slo seg ned på Beitostølen i 1954 fikk han anledning til å dyrke friluftsliv og idrett i langt større utstrekning enn før. Skiløping var hans spesielle yndlingssport, og skiturene på Beitostølen alene var på 7-8 km med klokke og kompass, og egen «radar» til orientering. Han opplevde stillhet, sanseopplevelser og fysiske utfordringer i naturen, og en stadig voksende bevissthet om at vi alle er en del av naturen og at vi må ta vare på og leve i pakt med den. Det er en tydelig sammenheng mellom de første kursene han satte i gang på 60-tallet og de varige etableringene – Ridderrennet, Beitostølen Helse- og Sportsenter og Storal Kultursenter.

Verdens første skikurs for blinde

Historien om at Erling Stordahl på en skitur dumpet ned i et beltebilspor og at han ved å følge det «*opplevde det store eventyret at jeg kunne utfolde meg fritt uten på være redd for å støte mot noe. Jeg fikk en sterk følelse av både fysisk og psykisk frigjøring. Dette weaselsporet ga meg noe av synet tilbake. Min første tanke var å dele denne opplevelsen med mine blinde venner.*» (Morisbak og Skogheim 2013)

Han organiserte verdens første skikurs for blinde i 1962. Nå var han i gang med å skape historie gjennom alt det som fulgte. Han begynte da sin integreringsvirksomhet med å invitere sine nærmeste venner blant synshemmede til skikurs. Ut fra egen erfaring visste han at det ville oppleves som berikelse for alle deltakerne å få utfordret sine motoriske funksjoner, oppleve natur på nært hold, og fungere i en ny sosial setting. De ble invitert til å gjøre et «Riddersprang», med utgangspunkt i Sagnet om ridder Sigvat ([Ridderspranget – Store norske leksikon](#)). Metaforen Riddersprang ble i praksis et symbol for å våge seg inn i ukjent område, fjerne tilsynelatende hindringer for utfoldelse, gjøre det mulige mulig, og å leve ukonvensjonelt. Det handlet også, gjennom å være seg selv, om å åpne for kontakt med kjente og ukjente. Hvert år siden 1964 gjøres det «riddersprang» i mars/april under Ridderuka på Beitostølen.

Skisportens utvikling for personer med funksjonshemming startet altså med sporet etter en beltebil. Sporet ga synshemmede, og andre med balanse- eller koordineringsutfordringer, bevegelsesfrihet som ble stadig større etter hvert som sporene, via stadig forbedring av prototypen for «verdens første doble sporsetter», ble utviklet. Dette er et eksempel på hvordan tilrettelegging, utvikling og tilpasning av hjelpemidler kan revolusjonere tilpasset fysisk aktivitet. Mange beveget seg bedre når de gikk på ski enn når de beveget seg på barmark. Sanseapparatet aktiviseres på en mer variert måte, og overskuddet til å ta inn miljøopplevelser fra natur og fellesskap styrkes når mestring av ferdigheter bedres og automatiseres.

Et trygt fellesskap i en sosial kultur var en forutsetning for at målsettingen med kurset skulle lykkes. Skilegenden Haakon Brusveen var engasjert som hovedinstruktør på kurset. Erling Stordahl var opptatt av at en skulle lære av de beste, de som virkelig kan aktiviteten, (mesterlære) og ikke av de som hadde et behandlingsperspektiv. Det var 34 synshemmede skiløpere fra nordiske land som sto klare på linje med forventning om god instruksjon. Åpningsreplikken fra den uerfarne instruktøren var «Sjå på meg alle samma». Erling Stordahl

forteller at dette bidro til en enorm latter som egentlig ble startskuddet for et miljø med godt kameratskap og godt humør gjennom alle årene som fulgte. Han beskriver det som hendte som et gjennombrudd for menneskelig sosial kontakt og god kommunikasjon, basert på utilstrekkelighet hos begge parter, på forskjellig grunnlag.

Det fant også sted informasjon og kommunikasjon oppover og utover til sentrale organer og personer. Det første skikurset i 1962 ble svært godt dekket av NRK fjernsyn, radio og presse. Verdens første film om skiløping for blinde ble laget av NRK. Dette hadde stor betydning for spredning av idé og gjennomføring. Det førte til beundring av prestasjonene blant seende, også hos notabiliteter. Mange fikk lyst til å bidra til en videreføring av dette unike tiltaket om de ble spurt. Effektene av dette kan sammenlignes med «Team Pølsa-effekten». Kunne dette gjentas? Og kunne det bli et tilbud til flere? Det trodde Erling Stordahl. Tanken om å lage et stort arrangement var vekket, og planlegging av Ridderrennet ble iverksatt.

Ride- og naturfagkurser (1963-1971)

Erling Stordahl arrangerte i denne perioden også ride- og naturfagkurser i miljøet omkring Beitostølen. Innholdet var læring både av og om ridning, om naturen omkring, og om samhandling og samarbeid. Deltakere var blinde og andre med funksjonshemming, men også unge med sosiale utfordringer, og unge hestevante hjelpere. Blandingen av ulike grupper var viktig, og deltakerne opplevde fellesskap gjennom overnatting ute i naturen og kulturelle aktiviteter rundt leirbålet. Kunnskaper om botanikk og geologi ble formidlet verbalt og gjennom sansning. Personer med naturfagkunnskap deltok som ledere. På disse kursene var samhandlingen med og om hestene av stor betydning; hestene ble erfart som miljøskapere og pedagoger.

Ridderrennet og Ridderuka (1964 – til i dag)

Ridderrennets budskap var «Bygg din kropp og lær å se med tankene». Deltakere og ledsagere fikk personlige erfaringer i og gjennom aktivitet, på naturens premisser og i idrettens regi, innenfor rammen av en sosial kultur. De fikk prøve, erfare og lære gjennom de utfordringer de blir stilt ovenfor rent praktisk og kognitivt i gjennomføring av treningen og alt som må tilrettelegges. Ridderrennet begynte med synshemmede, men det ble etter hvert en utvidelse av deltakergruppen. Mange synshemmede deltar fortsatt, men også mange med ulike funksjonshemminger. Erfaringsgrunnlaget ble bredere, og den enkelte deltaker og ledsager fikk gjennom utveksling av erfaringer nye referanser som ga økt læringsutbytte.

Det ble etablert en ledsagerordning, noe som var svært viktig for integrering. Ledsaging er i Ridderuka så mye mer enn bare teknisk hjelp. Først og fremst handler det om å møte et medmenneske, være sammen og oppnå kontakt, både gjennom fysisk aktivitet, naturopplevelser og sosialt samvær både dag og kveld – gjennom ei hel uke. (Arrangementet ble utvidet til ei hel uke i 1968).

En dagsaktuell beskrivelse av ledsagerrollen

Generalsekretær i Ridderrennet, Martin Sletten, beskriver ledsagerrollen under Ridderrennet ut fra sin egen skibakgrunn som aktiv, som trener for personer med og uten funksjonshemming, og med utdanning og praksis som lederutdanner.

Norges mest undervurderte lederrolle.

Av Martin Sletten, Facebookinnlegg om Ridderrennet 26.01.2026

Det handler om å erstatte kontroll med relasjoner og samhandling. En tydelig forventningsavklaring fungerer som kontrakt og skaper psykologisk trygghet til å yte.

Å lede uten makt

Du har aldri hørt om dem på BI. McKinsey lager ikke rapport om dem. På Beitostølen, i minus femten grader med neglesprett og istapper i øyevippene, utdannes Norges beste ledere.

Hver vinter ankommer en gjeng studenter fra Norges idrettshøgskole (NIH) til Beitostølen. De har lest pensum om treningslære, fysiologi og idrettspsykologi. De kan teoriene. Så får de utdelt en blind skiløper og beskjed om å løse vedkommende trygt over fjellet. Ingen lærebok forbereder deg på det. For hvordan forklarer du en sving til noen som aldri har sett en sving? Hvordan beskriver du at terrenget "åpner seg"? Hvordan bygger du tillit med en fremmed på femten minutter, tillit nok til at vedkommende setter utfor bakken, med livet i dine hender og dine ord? Dette er ikke en metafor for ledelse. Det er ledelse.

Ledelse uten tittel

På Handelshøyskolen lærer du å lede nedover. Du får ansvar for budsjetter, prosjekter og mennesker som står under deg i et hierarki. Du lærer å delegere, motivere og måle. Det er nyttige ferdigheter. På Beitostølen lærer du noe annet, å lede uten makt. Ledsageren har ingen tittel, ingen lønn, ingen mulighet til å si "fordi jeg er sjefen". Alt du har er stemmen din, ordene dine, og evnen til å se verden gjennom øynene til noen som ikke ser. Det er en heftig øvelse i empati. Og empati, viser det seg, er den lederkompetansen næringslivet desperat leter etter, men sjelden finner i et klasserom. Det er det studentene fra NIH lærer i løypa på Beitostølen. De lærer at den viktigste jobben en leder har, ikke er å skinne selv, men å sørge for at andre krysser målstreken.

Skolen ingen snakker om

NIH har gjort ledsagertjenesten til en integrert del av studieløpet. Det er pensum. Det er ikke valgfag eller et koselig frivillig-initiativ. Tenk på det. Norges fremste utdanningsinstitusjon for idrett slår fast at å ledsage funksjonshemmede er like viktig som anatomi og biomekanikk. De har forstått at den beste måten å lære om mennesker, er å faktisk være der for et menneske. De er ikke alene. Studenter fra Universitetet i Innlandet stiller opp, år etter år. Høgskulen på Vestlandet sender sine folk. Under Barnas Ridderuke kommer elever fra Lidar grunnskule. Det er skoleelever som plutselig må forklare verden til et barn som opplever den annerledes. Det finnes ingen norsk lederutdanning som gir denne erfaringen. Ingen MBA, ingen executive program, ingen "ledelse i endring"-kurs på et fjellhotell med spa. Bare snø, svette og tillit.

Hva du faktisk lærer

En ledsager lærer å kommunisere presist. Du kan ikke si “se opp!” til noen som verken ser opp eller ned på livet. Du må finne nye ord for alt du tar for gitt.

En ledsager lærer å lese andre mennesker. Du må merke når rytmen endrer seg, når pusten blir tyngre, når frustrasjonen bygger seg opp, og tilpasse deg før det blir et problem.

En ledsager lærer å feile. Noen ganger gir du feil beskjed. Da ligger dere begge begravd i dyp snø. Du må reise deg opp, beklage, og prøve igjen. Det er ingen skjema eller HR-avdeling å overlate problemet til. Det er bare to mennesker som må finne ut av det sammen. En ledsager lærer at ledelse ikke handler om en selv. Det er den viktigste leksen av alle.

En utfordring til næringslivet

Har du ansvar for ansettelser? Neste gang du ser en CV med “ledsager under Ridderrennet” på listen over frivillig arbeid, stopp opp. Dette mennesket har stått i situasjoner du ikke kan simulere i et assessment-senter eller lære via powerpoints. De har tatt beslutninger i sanntid, med konsekvenser som ikke kan angres med ctrl z. De har bygget tillit med fremmede, kommunisert under press, og satt noen andre foran seg selv. De har gjort jobben som mange ledere aldri lærer. De har også gått en perfekt skole i å lede neste generasjon arbeidstagere, generasjon Z. Det handler om å erstatte kontroll med relasjoner og samhandling. En tydelig forventningsavklaring fungerer som kontrakt og skaper psykologisk trygghet til å yte. Ledsageren blir en fasilitator som sikrer fremdrift gjennom gjensidig tillit og kontinuerlig dialog, fremfor kommandoer.

En kjærlighetserklæring

Dette er en artikkel om ledelse. Det er også en kjærlighetserklæring. Til studentene fra NIH som reiser til Beitostølen og gjør Ridderrennet mulig. Til de fra Universitetet i Innlandet som stiller opp. Til folka fra Høgskulen på Vestlandet. Til elevene fra Lidar grunnskole. Til Forsvarets gutter og jenter som kommer tilbake som reflekterte voksne. Til alle som har tatt på seg oppgaven og sagt “Jeg går foran. Stol på meg.”

Dere blir ikke nevnt i lederartikler i Dagens Næringsliv. Dere får ingen bonus eller aksjeopsjoner. Dere gjør noe som nesten ingen andre gjør. Dere lærer å lede ved å tjene. Det er den eneste lederstilen som virkelig varer. Ridderrennet er en skole. Ledsagerne er elever og lærere, på samme tid.

Beitostølen Helseportsenter – en materiell og en immateriell arv

Beitostølen Helseportsenter ble til som et naturlig resultat og en videreutvikling av disse arrangementene og tiltakene.

Helseportsenterets visjoner, virkemidler og erfaringer

Senterets idé- og funksjonsplan fra 1968 er ført videre i vedtektene, med en grunnleggende filosofi ([Vedtekter for stiftelsen Beitostølen Helseportsenter - Beitostølen](#)

[Helseportsenter](#)). De viktigste delområdene som hele tiden har utgjort senterets virksomhet kan til sammen beskrives som et holistisk helsekonsept, som kontinuerlig bidrar til å realisere målsettingen om «Aktivitet og deltakelse gjennom livet – for alle». Beitostølen Helseportsenter presenterer i dag sin virksomhet på følgende måte: «I rammen av natur og kultur skaper vi forutsetninger for aktivitetsglede, fellesskap, mestring og læring». Det følgende beskrives som senterets hovedvirkemidler:

- «tilpasset fysisk aktivitet innenfor en ramme av natur og kultur»
 - «tilpasset fysisk aktivitet, kombinert med medisinsk, sosialfaglig og pedagogisk veiledning og oppfølging»
 - «aktivitet og deltakelse med fokus på muligheter og ikke begrensninger»
- (www.bhss.no)

Virkningene har vært viktige for fornyelse innenfor re-/habiliteringsfeltet spesielt, og generelt for folkehelse.

Helseportsenteret har bidratt med høringsuttalelse til Idrettsforbundets plan for integrering av funksjonshemmede i idretten i 2024 på følgende måte:

Vi har erfart,

- betydningen av mestring og identitet som fysisk aktivitet gir
- betydningen av ferdighetslæring i en trygg og inkluderende gruppe med personer med lignende utfordringer
- uønsket variasjon i hvor tilgjengelig vårt tilbud er mellom helseregionene
- utfordringer med at lokal utprøving av aktivitetshjelpemidler ofte er utilstrekkelige
- utfordringer på ulike nivåer for å sørge for eller bidra til at brukere som trenger det får hensiktsmessige og tilpassede aktivitetshjelpemidler

Vi har seks grunnleggende erkjennelser:

- Varig deltakelse i fysisk aktivitet preges av aktivitetsglede med venner og familie
- Et fristed for læring og mestring er avgjørende for å få kjennskap til mulighetene og for å komme i gang med foretrukne aktiviteter
- Å utvikle en identitet som fysisk aktive er viktig for varig deltakelse
- Deltakelse i aktivitet krever riktige hjelpemidler, universell utforming eller god tilrettelegging og assistanse
- Praktisk erfaringsutveksling med mentorer («en som meg») gir god læring
- Aktivitetstilbud som gis må samkjøres

Samhandling mellom medisin og aktivitetspedagogikk i rehabilitering

Med opprettelsen av Beitostølen Helseportsenter i 1970, ble det etablert en rehabiliteringsinstitusjon basert på en biopsykososial helsemodell med helseport/tilpasset

fysisk aktivitet som hovedvirkemiddel. Senteret er på verdensbasis en unik institusjonell konstruksjon der en på tvers av vanlige departementale, organisatoriske og økonomiske skillelinjer har klart å skape et lagarbeid om et felles mål – aktivitet og deltakelse for alle gjennom livet. Kombinasjonen av å være ledsager på Ridderrennet og medvirkning i seminarvirksomhet skapte til sammen et faglig fundament for å etablere et helsesportsenter. Dette bidro til å skape et paradigmeskifte i offentlig finansiert fysikalsk medisinsk rehabilitering. Denne blandingen av praksis og teori har hele tiden vært en suksessfaktor for senterets virksomhet.

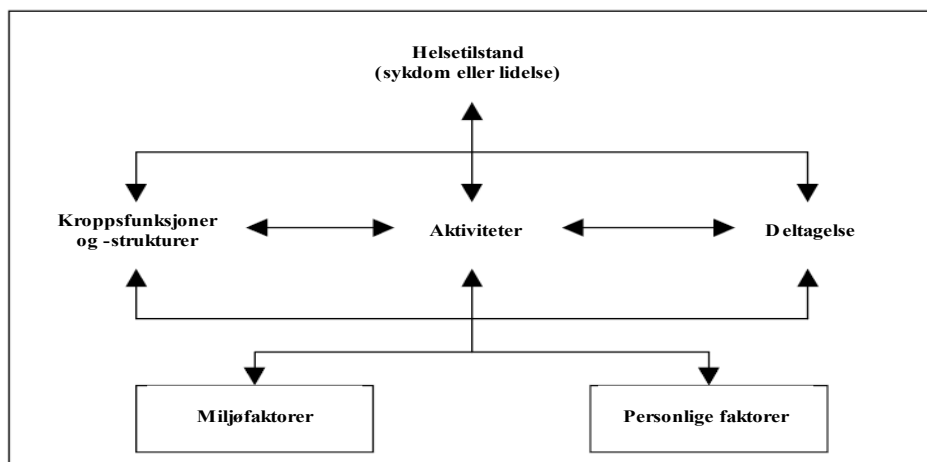
I tillegg til anleggsmessige og utstyrmessige forutsetninger for fysisk og kulturell aktivitet, naturopplevelser, og en grunnleggende forståelse av et holistisk rehabiliteringsbegrep, trengtes det:

- spesialkompetanse på praktisk utøvelse av tilpasset fysisk aktivitet, naturopplevelse og kulturelle aktiviteter
- spesialkompetanse innenfor fysikalsk medisin og rehabilitering
- et psykososialt støtteapparat og psykisk helsefremmende miljø

Utviklingen forutsatte tverrfaglig samarbeid mellom praktisk tjenesteyting, Forskning og Utvikling (FoU) og utdanning. Høy kompetanse på bruk av hovedvirkemidlet er avgjørende for levering av gode tjenester. Helsesportsenteret har tatt mange initiativer for å utvikle helsesport/tilpasset fysisk aktivitet som praksis og til et profesjonelt fagfelt. Helsesport som folkehelsevirkemiddel er en etablert del av Spesialisthelsetjenesten innen Fysikalsk medisin og rehabilitering. All virksomhet er underlagt et medisinsk ansvar på basis av et omfattende offentlig lovverk. Alle tiltak med tilhørende samhandlingsformer har blitt utviklet og implementert gjennom tverrfaglige team.

Et hovedeksempel på felles faglig kunnskapsplattform og forståelsesramme som legges til grunn når medisin og aktivitetspedagogikk samhandler er Verdens helseorganisasjons «Internasjonal klassifisering av funksjon, funksjonshemming og helse (ICF)». (Figur. 2)

Det er et verktøy for å forstå forholdet mellom helse, funksjon og aktivitet og deltakelse. Hovedvekten legges på forholdet mellom helsefaktorer og fysiske og sosiale miljøfaktorer. Dette forholdet har tidligere blitt beskrevet på mange ulike måter innen forskjellige kunnskapsområder. Det overordnede målet for ICF er å etablere et enhetlig og standardisert språk og verktøy for beskrivelse av helse og helserelevante forhold, og samtidig legge vekt på individets helseforhold og fungering i en total sammenheng. Klassifikasjonen er dels et forsøk på å utarbeide et enhetlig og tverrfaglig språk for dette forholdet, og dels et forsøk på å sette funksjonshemmedes aktivitet og deltakelse i sentrum. Dette samspillet bestemmer deltakelse i arbeidsliv, sosiale aktiviteter og mestring av daglige gjøremål. ICF er både et begrepsapparat og et kodeverk. Strukturen i klassifikasjonen bygger på fire dimensjoner: kroppsfunksjoner og -strukturer, aktiviteter, deltakelse, personlige faktorer og miljøfaktorer.

Figur 2. Internasjonal klassifikasjon av funksjon, funksjonshemming og helse, ICF, WHO 2001

Beitostølen Helsesportsenter var en av de første institusjonene i Norge innenfor fysikalsk medisinsk rehabilitering som tok i bruk ICF som referanse for sin virksomhet, i 2005. Det var helt naturlig fordi forståelsesrammen i ICF i alt vesentlig var i samsvar med den tenkning som hele tiden hadde ligget til grunn for senterets virksomhet – en biopsykososial forståelse av helse og funksjonsevne. Oppmerksomheten rundt sykdom, skade og diagnose tones ned og daglig funksjon, aktivitet og deltakelse vektlegges.

Medisinsk ledelse og legerollen

Legerollen innebærer faglig ledelse av tverrfaglig team og den individuelle pasient sin rehabiliteringsprosess. Gjennom oppholdet samarbeider pasientansvarlig lege og tverrfaglig team med bruker og ledsager(e) for at målene for oppholdet skal nås. Legene utøver medisinsk funksjonsdiagnostikk, vurderinger og behandlingstiltak som krever rehabiliteringsmedisinsk legekompentanse som del av kompetansen i tverrfaglig team. Legerollen innebærer alltid tverrfaglig samarbeid med «hovedvirkemiddel-gruppen».

Idrettspedagoger og fysioterapeuter tilrettelegger og koordinerer individuelt og gruppeorientert aktivitetstilbud med henholdsvis pedagogisk og idrettsfaglig tilnærming og fysioterapifaglige metoder og tilnærminger. Ergoterapeuter supplerer med utprøving, tilpasning og innføring i bruk av aktivitetshjelpemidler gjennom samarbeid med de andre to gruppene og med leverandører, samt gir tilsagn og bidrar med søknadsprosesser for å få tildelt egnede hjelpemidler. Aktivitetsleder fritid legger til rette for kultur- og fritidsaktiviteter på kveldstid og i helgene, og bidrar med det til utvikling av miljøet og ivaretagelse av brukeres psykososiale behov, gjerne i samsvar med informasjon fra sosionom og lege.

Alle brukergruppene har en kontaktpersonordning som sørger for kartlegging, målsetting, tilrettelegging, evaluering, rapportering og oppfølging på individ- og systemnivå. Det skjer også gjennom ambulant virksomhet til kommunegrupper og til grupper tilknyttet re/habiliteringstjenester. Veiledning er også rettet mot nærstående personer til brukere, som assistenter og hjelpeinstruktører, praksisstudenter, og eksterne faggrupper. Alle faggrupper bidrar, gjennom inntaksmøte, i statusmøte underveis og i avreisemøte, til tverrfaglighet under hele oppholdet med sine særfaglige kompetanser. En forutsetning er en grunnleggende

fellesfaglig kompetanse som beskrevet i det rehabiliteringsmedisinske grunnlaget for virksomheten. Gjennom denne arbeidsstrukturen ivaretas visjon og formål.

Samhandling mellom idrettspedagoger og fysioterapeuter – en historisk utvikling

Fysioterapeuter ble fra starten av ansatt ved senteret for å gi tjenester, ved siden av tilpasset fysisk aktivitet, for å ivareta/følge opp de behandlingstiltakene som mange brukere var vant til å ha. Fysioterapi var på den tiden i stor grad passiv behandling og annen tradisjonell behandlingssideologi. Det ble utviklet et teamsamarbeid mellom de to gruppene for at de kunne utfylle hverandre. Samarbeid med fysioterapeuter ble i det daglige det «medisinskfaglige alibi» for gjennomføring av aktivitet på en «medisinsk forsvarlig måte». De fleste fysioterapeutene som etter hvert søkte jobb og arbeidet ved helsesportsenteret var personlig interessert i primærvirkemidlene, og hadde gjerne egen erfaring med «idrettslige» fysiske aktiviteter. De ble i det daglige kalt «aktivitets-fysioterapeuter» og bidro til fellesfaglighet i samarbeidet.

Da Beitostølen helsesportsenter i 1973 tok initiativ til å etablere en utdanning for idrettspedagoger, med hensikt å spre denne formen for kompetanse på sikt over hele landet, var det en ide å tilrettelegge den slik at fysioterapeuter også kunne bli tatt opp som studenter. Utdanningsplanene førte til sterke reaksjoner fra sentrale fysioterapimiljøer som illustrerer fysioterapiens fagideologi midt på 70-tallet. Reaksjonene er preget av sin tid, men peker allikevel på problemstillinger som kan ha noe relevans også under dagens forhold. Valg av virkemidler innenfor helse og rehabilitering, roller, særfaglig kompetanse, fag-hegemoni og faglig samarbeid er noe av det som settes i perspektiv.

Norges Fysioterapiforbund (NFF) og Statens Fysioterapihøgskole engasjerte seg på departementsnivå, og uttalte samlet bl.a.;

- det unødvendige i å etablere en ny yrkesgruppe og at det vil ligge an til kompetansestrid.
- *«Det er skremmende at idrettsinstruktører skal kunne arbeide selvstendig med funksjonshemmede»*
«Dessuten er tittelen helsesportspedagog misvisende fordi den er ikke dekkende for det arbeid som dette personell er kvalifisert for. Utøvelse av dette arbeid bør bygge på grunnutdanning i fysioterapi, eventuelt med videreutdanning i pedagogikk og om nødvendig oppøving av egen ferdighet i kroppsøving.» (Fysioterapeuten nr. 4 1974)

Det nære faglige samarbeidet ved Beitostølen helsesportsenter mellom de to yrkesgruppene utviklet seg imidlertid i praksis til å bli en suksessfaktor. Det er en prinsipiell forskjell på tilnærming med tilpasset læring i «idrettslige» aktiviteter i stor grad uavhengig av diagnose, og mer spesifikk trening med rent terapeutisk formål avhengig av diagnosen. Å møte brukeren i fellesskap kan gi et mer helhetlig utgangspunkt for valg av aktiviteter for både bruker og fagpersoner. Hovedformålet for rehabiliteringen til brukerne ved helsesportsenteret er først og fremst, gjennom en egenstyrt mestring av aktivitetsferdigheter, å oppnå bedre generell livskvalitet, aktivitet og deltakelse i eget lokalmiljø.

Fysioterapeutene ved helsesportsenteret utviklet seg raskt i retning av å bli «aktivitets-fysioterapeuter» med et våkent blikk på innflytelsen diagnostiske særpreg kan ha på lærings- og mestringsprosessen. Dette virket ofte modererende på noen tilfeller av overdrevent «du kan hvis du bare vil»-mentalitet hos aktivitetspedagogene. Betydningen av å få til et godt

samarbeid, men samtidig få utnyttet den individuelle særfaglige bakgrunn fra begge yrkesgrupper, ble retningsgivende for samarbeidet mellom dem på team. Fra begge yrkesgrupper, og fra brukere, ble det rapportert om stor faglig tilfredshet og forenkling av samarbeidet. De positive erfaringene ledet blant annet til ønske om endret ansettelsespolitikk og nye samarbeidsformer ved flere andre institusjoner som arbeidet med fysikalsk medisinsk rehabilitering, og om tettere samarbeid mellom gruppene i kommunehelsetjenester der begge yrkesgrupper fantes.

Forskning og utviklingsarbeid

Et utdrag av FoU- baserte milepæler i 10-årsbolker gir her en kort beskrivelse av utviklingen av FoU-virksomheten 1965-2025. Hensikten er å gi et oversiktsbilde for perioden som blant annet dreier seg om følgende:

- dreining av fokus fra fysiologisk testing til tverrfaglig forskning, der alle faglig ansatte er potensielle FoU-deltakere
- bibehold av sammenhengen FoU tur-retur, fra praksis til FoU og tilbake til praksis.
- bibehold av brukermedvirkning
- stadig mer internasjonalt samarbeid
- fremme fysisk aktivitet og deltakelse i et livsløpsperspektiv

Fullstendig publikasjonsliste, se Beitostølen Helsesportsenters hjemmeside [Publikasjoner - Beitostølen Helsesportsenter](#). Se også eget hefte om [Forskning og utviklingsarbeid ved Beitostølen Helsesportsenter](#).

1960-tallet

Forsøksvirksomhet var allerede i gang i forbindelse med kursene og Ridderrennet som ble arrangert i planleggingsperioden for opprettelsen av Beitostølen Helsesportsenter.

I Idé- og funksjonsplanen for helsesportsenteret sies det:

«Det er nødvendig så hurtig som mulig å bygge opp vitenskapelig innsikt for å få et sikrere grunnlag for de treningsopplegg som tilbys», «-uteksperimentering av nye metoder for kroppsbruk innendørs og utendørs og i vekslende årstider.» (Morisbak og Rotevatn 1995)

Det ble gjort fysiologiske målinger og erfaringer med «hvilke øvelser og aktiviteter som passet for de ulike typer handicap». I tillegg ble det gjort kliniske vurderinger av psykologiske og fysiologiske virkninger på personlighetsutvikling og utfoldelse, og på arbeidsinnsats. Det ble planlagt samarbeid med bestående vitenskapelige institusjoner, der Beitostølen helsesportsenter skulle fungere som et feltlaboratorium. Navnet «Institutt for rekreasjons- og rehabiliteringsforskning» ble lansert av lederen for virksomheten og disse planene; professor i humanbiologi K. Lange Andersen. I tilknytning til planene ble det avholdt tre store konferanser i forbindelse med Ridderrennet:

- Physical disability in Health and Disease (1966)
- Naturen og det moderne menneske; Fysisk aktivitet, friluftsliv og medmenneskelighet (1967, Johansen og Funder 1970)
- Helsesportkonferansen; medisinske og praktiske retningslinjer for helsesport (1969)

1970-tallet

Helsesportsenterets første overlege, fysikalsk-medisineren Iver Kleive la vekt på at senteret måtte bygge opp troverdigheten til effekten av hovedvirkemidlene. Rehabiliteringsforskning ble

av de fleste i det nasjonale behandlingsapparatet, fortsatt vurdert slik at den først og fremst måtte være diagnosespesifikk.

Det ble utført et banebrytende arbeid med aktiv rehabilitering for en rekke diagnosegrupper som ikke hadde erfaring med helsesportsaktiviteter fra før. Internasjonalt banebrytende forsøksvirksomhet var:

- Trening av pasienter med hjerteinfarkt (v/Svein Nilsson og medarbeidere)
- Trening av pasienter med Cystisk Fibrose (v/Johan Stanghelle og Dag Skyberg.)

Nasjonal dokumentasjon ble også gjort for 11 andre diagnosegrupper. Det ble utprøvd en rekke aktiviteter, med tilnærmet lik pedagogisk tilrettelegging og metodikk for alle gruppene. Gjennom praktisk tilrettelegging mest mulig uavhengig av diagnoser, var målet å «gjøre det mulige mulig» ut fra forutsetningene.

1980-tallet

FoU fikk et mer tverrfaglig preg, hvor en i de aller fleste prosjekter trakk inn problemstillinger av pedagogisk, psykologisk og sosiologisk karakter. *The first International Medical Congress on Sports for the Disabled*, ble arrangert i forbindelse med de andre Paralympiske vinteridrettsleker på Geilo i 1980. Ansatte ved Beitostølen helsesportsenter hadde flere innlegg.

Tilpasset fysisk opplæring, et stort utviklingsprosjekt, foregikk i perioden 1980-1984. «*Tilpasset opplæring*» i alle fag var departementets hovedstrategi for å fremme inkludering og å redusere behovet for spesialundervisning i henhold til endringer i Grunnskoleloven. Mønsterplanen av 1987 var basert på dette. BHSS var hovedansvarlig for «Veiledning til Mønsterplanen for Grunnskolen 1987: «Tilpasset opplæring i kroppsøving for elever med særlige behov» (Morisbak m fl 1987). I praksis foretok BHSS registrering av elever som trengte spesialtilbud, arrangerte opphold for elevgrupper og pårørende, samt besøk, kursvirksomhet og utdanning for veiledere og lærere.

«*Lokalmiljømodellen*» ble tatt i bruk, i første omgang med spesiell vekt på skoleverkets rolle i oppfølging etter opphold på Beitostølen helsesportsenter. Det var økt satsing på friluftsliv, natur og miljølære knyttet opp til det nasjonale miljøprosjektet Miljø-85. Biolog Odd Schei var tilsatt i to år for å utarbeide materiell til helsesportsenteret og som bidrag til prosjektet. Utviklingsarbeidet rettet mot spesielle diagnosegrupper fortsatte, og mot slutten av 80-tallet ble FoU-arbeidet i større grad også dreiet mot holdninger og subjektive opplevelser hos brukerne som resultat av deltakelse i aktiviteter.

1990-tallet

Første doktorgradsavhandling med bruk av innsamlet empirisk materiale fra Beitostølen helsesportsenter ble skrevet i 1993. Den har i hovedsak et kroppsfenomenologisk perspektiv. *Liv Duesund: Kroppen i spesialpedagogikken. En teoretisk og empirisk undersøkelse om fysisk aktivitet og selvoppfatning. Doktoravhandling ved Institutt for Spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo 1993.*

International Symposium on Adapted Physical Activity (ISAPA) er en verdenskonferanse arrangert av International Federation on Adapted Physical Activity (IFAPA) hvert annet år. I 1995 arrangerte Beitostølen helsesportsenter, The 10th ISAPA, med 350 deltakere, og åpning

av kongen og kulturminister Åse Kleveland. Hovedtema for konferansen var “Quality of life through adapted physical activity and sport – a life span concept”.

2000-tallet

Særegenheten ved Beitostølen Helsesportsenters FoU-aktivitet ligger i den praksisnære tilnærmingen, og den korte veien fra generering til anvendelse av ny kunnskap. I 2003 ble det opprettet en egen Avdeling for Forskning, Utvikling og Utdanning (AFUU) og Inge Morisbak var avdelingsleder til 2012.

Utviklingsprosjektet «Aktiv Rehabilitering i fellesskap» (2005-2007) med fokus på effektmål for evaluering av intensivt trenings- og aktivitetstilbud, sett i forhold til aktivitets- og deltakelsesdimensjonen i ICF ble ledet av avdelingsoverlege, Håkon Dalen. Bred og vitenskapelig fundert evaluering av rehabiliteringstilbudet ved helsesportsenteret ble også gjennomført i samarbeid med miljøet ved Fysikalsk medisin og rehabilitering ved Oslo universitetssykehus, ledet av professorene Cecilie Røe og Erik Bautz-Holther. Dette ble videreført i en PhD avhandling for Line Preede som gikk på forskerlinje under medisinstudiet. Utviklingsprosjektet «Hvordan kan et intensivt treningstilbud ved Beitostølen helsesportsenter, strukturert gjennom Lokalmiljømodellen, være et egnet bidrag til habilitering av barn?» ble ledet av Astrid Nyquist, og senere brukt i hennes PhD prosjekt.

Lokalmiljømodellen ble senere evaluert av Anita Hoberg. Leder i stallen gjennom mange år, fysioterapeut og spesialist i terapiridning, Ellen Trætteberg, skrev bok om «Ridning som rehabilitering» som ble utgitt på Akilles forlag i 2006. Denne boka har blitt brukt i utdanningen av rideterapeuter og andre interesserte i hele Skandinavia. I 2025 leverte Magny Sørensen, som er nåværende leder i stallen masteroppgave, «Ridefysioterapi og gangfunksjon hos voksne pasienter med spastisitet i underekstremitetene. En utforskende studie».

En helt avgjørende faktor for senterets faglige og forskningsmessige utvikling har vært samarbeidet med Stiftelsen Sophies Minde (SSM). PULK-programmet; Personer – Utstyr – Lokaliteter – Kompetanse (2007-2010) er eksempler på noen av de utviklingsområder som SSM har vært med på å støtte med mange millioner kroner, i tillegg til flere PhD prosjekter.

Styrking av det psykososiale tilbudet til brukerne ble gjort etter at psykolog, Anne-Mette Bredahl, gjennomførte, med finansiering av Sosialdepartementet, en kartleggingsundersøkelse av psykisk helse blant brukerne på helsesportsenteret. Ellen Hæhre og Mette Lein gjennomførte utdanning i Livsstyrketrening ved VID vitenskapelige høyskole, og dette har vært et tilbud til voksne brukere og foreldre til barn til dags dato. Samarbeid mellom Beitostølen Helsesportsenter og Norges Idrettsforbund (NIF) ble etablert gjennom kompetanseutveksling og emnekurs, samt som samarbeid med paraidretts-konsulenter som fortsatt besøker helsesportsenteret for å informere brukergroppene om tilbudet av paraidrett rundt om i landet.

2009-2025

I 2009 kom doktorgradsavhandling nummer to som ble gjennomført på helsesportsenteret. Idrettspedagog, Øyvind Standal, disputerte på NIH med avhandlingen «Relations of meaning. A phenomenologically oriented case study of learning bodies in rehabilitation» som omhandler situert læring med fenomenologisk tilnærming. Deretter kom doktorgradene på rad og rekke. I 2011 disputerte idrettspedagog, Martin Sæbu, på NIH med avhandlingen «Physical activity

and motivation in young adults with a physical disability. A multidimensional study based on a cross-sectional survey and an intervention-study» som handlet om hvilke faktorer som er viktige for å være motivert for varig fysisk aktivitet. I 2012 disputerte idrettspedagog, Astrid Nyquist, på NIH med avhandlingen «Jeg kan delta. Barn med funksjonsnedsettelse og deltakelse i fysisk aktivitet» hvor barn med funksjonshemming fikk en egen tydelig stemme. Dette var både en metodestudie av et kartleggingsinstrument for å undersøke barns deltakelse i fritidsaktiviteter, og en kvalitativ studie av barns erfaringer med deltakelse i tilpasset fysisk aktivitet. Denne studien danner grunnlaget for videre utvikling av hvordan deltakelse kan kartlegges og evalueres. Astrid Nyquist var FoU-leder fra 2012-15.

Reidun Jahnsen som var forsker på Oslo universitetssykehus, ble frikjøpt som veileder i 20% på AFUU fra 2008, og fra 2015 overtok hun som leder for AFUU i 40% stilling, da Astrid Nyquist ble direktør for helsesportsenteret. Hun ble også ansatt som professor II på Universitetet i Oslo, Institutt for helse og samfunn, med tilhørighet til Research Center for Habilitation and Rehabilitation Models (CHARM) som jobbet med helsetjenesteforskning. I 2016 ble Beitostølen Helsesportsenter godkjent som selvstendig forskningsinstitusjon, med et stort internasjonalt forskningsnettverk både innen habilitering og Adapted Physical Activity.

Tidligere hadde forskningen stort sett blitt presentert i miljøet for Adapted Physical Activity internasjonalt. Deltakelse i tilpasset fysisk aktivitet for personer med funksjonshemming var derimot et nytt felt i habiliteringsmiljøet. På en av de internasjonale konferansene der helsesportsenteret presenterte sin forskning, ble senteret oppdaget av en PhD-stipendiat fra Perth i Australia, idrettspedagog Claire Willis, som bestemte seg for å gjøre sitt PhD-prosjekt på Beitostølen Helsesportsenter. Dette resulterte i en avhandling på University of Western Australia i 2018 der hun med et utenfra blikk fortalte oss hva vi drev med. Avhandlingen er oppsummert i en artikkel fra 2021, "Capturing the magic": identifying the active ingredients of a physical activity participation intervention for children and youth with disabilities. Samarbeid med en av hennes veiledere på Curtin University i Perth, professor i ergoterapi Sonya Girdler, pågår fortsatt, både relatert til forskning og til klinisk arbeid med barn med autisme.

I 2015 finansierte SSM det første utviklingsprosjektet om opphold for familier med innvandrerbakgrunn på Beitostølen Helsesportsenter. Dette ble senere PhD-prosjektet til fysioterapeut, Shahrzad Arfa, som disputerte i 2021 på OsloMet. Evalueringsverktøy for å måle deltakelse ble utviklet i form av AktiveDeg I og II, som undersøker henholdsvis hva barna ønsker å delta i og hva de faktisk deltar i, samt hemmende og fremmende faktorer for deltakelse. Dette resulterte i masteroppgave for Lars Kristian Dalen på Charles Sturt University i 2020 og PhD for Friedolin Steinhardt på Høgskolen i Innlandet i 2021.

Et foreløpig høydepunkt i denne forskningen var en internasjonal konferanse ved Beitostølen helsesportsenter i 2022 med 100 deltakere fra hele verden. Konferansen hadde som mål å fange de aktive ingrediensene, eller «magien», i mulighetenes arena med deltakelse for alle. Konferansen fikk derfor tittelen, Capturing the Magic – Participation for All (CAPA 2022). Forskning om deltakelse, Participation research, ble et eget felt, som omhandler hva deltakelse er, hvordan deltakelse kan måles og hvordan deltakelse kan påvirkes. Helsesportsenteret er nå involvert i forskningssamarbeid med, University of Queensland, Brisbane, der Georgina Clutterbuck leder et stort internasjonalt prosjekt om implementering av tilpasset fysisk aktivitet for barn med funksjonshemming, Sports stars CONNECT.

Tilpasning og opplæring i bruk av aktivitetshjelpemidler er en viktig mulighetsgjører for mange for å kunne delta i tilpasset fysisk aktivitet. «Aktivitetshjelpemidler – blir de brukt?» spurte Viljar Aasan i sin masteroppgave ved OsloMet i 2020, og svaret er JA. Arbeid med anskaffelse, tilpasning og opplæring i bruk av aktivitetshjelpemidler ble PhD for Berit Gjessing på Universitetet i Oslo i 2023. Arbeid med videreutvikling av aktivitetshjelpemidler foregår kontinuerlig i samarbeid med både NAV hjelpemiddelsentraler, leverandører og akademiske miljøer, spesielt teknologimiljøet på NTNU.

Den sosiale kulturen og hva unge voksne brukere lærer av hverandre under opphold på helsesportsenteret ble PhD for Mette Miklos på Universitetet i Oslo i 2024. Dette ble videreført i et utviklingsprosjekt «Finn ditt spor» om overføring av læring fra gruppebasert rehabilitering til hverdagsliv i hjemmemiljøet for ungdommer med funksjonshemming. Prosjektet ble ledet av Ellen Hæhre, og det arbeides nå med internasjonal publisering.

I 2022 ble Beitostølen helsesportsenter partner i et NFR-prosjekt om tilgjengelig reiseliv, Accesstour, ledet av Nordlandsforskning. Dette prosjektet ble også Øystre Slidre med på, og lokalt har dette prosjektet utviklet seg til et eget kommunalt prosjekt, INKLU, som etter hvert har blitt både regionalt og nasjonalt, med finansiering både fra Øystre Slidre kommune, Innlandet fylke og Access Norway. Som del av Accesstour er nå Tor Erik Nyquist midtveis i et PhD-prosjekt som undersøker behov og tilgang til aktivitetshjelpemidler for å kunne delta i naturbaserte aktiviteter på ulike reiselivsdestinasjoner.

Svein Pettersen ble ansatt som innovasjonsleder i 2019 og har jobbet med videreutvikling av Lokalmiljømodellen, som opprinnelig ble utviklet for barn i store kommuner, til en versjon 2.0 som også skulle fungere i små kommuner og for voksne brukere. Han arbeider også med prosjekter relatert til aktivitetshjelpemidler. FoU er etter dette blitt FoUI. forskning og utvikling og innovasjon. I 2023 overtok Grethe Månun som fag- og forskningsansvarlig overlege på Beitostølen Helsesportsenter og Berit Gjessing er FoUI-koordinator.

I 2024 utlyste Kulturrådet prosjektmidler til «Funkishistorie». Inge Morisbak og Hans Stifoss-Hanssen søkte og fikk tildelt midler til prosjektet, «Arven etter Erling Stordahl» som handler om den kulturarven Erling Stordahl etterlot seg i form av verdier, tenkemåter og praksiser relatert til rettigheter for personer med funksjonshemming i samfunnet, samt alt som har oppstått i kjølvannet av hans liv og virke. Prosjektet blir avsluttet og presentert i juni 2026 i forbindelse med et menneskerettighetsseminar på Beitostølen Helsesportsenter i anledning av at CRPD er inkorporert i norsk menneskerettslovgivning

Utdanning og undervisning

Erling Stordahl mente bestemt at den mest effektive måten å presentere og informere om helsesportsenterets virksomhet på var å invitere interesserte til senteret, og i så stor grad som praktisk mulig involvere dem i det som foregikk. Møtet med de menneskene senteret var etablert for var avgjørende for interesse og engasjement, jmf. «Bry seg om skalaen». Både ansatte og brukere hadde felles interesse i å informere om virksomheten og utveksle erfaringer med «utenforstående». Det må sies å være en høyst ukonvensjonell praksis for en helseinstitusjon å i så stor grad invitere til besøk og legge til rette for informasjon gjennom observasjon og deltakelse sammen med tjenestemottakerne. Slik tilrettelegging har siden vært

karakteristisk for senterets informasjonspolitikk, innenfor rammer av etisk karakter, som taushetsplikt og samtykke.

Rehabiliteringspraksis (klinisk virksomhet), FoUI og utdanningspraksis er de hovedpilarene senterets virksomhet bygges rundt. Instruktørutdanning var spesielt fremhevet i funksjonsplanen. En gruppe som det tidlig ble aktuelt å lage en undervisningspakke for var de såkalte hjelpeinstruktørene. Det var en forutsetning for kontinuerlig å kunne gi et rikholdig tilbud til brukerne at det var nok hjelpere, helst med idrettsfaglig kompetanse, som kunne være med og gjennomføre aktivitetene. Dette fordi de i stor grad måtte individualiseres og tilrettelegges ut fra deltakernes svært ulike forutsetninger. Betegnelsen «In Service Education» ble tatt i bruk for denne ordningen, og hjelperne ble kalt «hjelpeinstruktører». Dette var oftest ulike studentgrupper, men også andre interesserte, av og til utenlandske.

In Service Education

En forutsetning for å kunne gi et rikholdig aktivitetstilbud til brukerne var at det var nok hjelpere til å gjennomføre aktivitetene. Det kunne være i gymnastikksalen, i bassenget, på ridebanen, på turer utendørs med sykler, på ski, båtaktivitet, med ulike aktivitetshjelpemidler, samt ved fotturer i fjellterrenget. Hjelperne var i hele perioden under veiledning av pedagoger og terapeuter. Aktivitetene måtte i stor grad individualiseres og tilrettelegges ut fra deltakernes svært ulike forutsetninger.

Helt fra starten av, senhøsten 1970, mottok helsesportsenteret kroppsøvingstudenter fra Norges Idrettshøgskole (NIH), fra lærerskolenes idrettslinjer og fra folkehøgskoler. Praksisstudentene var på senteret i 2-3 uker. Ledelsen på helsesportsenteret med Stordahl i spissen, var også svært opptatt av å ha et levende miljø preget av ungdommelig entusiasme i en ramme av kultur og natur, og at alle, både brukere, hjelpeinstruktører og ansatte, skulle bistå hverandre med å nå nye mål. Institusjonen har alltid vært kjent for å ha et omfattende «fritidstilbud» for brukerne på kveldstid og i helgene, med noe for enhver interesse. Erling Stordahl ønsket også at det skulle være en spesiell oppmerksomhet omkring naturkunnskap. Fritidssektor fikk ungdommene med på alt det sektoren la til rette for. De fleste av disse ungdommene hadde liten erfaring med å omgås mennesker med funksjonshemming. Sett i lys av at situasjonen for integrering så langt tilbake som til 1970-tallet var helt annerledes enn nå, så var møter mellom mennesker med ulike forutsetninger utfordrende, men også svært lærerikt. Det var for eksempel ikke enkelt å håndhilse på en helt blind person når man aldri hadde gjort det før. Usikkerheten og sjenansen var ofte stor for begge parter.

På den tida var ikke «hjelpeinstruktørene» opptatt av å ha mye «egen fritid» de få ukene de var i praksis på helsesportsenteret. De ønsket å oppholde seg i institusjonsmiljøet mest mulig. Erling Stordahl var opptatt av at de unge skulle få innsikt i hvordan det var å være funksjonshemmet og hvilke barrierer de opplevde. Men det er også godt kjent at ungdommene hadde det svært festlig i lag på hyttene der de bodde, kanskje mest i de sene nattetimene. Mange av studentene ble underveis så interesserte i det de var med på, og lærte i løpet av sin praksis, at de gjerne ville lære mer og studere dette «fagområdet» mer inngående. De så relevansen for erfaringene når de senere skulle ut i arbeid i for eksempel skolesektoren eller i idretten.

Når «hjelpeinstruktørene» skulle reise etter to uker var det ofte vanskelig å ta avskjed. Sjenansen og usikkerheten var borte. Opplevelsene som de hadde hatt sammen «brukerne»

disse ukene, hadde knyttet dem sammen i et fellesskap som var vondt å bryte. Fritidslederne, med assistenter, gjorde seg allerede ved ankomst kjent med studentene for å få dem engasjert fra første stund. Fritidsprogrammet på helsesportsenteret hadde to høydepunkter i løpet av uka, med tradisjonelle «hyggekvelder» onsdag og lørdag. Dette var før TV-mediet tok et fast grep om kveldsunderholdningen. Programmet ble satt sammen av en gruppe som alltid besto av både brukere og hjelpeinstruktører. Mange av brukerne hadde egenferdigheter innen musikk, sang og historiefortellinger, og Anna og Erling Stordahl var ofte til stede og bidro med trekkspillmusikk, resitasjoner og diktlesning. Med sin store bekjentskapskrets fikk Erling Stordahl og senteret ofte besøk av profilerte musikere, skuespillere, politikere, byråkrater, næringslivsaktører og andre kjente personer som bidro til mange flotte innslag på slike hyggekvelder.

Erling Stordahl var også svært opptatt av de rike tradisjonene i Valdres. Helsesportsenteret ligger i et område der tradisjonell folkekultur av mange slag har sterkt roffeste. Man tok blant annet i bruk enkle danseformer og sangleiker der alle kunne delta, også de med rullestol og andre hjelpemidler. Hjelpeinstruktørene bidro med friske krefter og entusiasme for å få alle ut på dansegulvet. Steinsliping og formingsaktiviteter var andre populære aktiviteter. Denne var et tilbud tre kvelder i uka, lokalisert til slipeverkstedet i kjelleren. Ideen var at «brukerne» skulle finne fine steiner ute i fjellnaturen og siden slipe steiner som kunne tilpasses til smykker, ringer og kjeder. Det kunne være alt fra ordinær gråstein med fine farger til litt mer eksotisk stein av typen gul kvarts og epidot – natur og kultur.

Mennesker med funksjonshemming hadde vanligvis en begrenset mulighet til å delta i aktiviteter i lokalmiljøene på hjemstedet for 50 år siden. En slik ekstraordinær gjennomstrømning av ungdom som ved Beitostølen helsesportsenter var unikt i et institusjonsmiljø. Samhandling i rehabilitering i en ramme av kultur og natur ga verdifulle impulser som skapte forståelse og trygghet hos begge parter. Det å «utruste» så mange titusener av ungdommer siden 1970 med så viktige erfaringer har hatt en uvurderlig betydning for integreringen i samfunnet. In Service Education-ordningen er trolig noe av det viktigste vi finner i arven etter Erling Stordahl.

Utviklingen av studiet i helsesport

Noen hevdet at de etter 2-3 ukers intensiv praksis vurderte å endre sine videre utdanningsplaner. Det ble klart at mange av disse første praksisstudentene, med positive erfaringer og endrede holdninger til funksjonshemmedes muligheter, hadde et ønske om å lære mer og etter hvert utgjorde et rekrutteringsgrunnlag for å kunne realisere planer om et lengre studietilbud. Planlegging av et formelt studium i helsesport ble satt i gang, og det første kurset i «Helsesport» ble gjennomført høsten 1973 på Beitostølen helsesportsenter. Målsettingen med helsesportsstudiet var å utdanne praktikere for tilrettelegging av tilpasset aktivitet i helseinstitusjoner, i skole og innenfor idrett. Det ble slått fast at det er helsesportspedagoger en utdanner, som selvstendig og i tverrfaglig samarbeid med helsepersonell kan utøve sin profesjon. Utdanningen fungerer fortsatt med navnet «Fysisk aktivitet og funksjonshemming» (FAF-studiet). Fra 1975 har Beitostølen helsesportsenter samarbeidet med Norges Idrettshøgskole om dette studiet som en integrert del av høyere utdanning. I dag har idrettspedagogene «dobbel» godkjenning som fagpersoner – som pedagoger utenfor tradisjonelt helsevesen, men også godkjent som faggruppe som leverer tjenester med bruk av tilpasset fysisk aktivitet ved medisinske rehabiliteringsinstitusjoner.

Beitostølen Helseportsenter har vært valgt som studiested for hele høstsemesteret siden studiets oppstart og frem til og med studieåret 2017-18. Nå er studietiden på helseportsenteret 7 uker, fordelt på 3 ukers praktisk og teoretisk undervisning og 4 ukers praksis. Utdanningen i Helseportspedagogikk, FAF-studiet, er det mest omfattende studietilbudet helseportsenteret har hatt ansvar for. Over 1000 studenter har gjennomført studiet pr. 2025. Gjennom deres yrkesroller betyr det en omfattende spredning av informasjon og fagkunnskap om virksomhet på fagfeltet og der igjennom om senterets virksomhet.

Beitostølen Helseportsenter ble tidlig godkjent som utdanningsinstitusjon for obligatorisk del av legespesialiteten fysisk medisin og rehabilitering og som praksisplass for allmenmedisinere og medisinstudenter. Helseportsenteret fikk tidlig også praksisplasser og turnusplasser for fysioterapeuter og for en rekke andre medisinske, pedagogiske og humanistiske studier.

Som grunnlag for samarbeidet med NIH ble det gjort en intern uformell analyse av praksisens relevans for studiet. Denne analysen vil langt på vei gjelde for all undervisning ved senteret. Helseportsenterets historie og forankring i en grunnleggende filosofi og ideologi, i stor grad skapt av Erling Stordahl for 55 år siden, har vært sentral for det meste av den utvikling som siden har skjedd på fagfeltet.

- Helseportsenteret bruker Tilpasset fysisk aktivitet i rehabilitering og habilitering, og forsker på «Fysisk aktivitet og funksjonshemming» (FAF). Senterets kompetanse, utstyr og anlegg er ledende i Norge og delvis internasjonalt.
- Helseportsenteret tilrettelegger for mange daglige møter med personer med funksjonshemming, som gjør erfaringslæring og refleksjon bortimot uunngåelig.
- Helseportsenteret har høyt utdannet personell som praktiserer tverrfaglighet, og som er tilgjengelig under hele oppholdet.
- Gjennom innslag av praksisstudenter og fagfolk fra mange land og ulike studier innenfor idrett, kultur og helsefag, gis det muligheter for drøftinger av faglige spørsmål ut fra ulike utdannings- og yrkesmessige ståsted.
- Helseportsenteret er offentlig godkjent som forskningsinstitusjon, har egen FoUI-avdeling, og fokuserer spesielt på prosjekter der praksiserfaringer initierer FoUI, og som så skal tilbakeføres og utvikle praksis på fagfeltet. (<https://www.bhss.no/foui/forskning-og-utvikling/>)
- Fokus og hovedmålsetting er at aktivitet for brukerne av senteret skal skje i lokalmiljøet – i et livsløpsperspektiv. Helseportsenteret har dermed et massivt interaktivt samarbeid med lokale brukere, familier, foreninger, etater og fagpersoner.
- På grunn av helseportsenterets offentlige tilknytning gjennom avtaler med helseregioner og andre fagmiljøer er det til enhver tid mange relasjoner til relevante samfunnsinstitusjoner.

Ettårs-studiet (FAF) er i stadig større grad blitt et springbrett til videre studier på master og doktorgradsnivå, ikke bare innenfor idrettsfag, men også for de andre faggruppene som er ansatt ved senteret. Den teoretiske og akademiske forankringen har naturlig nok blitt forsterket etter hvert og har gjort studiet stadig mer vitenskapsbasert. Kunnskapsbasert praksis er likevel fremdeles i stor grad basert på praktisk erfaringskunnskap. Den tredje kunnskapskilden, brukerkunnskap gjennom formell og uformell brukervedvirkning, er i høy grad med i kunnskapstilfanget gjennom den omfattende praksisen.

Hovedmål og Læringsutbytte i senere studieplaner for FAF-studiet viser at hovedtilnærmingen er svært lik dem i første fase, om enn i en noe annen språkdrakt. Ordet «sykdomslære» er forlatt ut fra det klare skille mellom sykdom og funksjonshemming, og diagnosen blir ikke betraktet som alene bestemmende for funksjonelle aktivitetsmuligheter. Samtidig blir det, som også i de første planene, lagt stor vekt på «den funksjonshemmedes situasjon i samfunnet» og samfunnets tilrettelegging, «hvilke resultater som kan oppnås med helsesport ut fra biologiske, psykologiske, sosiale, pedagogiske og medisinske begrunnelser». Gjennom hele studiets levetid har det å ha en rolle som «advokat» for de aktuelle brukergruppene og deres menneskerettigheter og for fagfeltet, vært uttrykt som en sentral oppgave og rolle for en som studerer og har studert på dette feltet.

Internasjonal virksomhet

Erling Stordahl ønsket å benytte sitt idégrunnlag og sine livserfaringer, som blant annet lå til grunn for etableringen og driften av Beitostølen helsesportsenter og Storedal kultursenter, for å stimulere til sameksistens mellom folk med ulike funksjonelle muligheter, uavhengig av nasjonal tilhørighet og kultur.

Særlig i forbindelse med Ridderrennet, men også i andre sammenhenger, engasjerte han seg i internasjonalt samarbeid. Han inviterte og rekrutterte et stort antall besøkende som deltakere og observatører under det årlige Ridderrennet. I 1995 var det registrert deltakere fra 38 nasjoner som hadde deltatt på Ridderrennet. Uten at det ble foretatt en systematisk registrering senere er det trolig rundt 50 nasjoner som har vært representert med deltakere i rennet. I tillegg kommer en rekke ledsagere, myndighetspersoner, fagpersoner, politikere med flere.

På 60-tallet, i planleggingsperioden for Beitostølen helsesportsenter reiste Erling Stordahl på ekskursjoner, til blant annet England og Tyskland for å hente impulser til driften av senteret. I tilknytning til Ridderrennet i 1966 ble det avholdt et stort internasjonalt seminar. Seminaret samlet internasjonalt kjente, i hovedsak medisinske, eksperter som kom fra 15 land. Erling Stordahl visste hvor viktig det var at forskerne måtte bli personlig berørt gjennom å oppleve fysisk utfoldelse i praksis blant personer med funksjonshemming. De fleste av deltakerne på seminaret deltok i Ridderrennet som ledsagere. Helsedirektør Karl Evang fungerte som seminarets president. Evang var tydelig inspirert av Erling Stordahls visjoner som «*Vi vandrer alle i mørket. Noen fordi vi ikke ser med øynene, noen fordi de ikke ser med tankene. De fleste av oss fordi vi ikke ser hverandre*». Med utgangspunkt i Erling Stordahls tankegods delte han i sin hilsningstale på konferansen befolkningen inn i fire kategorier:

1. Seende personer som er «blinde» i den forstand at de ikke forstår den tiden de lever i og betydningen av fysisk aktivitet.
2. Seende personer som ikke har åpnet øynene for å «se».
3. Blinde personer som har erfart og «ser» ting som vi nå lærer av dem.
4. Blinde personer som fortsatt er «blinde».

Erling Stordahl var, gjennom sitt store kontaktnett, døråpneren til internasjonalt betydningsfulle helseadministratorer, politikere, fagpersoner, idretts- og andre frivillige organisasjoner og institusjoner i alle lag av samfunnet. Han kunne også benytte seg av nettverket til helsedirektør Evang og mange andre nasjonale størrelser på ulike områder. Hans internasjonale kontakter var også i mange tilfeller med på å gjøre det lettere for fagpersoner å etablere egne kontakter og nettverk med kolleger fra andre land. Det var ellers ikke mange relevante offisielle kanaler å skaffe seg internasjonale faglige kontakter gjennom.

Norske nasjonale helsemyndigheter var ikke helt klar over potensialet som helsesportskonseptet hadde for å få presentert nytenkning på rehabiliteringsfeltet internasjonalt, og for å etablere nye faglige kontakter. Etter noen år kom en delegasjon byråkrater fra sentrale nasjonale helsemyndigheter på besøk for å sette seg inn i hva som egentlig foregikk ved Beitostølen Helsesportsenter. De hadde flere ganger blitt spurt av utenlandske gjester som skulle studere norsk helsevesen om de kunne sette besøk ved helsesportsenteret på programmet. De internasjonale besøkende ville gjerne se og lære om denne nye formen for rehabilitering, som de ikke hadde maken til i eget land. For å vite hva de sendte dem til måtte de norske helsebyråkratene selv ta et besøk, og de var selvfølgelig hjertelig velkomne. Siden har det vært en rekke utenlandske besøk for å studere norsk helsevesen som har inkludert helsesportsenteret i programmet, fordi departementale og andre offentlige etater oppdaget og registrerte den store internasjonale interessen. Det var generelt ganske enkelt å etablere kontakter fordi det var stor nysgjerrighet for å ha kontakt med et slikt nyskapende senter med sine spesielle virkemidler. Med Erling Stordahl som inspirerende ideolog og gründer av et nytt rehabiliteringskonsept, inkludert fasiliteter for å drive rehabilitering på denne spesielle måten, var disse besøkene svært nyttige.

Erling Stordahl reagerte raskt dersom han hørte at personer med funksjonshemming hadde utført enestående aktivitetsbragder et annet sted i verden. Ett eksempel er historien om Abebe Bikila, dobbelt olympisk mester i maraton; 1960 og 1968, som ble så sterkt lammet i en trafikkulykke at han ikke hadde funksjon i beina og bare minimalt i armene. Via kong Olav og keiser Haile Selassie ble han invitert til det vinterlige Ridderrennet for å delta i hundekjøring som tilpasset fysisk aktivitet. Dette skapte stor oppmerksomhet og mye PR for Beitostølen Helsesportsenter. Blant annet ble det mange år etterpå laget en fulltids spillefilm om oppholdet på helsesportsenteret. Bikila ble inspirert til å opprette et helsesportsenter i Etiopia, men det ble aldri realisert da han døde vel to år etter oppholdet. Gjennom historien er det atskillig flere historier om Erling Stordahls gjestfrihet overfor personer som hadde utført spesielle bragder.

Erling Stordahl forhandlet med entusiastiske gründerne i mange land om planer for å opprette helsesportsenter, eller et lignende senter. Han hadde kontakter på høyt plan blant annet i Kina, Japan og flere europeiske land. Men det ble kompliserte prosesser på grunn av ulike kulturer innenfor helse, idrett og andre tilstøtende samfunnsområder. Han henvendte seg også til pave Johannes Paul 2 som var fra Polen etter å ha vært på audiens i Vatikanet. Han ba om støtte til å etablere et helsesportsenter etter modell av Beitostølen i Polen. Boken *Ridderspranget* (Johansen 1972) var blitt oversatt til polsk. Paven hadde lest boken, og via kardinal Glemp ble det gitt støtte til å utvikle aktivitetsfasiliteter ved en skole for blinde.

Det lyktes i noen grad ett sted å etablere et helsesportsenter – i USA. Vinland National Center ble imidlertid Vinland Center da staten Minnesota tok oppdraget med å etablere et senter. Selv om Erling Stordahl fikk positive tilbakemeldinger fra president Ronald Reagan etter at han var informert av helseminister Heckler, som hadde blitt imponert over det hun opplevde under sitt besøk på Beitostølen Helsesportsenter, ble senteret noe annet enn opprinnelig planlagt. Med helt forskjellig helseforvaltning og finansiering viste deg seg, på tross av norsk førstehjelp med instruktører fra Beitostølen, vanskelig å få senteret til å operere på tilsvarende vis som under det norske helsevesenet og med finansiering gjennom folketrygden.

Erling Stordahl eksporterte imidlertid også suksessoppskriften fra Ridderrennet til USA. Gjennom samarbeid med det amerikanske Home Guard, frivillige fra humanitære

organisasjoner, erfarne skiinstruktører og med deltakelse av samfunnsstopper og kjente kulturpersonligheter skapte man et stort årlig amerikansk Ridderrenn – Race for Light. Arrangementet, nå under navnet Ski for Light, fungerer godt også i dag, og det er utveksling av deltakere og ledsagere mellom det amerikanske og norske arrangementet. Canada har en kopi av Ski for Light, men i et noe mindre format. Ridderrenn har også vært arrangert i Kina, Japan og flere europeiske land, om enn mer sporadisk. Det er ut over dette holdt en rekke mindre internasjonale konferanser på Beitostølen Helsesportsenter i alle år. Videre har det vært mange store nasjonale begivenheter med internasjonal deltakelse der helsesportsenteret har spilt en vesentlig rolle, for eksempel i Paralympics på Geilo i 1980, og særlig på Lillehammer i 1994.

Etter at Erling Stordahl sluttet som direktør i 1993 ønsket han å vie det aller meste av sin tid til ytterligere å internasjonalisere sine ideer og erfaringer. Påtroppende direktør ved Beitostølen Helsesportsenter, Jan Gulbrandsen, kom fra jobben som assisterende generalsekretær i Norsk Folkehjelp og hadde i kraft av det samarbeidet med Erling Stordahl om blant annet prosjekter i Afrika og Kina. Som en støtte til Erling Stordahls internasjonale visjoner opprettet senteret en egen deltidsstilling for ham.

Erling Stordahls planer om å stille seg i spissen for å opprette et internasjonalt dokumentasjonssenter fikk han støtte av UNESCO til å realisere. I 1981, The International Year of people with disabilities, hadde Erling Stordahl mottatt utmerkelsen «Distinguished services to physical education and sport» for sitt arbeid med å fremme internasjonalt samarbeid på dette feltet. Imidlertid rakk han ikke å realisere mye av sine omfattende planer på grunn av en akselererende sykdomsutvikling. Han var svært utålmodig på grunn av helsetilstanden og tok seg ikke tid til å etablere et sekretariat som fungerte kapasitets- og kommunikasjonsmessig. Planleggingen kom derfor aldri lenger enn at han mottok mange personlige svarbrev fra kontakter han tok, med støtte til hans ideer og planer.

IFAPA var i 1977 et nyopprettet fagforum med dokumentasjon av forskning om Adapted Physical Activity. Gjennom medvirkning på deres andre symposium i Brüssel 1979 vakte presentasjonen om helsesport så stor interesse at flere universiteter i USA og Canada inviterte en ansatt ved Beitostølen Helsesportsenter til studieopphold og en rolle som Visiting Scholar. Inge Morisbak, leder for Idrettspedagogisk avdeling, og faglig ansvarlig for FAF-utdanningen, gjennomførte studieopphold i USA 1980/81 og sommeren 1982. Erfaringene var svært betydningsfulle for utvikling av Fysisk Aktivitet og Funksjonshemming som et eget fagfelt, med internasjonal forankring. Kunnskapsbasert utveksling med de internasjonalt mest utviklede fagmiljøene om praksiserfaringer, FoU-virksomhet og utdanning på feltet ga nødvendig ny inspirasjon. Dette bidro til å definere helsesportskonseptet klarere i en internasjonal kontekst. Beitostølen Helsesportsenter med sin helsesportspraksis, FoU-virksomhet og utdanningsfunksjon, måtte orientere seg internasjonalt for fortsatt å være relevant – og ledende.

Det internasjonale omdømmet til virksomheten ved Beitostølen Helsesportsenter, og det spesielle konseptet som senteret representerer, var avgjørende for at helsesportsenteret i samarbeid med NIH, ble valgt til å være vertskap for 10th International Symposium on Adapted Physical Activity – ISAPA '95, med 350 deltakere fra hele verden. Det internasjonale renomméet ble betydelig styrket på bakgrunn av dette seminaret.

Det har underveis vært utfordrende å velge, og ikke minst prioritere, internasjonale kontakter. Det var mange og omfattende ønsker om å få kunnskap om senterets spesielle erfaringer, men det varierte i stor grad hva senteret mottok i retur som stimulering for egen utvikling. Bevisstheten på å oppnå balanse i kompetanseutviklingen økte med erfaring og økt prioritering av faglig utvikling på de sentrale innsatsområdene innenfor praktisk rehabilitering, utdanning og forskning. Særlig i nyere tid, med en enorm akselerering av informasjon og informasjonsteknologi, har prioritering av internasjonalt samarbeid blitt viktigere enn noen gang.

Det som preger det internasjonale samarbeidet i det siste tiåret, er det økende fokuset på tilpasset fysisk aktivitet i habilitering- og rehabiliteringsmiljøet. I 2013 hadde Beitostølen helsesportsenter for første gang en parallellsesjon om Adapted Physical Activity på American Academy of Cerebral Palsy and Developmental Medicine (AACPD) i Milwaukee i USA med en liten gruppe tilhørere. Etter dette har helsesportsenteret hatt årlige presentasjoner og parallellsesjoner på både AACPD og den tilsvarende europeiske konferansen European Academy of Childhood onset Disability (EACD), de siste årene sammen med internasjonale samarbeidspartnere.

Denne aktive deltakelsen på internasjonale konferanser har gjort Beitostølen helsesportsenter kjent i stadig nye fagmiljøer, så besøkene fra ulike deler av verden, både re/habiliteringsinstitusjoner og miljøer som jobber med tilpasset fysisk aktivitet er hyppige. Etter pandemien har senteret hatt besøk fra både Sverige, Danmark, Island, Hellas, Spania, Japan, Ukraina, Italia, Tyskland, Armenia, Frankrike, Finland, Litauen, England og Irland. Noen av disse besøkene har resultert i varig samarbeid og forskning, formidling og gjensidig utveksling av kunnskap og erfaringer med gjenbesøk hos de ulike miljøene. Det er et langt sprang fra den beskjedne parallellsesjonen i 2013 til at PhD stipendiat Tor Erik Nyquist, i 2026 er invitert til EACD i Galway som keynote speaker sammen med forskerkolleger fra Australia og Irland. Med andre ord, så er det internasjonale arbeidet i stadig utvikling.

Fra Ridderrenn til spesialisthelsetjeneste – formidling av arven etter Erling Stordahl på Beitostølen

Helsesportsenter i dag

Av Anne-Guri Ekern

Jeg er fysioterapeut og har jobbet på Beitostølen Helsesportsenter i mange år. Det var min onkel, altså den blinde grunnleggeren Erling Stordahl, som ringte meg i april 1989 og lurte på om jeg kunne jobbe et par uker. Nå har det blitt 36 år med litt permisjon midtveis, så her er det variert og flott å jobbe.

Onkel Erling hadde to søstre, en eldre som het Guri og en yngre som het Anne Marie, også kalt Anne, så da kan dere gjette hvem jeg er oppkalt etter. Anne var min mor. Dette er også grunnen til at det har blitt min jobb å holde foredrag for nyansatte og voksegrupper på senteret, for å fortelle litt om historien og hvilke verdier vi bygger videre på. Jeg har kalt foredraget «Fra Ridderrenn til Spesialisthelsetjeneste». Håpet er at alle som hører dette foredraget kan få svar på hvorfor det heter Ridderrennet og hvorfor helsesportsenteret ble bygget langt oppi fjellheimen ved inngangen til Jotunheimen.

I resepsjonsområdet henger det et stort maleri av onkel Erling, og det er naturlig å fortelle litt om både maleriet og om Erling Stordahl. Det er malt av kunstneren, Per Lundgren, som senere var elev av Odd Nerdrum. Dette kan ses på bildet, i lyset som er så typisk for ham.

Lundgren var sivilarbeider på senteret og bodde et år hos Erling og kona på Bamseli som de kalte huset sitt. Han har prøvd å formidle den mer tenkende og alvorlige Erling; med hodet litt

opp, lyttende. På maleriet har Erling på seg sin gjenkjennelige burgunderrøde treningsjakke. Han holder en skistav i den ene hånda, og han knipser med den andre. Denne knipsingen var hans form for ekko-lokalisering. Da kunne han få ekko fra omgivelsene, høre om det var mennesker, vegger eller trær i nærheten. Når han var ute på ski, kunne han gjerne stoppe midt ute på myra og slå to staver mot hverandre for å orientere seg og høre om det var noen trær eller hindringer i nærheten.

Erling Stordahl ble født på gården Storedal i Skjeberg i Østfold i 1923 og vokste opp på Storedal og i Oslo. Han var født svaksynt med grønn stær, så å gå på vanlig skole var utfordrende. Mora leste høyt for ham og han lærte gjerne lekser utenat. Men en dag holdt han boka opp ned under høytlesning, og da ble han avslørt. Læreren spurte, «Ser ikke du hva du leser, Erling»? «Nei», sa Erling, og da var det rett ut av normalskolen. Han skulle egentlig til Dalen blindeskole i Trondheim, men det hadde han ikke noe lyst til, så han gikk

hjemme i nesten et år og syntes litt synd på seg selv. Han gikk mye ute i hagen, snakket med blomstene, og skrev blant annet «Minnenes melodi» da han var 12 år gammel. Senere satte han tekst til den melodien, og det ble en slager etter hvert.

Mora fortsatte å lese høyt for ham, blant annet «Victoria» av Knut Hamsun. Erling var litt deprimerert og lei seg på den tida, så etter å ha hørt om Victoria skal han ha sagt at han hadde mest lyst til å dø, slik at han kunne møte henne igjen i himmelen.

Foto: Privat

Erling kom seg etter hvert til Dalen blindeskole. Han kunne se litt på det ene øyet da han kom dit, men under en vennskapelig håndbak med en medelev, fikk han albuen til medeleven i det øyet han så litt på, slik at han mistet denne synsresten. Slik ble Erling helt blind som tolvåring. Da han senere skulle få øyepoteser, altså kunstige øyne, var min mor med fordi hun hadde den samme øyefargen som Erling. Mor har fortalt at Erling sa litt spøkefullt, «Det er ikke alle som har hatt levende modell, Anne».

Da han kom til blindeskolen i 1935-36, møtte han Gunnar Engedahl som var en livat fyr fra Lunner på Hadeland. Han var født i 1919 og døde i 1969, mens Erling var født i 1923 og døde i 1994. De to begynte å spille og syngesammen, og Engedahl var dyktig på å fortelle historier. De fikk etter hvert mange slagere som «Ungkarsvalsen», «Minnenes melodi», «Piken i dalen» og «Vesleblakken». Erling ble god på trekkspill etter hvert og ble norgesmester to år på rad i tenårene. Han utdannet seg også som organist.

Stordahl og Engedahl fikk en høy kjendisstatus etter hvert. De toppet hitlistene på linje med Elvis Presley. Erling brukte etter hvert kjendisstatusen og det enorme kontaktnettet sitt for alt det var verdt, til beste for blindes rettigheter. Det forklarer også litt om hvordan han kunne få til så mye etter hvert, som byggingen og etableringen av blant annet Beitostølen helsesportsenter. Stordahl og Engedahl turnerte og reiste rundt som «De to blinde kunstnere» fra ca 1940 til 1965 med 250 forestillinger i året. Det var fulle samfunnshus over alt. Dette var før fjernsynet.

Sommeren 1944 var de på turné i Valdres. Volbu Blindesaksforening hadde vært så heldig å få hyret inn disse kjente kunstnerne, og i arrangements-komiteén satt Anna Bergit Windingstad fra Volbu. Erling og Anna fikk god kontakt, og Erling ble veldig betatt av Anna. Først og fremst syntes han at hun hadde så flott stemme og fin dialekt. Og når hun lo, var det som å høre på en klukkende fjellbekk. Anna ble også begeistret for Erling. Hun var klok og flink til å

Foto: John Myhre/NTB

skrive, og hun lærte seg punktskrift etter ganske kort tid. Da Erling mottok et 40 siders brev i punktskrift, var han solgt. De forlovet seg i 1946 og giftet seg i 1953. Sammen fikk de bygd Bamseli Pensjonat og ble de første fastboende på Beitostølen. Pensjonatet gikk så som så, da de egentlig ikke var særlig dyktige forretningsfolk. De tok seg ikke ordentlig betalt av gjestene, men Stordahl og Engedahl fortsatte samtidig å turnere og fikk inn en del penger. Mye av inntektene gikk imidlertid til Blindeforbundet.

Etter hvert huset pensjonatet ulike ski-, ride- og naturfagkurs. Det startet med et skikurs i 1962, og det var senere ride- og naturfagkurs fra 1964 til 1969. Erling var opptatt av hesten. Han hadde flere hester nede på gården sin i Skjeberg, nå Storedal Kultursenter. Det ble sagt at naboer i Skjeberg ikke skjønnte hvorfor han hadde så mye hester der nede som bare spiste og kostet penger. Men Erling visste at en dag skulle han få bruk for disse hestene, og han tok dem med seg opp til Beitostølen, da helsesportsenteret ble åpnet. Han var opptatt av hestens evner som terapeut, pedagog og sosionom, og det beste med hesten, som han sa, er at den holder kjeft.

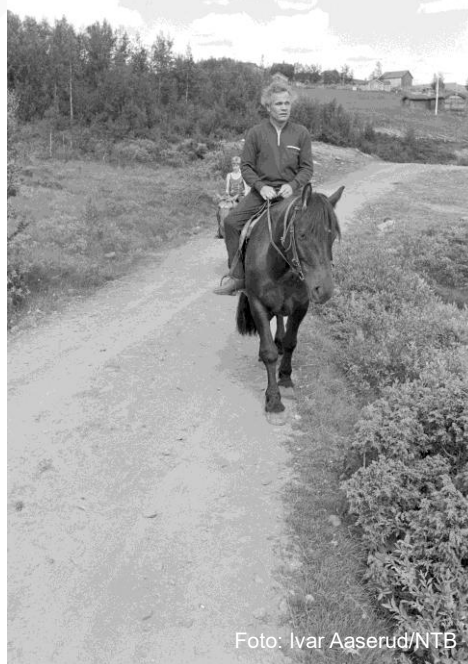

Foto: Ivar Aaserud/NTB

Tiåret mellom 1960 og 1970 var et svært aktivt tiår for Erling, både på Beitostølen og på gården i Skjeberg. Han fikk tak i de beste instruktørene, og der kommer det enorme kontaktnettet inn. Da han skulle arrangere botaniseringskurs for bevegelseshemmede og synshemmede, fikk han tak i Olav Gjærevoll som var Norges, og verdens første miljøvernminister. Han var også sosialminister i Gerhardsens regjering i 1963 til 1965, var professor i botanikk, og til alt overmål hadde han spesialisert seg på høyfjellsflora.

Erling var svært opptatt av natur og sansning i naturen, og det å få økt kunnskap om naturen. På den måten ville selve naturopplevelsen blir større, mente han. Da han og Anna flytta inn på Bamseli i 1953 var han ute og prøvde å gå på ski. Det var jo ganske vanskelig, når han ikke så. Han fomlet seg fram i mørket, og Anna sto gjerne på trappa på Bamseli og blåste i en lur når han skulle komme inn til middag. En gang, da Erling var ute på ski, «datt» han imidlertid ned i et av forsvarrets wiesel-spor. Forsvaret hadde øvelse der oppe og hadde laget sporet. Da merket han at han på en måte fikk litt av synet tilbake. Han kunne følge dette beltebilsporet og gå på ski uten å komme på villspor. Det var da han fikk ideen om å få laget en slik sporlegger som kunne lage doble, gode spor slik at synshemmede kunne følge dem, og på den måten få tilbake noe av friheten, bli litt mer selvstendige og kunne gå alene på ski. Sporleggeren

Foto: BHSS

fikk han laget på Sebu, et verksted nede på Heggnes. Og det var faktisk opprinnelsen til sporleggerne vi kjenner i dag. Nå skal alle ha gode spor, men det startet med gode spor for synshemmede.

Erling ville dele denne erfaringen med flere, og det var derfor han arrangerte et skikurs for synshemmede i 1962. Da fikk han med seg de beste instruktørene på den tiden, nemlig Håkon Brusveen, som blant annet hadde OL gull på 15 km fra Squaw Valley i 1960. Han fikk hjelp av Hallgeir Brenden, og Ingrid Wigernæs som var norsk damelangrenns mor. Under skikurset i 1962 skulle Håkon Brusveen forklare litt om sving, svikt og diagonalsving. Med 30 synshemmede på linje foran seg, stiller han seg opp foran dem og sier «Nå får de sjå på meg æille somma!». Da ble det litt latter, for det var ingen som så han og hva slags diagonalsving han drev med.

Etter det skikurset fikk Erling lyst til å lage et skirenn for blinde og svaksynte. Det var dette som etter hvert ble kalt Ridderrennet. Det første Ridderrennet ble arrangert i 1964, men navnet kommer egentlig fra sagnet om «Ridderspranget» som Erling hadde lest. Ridderspranget ligger 5,5 mil nord for Beitostølen. Det er en cirka tre meter bred kløft i berget der elva Sjoa, med en foss, renner. Sagnet om Ridderspranget (fra 1300-tallet) inspirerte Erling. Det handler om Ivar Gjæsling som bodde på en av få adelsgårder, Sandbu, i Vågå. Han skulle gifte seg med «Skårvangsola», den vakreste jenta på gården Skårvangen, men det hadde ikke hun noe lyst til. Hun sendte derfor bud etter ridder Sigvat på gården Kvie i Vang i Valdres som kom med hester og sine menn. Han passet på å komme da Ivar Gjæsling eller «ridder Eldjarn», som han ble kalt, var borte. Han satte gården i brann og tok med seg Skårvangsola. Da følget med hester kom tilbake til det store juvet over Sjoa, som senere ble kalt Ridderspranget, var gode råd dyre. Han måtte prøve å hoppe over for å berge Skårvangsola og sine menn. Berget kunne være glatt og sleipt, og hvis han falt i fossen, var han ferdig. Han tok imidlertid sats, hoppet over og «tok sitt riddersprang». Dette er blitt en metafor som ligger i bunnen for mye av det vi driver med på helsesportsenteret i dag. Det å utfordre seg selv, ta sitt eget riddersprang, være utenfor komfortsonen, men å greie det. Mestringsopplevelser er viktig.

Det første Ridderrennet ble arrangert i 1964. Det var egentlig galskap at blinde skulle gå på ski, da det på den tiden ikke var noe tilbud om fysisk aktivitet eller idrett for syns- og bevegelseshemmede i Norge. For å få til denne ville idéen, dro Erling nytte av kontaktnettet sitt. Han hadde møtt Kong Olav tidligere, og tok nå kontakt med ham, og sa at han hadde en idé om at han ville arrangere et 5 mil langt skirenn for blinde og svaksynte. Det skulle starte

Foto: Ivar Aaserud/NTB

ved Ridderspranget i Vågå, gå over Valdresflya og ned til Beitostølen. Kongen sa ja til å være med, under forutsetning av at distansen ble halvert til 25 km. Da kongen hadde sagt ja, gikk han til forsvaret. Forsvaret ble med og er fortsatt en viktig støttespiller for Ridderrennet. Videre ble kongefamilien, stortingsrepresentanter og medlemmer av regjeringen med som ledsagere.

Erling tenkte veldig stort, men han sa at «såpass måtte det være» hvis man skulle vekke hele det norske folk i kampen mot fysisk og psykisk forfall, og de blinde skulle vise vei. Noen mente at Erling var en ener på markedsføring, men igjen dro han stor nytte av kontaktnettet han hadde fått, da han reiste rundt og turnerte med Engedahl. Erling sa også at brukerne selv måtte bidra til å redusere sin funksjonsnedsettelse og øke sin arbeidsevne og sosiale tilpasningsevne. Dette ser vi på helsesportsenteret den dag i dag; Brukeren jobber ofte på egenhånd under veiledning.

Etter det første Ridderrennet i 1964 gikk det ut en nyhetsbulletin på en idrettskonferanse i Paris, og der sto det: «Oppe i de høye norske fjellene har det foregått et fantastisk skiarrangement, der det deltok 60 blinde og svaksynte stortings- og regjeringsmedlemmer!» Der var det kommet inn en betydelig trykkfeil, men den syntes Erling var veldig god, og han brukte den i mange år etterpå. Da sto han gjerne og kikket litt opp mot taket, samtidig som han sa «Det har sin gyldighet fortsatt!»

Tidligere statsminister Oddvar Nordli var også ledsager under Ridderrennet. Han gikk med en blind mann. Da Nordli kom i mål, ble han intervjuet og spurt om hvordan det gikk: «Ja, je var nå i ælminnelig god form, je,» sa han, «men da je kom midt på detta Vinstervatnet, da hadde je gått meg helt tom. Da sa je åt denna blinde kroppen; nå får du vara så blind du vil, for je orke itte mer». Og så tilføyer han, «Hæin slo meg med 20 minutt».

I dag kan vi snakke om integrering; hvem er ledsager for hvem, vi bytter roller. Dronning Sonja har også vært ledsager flere ganger. Ett år gikk hun med blinde Aud Berntsen. Dronningen spør etter hvert om Aud kan vente litt, for hun må bare pusse nesen. Men Berntsen har ikke tid til det «Gjør som meg, bruk votten!» Her er det altså ikke forskjell på Kong Salomo og Jørgen Hattemaker. Senere ble det Ridderrenn i Jugoslavia i 1969, i USA i 1975, i Canada i 1978, i Japan i 1982 og i Bulgaria i 1986.

Else Kåss Furuseth pleide i programmet «Kåss til kvelds» å invitere inn gjester, og i et av programmene hadde hun invitert Kristin Skogen Lund, en av våre mektigste kvinnelige næringslivsledere. Der sier Kåss at hun virker så perfekt og flink, «Har du noen gang tatt deg vann over hodet»? Så svarer Skogen Lund at det har hun gjort mange ganger. «Tro det eller ei det. Det går litt galt innimellom». Hun nevnte noe som ble spektakulært, da hun fikk spørsmål om hun kunne være ledsagere på Ridderrennet på Beitostølen. Det ville hun jo gjerne. Så var det imidlertid spørsmål om hvor fort hun gikk 10 km på ski. De forhørte seg litt med mannen hennes, og han sa 40 minutter, men så rask var hun ikke. Det gjorde at de paret henne med Birgit Skarstein som allerede da var en veldig rask langrennspigger.

Skogen Lund kom til Beitostølen og satte i gang med 10 kilometeren uten oppvarming eller særlige forberedelser. Allerede 200 meter ute av stadion var Birgit borte, og Skogen Lund hadde blodsmak i munnen. Da var gode råd dyre, men etter 2,5 km sto det en løypevakt som sa til Skogen Lund at nå går denne løypa her av i en 5 kilometers sløyfe. Så hvis du venter her, så kan du ta følge med Skarstein, når hun kommer tilbake. Birgit Skarstein kom jo raskt

rundt, og Kristin Skogen Lund så bare så vidt snurten av henne og måtte beinfly for å henge på. Hun kom da 3 minutter etter Birgit Skarstein i mål. Da trodde alle at Kristin Skogen Lund hadde gått 10 km, men hun hadde egentlig bare gått 2,5! Se innslaget i [«Kåss til kvelds», NRK TV fra 06.02.2021](#). (Fra 18:30 minutter ut i sendingen).

Det står en modell av et stort skip, MS Wilmara, i en glassmonter inne på helsesportsenteret. På det skipet var det norske sjøfolk, iblant med hjemlengsel, som hygget seg med Stordahl og Engedahl sin underholdning. De hadde hørt at Stordahl hadde planer om å bygge noe for blinde og andre funksjonshemmede oppe på Beitostølen og ønsket å samle inn penger til dette formålet. Derfor utnevnte de også Stordahl og Engedahl til æresmedlemmer i sjøfolkenes idrettslag.

Under idrettsleker ombord samlet de inn 200 000 kr, noe som ville hatt en tilsvarende verdi på omtrent 2.000.000 kroner i 2025. Det var den spede begynnelsen på 60-tallet. Deretter gikk Erling til datidens Miljøverndepartement. Han sa at nå hadde han fått penger av sjøfolket, så nå måtte han ha en tomt fordi han ønsket å bygge et senter oppe på Beitostølen.

Departementet ga da en tomt på 800 mål som de hadde kjøpt av grunneiere for cirka en million, tilsvarende 18,3 millioner i 2025. Helsesportsenteret eier egentlig ikke hele området, når staten i utgangspunktet har kjøpt det, men eier 14 mål, mens resten er såkalt statlig sikret friluftsområde.

Imidlertid måtte det skaffes mer penger, og da var det Lions Røde Fjær-aksjon i 1966 som hjalp til. Målet var å finansiere Beitostølen Helsesportsenter, og aksjonen ble en stor suksess. Det kom flybårne fjær fra Japan, og alle kjøpte fjær, enten en man kunne ha i brystlomma eller som klistremerke på bilen. Det gikk rykter om at det ble for lite i fjær, så bønder måtte slakte hønene sine og begynne å håndmale fjær.

Dette ble en TV-aksjon, og hele folket var med. Det var bare én TV-kanal i 1966, så det ble veldig mye blest rundt dette. TV-høvdingen Erik Bye var også med, og han tok kanskje en "spansk" en. Han gikk ut på TV og sa at nå hadde Møller Bil gitt en folkevognbuss, og de oppfordret alle andre bilforhandlere til å gjøre det samme. Da gikk det en intern jungeltelegraf i Møller Bil. Alle ble spurt om de hadde gitt noen folkevognbuss til denne aksjonen, men ingen vedkjente seg det. Når Erik Bye imidlertid hadde sagt det på TV, så måtte de nesten gi bort en folkevognbuss, så hele folket var med på ulike måter. Den folkevognbussen var den første de hadde i 1970, da senteret ble åpnet.

På begynnelsen av 70-tallet kom det mange busser med turister til Beitostølen. Alle følte at de hadde et eierforhold til senteret, fordi alle hadde bidratt gjennom å kjøpe røde fjær. Det kom inn 8,2 millioner i 1966, tilsvarende 68,6 millioner i 2025. Det muliggjorde byggingen av Beitostølen helsesportsenter. Senteret ble opprettet med støtte fra sentrale offentlighetspersoner, ikke minst fra tidligere helsedirektør Karl Evang og direktør for Rikstrykdeverket (nå NAV) Finn Alexander. Daværende sosialminister Egil Aarvik var også en

viktig støttespiller. Han satt i Per Bortens regjering i 1965-1971. Helsedirektør Karl Evang betegnet sågar Beitostølen helsesportsenter som den største medisinske nyvinningen i Norge på 50 år. Det er store ord, men Erling Stordahl pleide å si at vi skal gå fra passiv sykestrygd til aktiv helsetrygd. Han hadde også et eget utsagn som het: «Vi vandrer alle i mørket. Noen fordi vi ikke ser med øynene, andre fordi vi ikke ser med tankene, og de fleste fordi vi ikke ser hverandre».

Beitostølen Helsesportsenter ble åpnet 7. november 1970, og var resultatet av Erlings eget behov for psykisk og fysisk utfoldelse. For å redusere funksjonshemmingen som blind må man gå med bremsene på, man er redd for å støte på ting og vil dermed få behov for fri fysisk utfoldelse. Helsesportsenteret ble godkjent med hjemmel i lov om sykehus av 19. juni 1969, nå loven om spesialisthelsetjeneste fra juli 1999. Dette innebærer at driften har full refusjon fra det offentlige og ingen egenandel for pasientene. Driftsutgifter blir dekket i sin helhet med hjemmel i lov om folketrygd av februar 1967.

Beitostølen Helsesportsenter har en logo som kalles Røddøymannen, og som henspiller til at det startet med et par ski og skispor. Det er et av de første portrettene av en skiløper i Norge, fra et helleristningsfelt som er datert yngre steinalder cirka 2000 år før Kristus. Helleristningen ble funnet på Røddøy i Alstadhaug kommune i Nordland.

På helsesportsenteret henger det også et stort bilde av Abebe Bikila. Han var en etiopisk langdistanseløper som ble to ganger olympisk mester i maraton og Etiopias, og forså vidt i hele Afrikas nasjonalhelt. I 1969 vant han OL maraton i Roma, barbent og med ny verdensrekord. Han fikk også en ny seier i Tokyo i 1964, da med sko. Bikila fikk en gylden folkevognboble i gave av keiser Haile Selassie, og det var ikke mange som hadde egen bil i Etiopia på slutten av 60-tallet. Dessverre ble han utsatt for alvorlig

bilulykke med den bilen i 1969, og ble lam fra halsen og ned.

Erling hørte dette, og han tenkte at han alltid hadde ønsket seg et kontaktpunkt i Afrika. Han inviterte Bikila opp til Ridderrennet i 1971 og ville at han skulle prøve hundekjøring, basseng, og at han skulle prøve seg på hesteryggen. Når det gjelder det siste, så var det litt risikosport. Personer med høye nakkeskader, mye lammelser og sterkt nedsatt sittebalanse, pleier vi ikke å ha på hesteryggen. Men Erling ville at han skulle prøve. Vår mangeårige stallmester Harald Larsen ble satt på saken. Og Harald sa til meg senere at da Bikila skulle på hesteryggen, stod det livvakter i nærheten. De hadde sett morskt på Larsen, samtidig som de gjorde skjære-tegn med hånda over strupen. Underforstått – skjer det noe med Bikila nå, så er du ferdig!

Abebe Bikila var stor. Så sent som i 2010 ble ei bru utenfor Roma oppkalt etter ham: Ponte Bikila, så Erling tenkte vidt, langt utenfor Øystre Slidre kommune. Helsesportsenteret har også et annet bilde som forteller en historie. Det viser døvblinde Halfdan Larsen sammen med

daværende kronprins Harald. Foranledningen er at Halfdan Larsen får en bjørkekvist, og så skriver kronprins Harald i håndflaten med blokkbokstaver: HVA ER DETTE? Så svarer Larsen: «Det er bjørk». Dette er et eksempel en fin dialog. Vi kan kommunisere, selv om vi ikke er proffe på tegnspråk.

I forbindelse med det 50. Ridderrennet i 2013, produserte NRK TV programmet [“Lær å se med tankene”](#). Dette er et godt og tidløst program som tar for seg historikken på ulike måter.

Figur 3. Ulike dimensjoner i arven etter Anna og Erling Stordahl (B Sonstad)

Storedal Kultursenter – en materiell og en immateriell arv

Av Bodvar Sonstad, Ingebjørg Guslund, Erling Magnus Stordahl og Hans Stifoss-Hanssen

På farsgården Storedal i Skjeberg fikk Erling Stordahl i 1970 bygd et kulturanlegg tilpasset blinde besøkende, i et samarbeid med kjente norske kunstnere. Det besto av en 19 m høy nonfigurativ lydskulptur med et klangmateriale som ble sendt fra ulike høyttalere der lyden «vandret» rundt om i skulpturen. Skulpturen ble plassert i en hage med et stort utvalg planter som kunne «senses» ved berøring i de små steinlagte «rommene». I et naturlig amfi med en bygdeborg som kulisse, ble Erling Stordahls hørespill «Fra mørke til lys» avspilt i kvadrofoni fra en båndspiller. Hørespillets hovedelementer var fra den norske kongesagaen på 1100-tallet og ble naturlig satt i en ramme av istidens- og havets geologiske utforming av dalen gården ligger i. Det dreier seg her om kampen mellom lys og mørke. Bronsealderens helleristninger, som viser kulturuttrykk fra mennesker for 3000 år siden, er rikt representert i nærområdet. Erling Stordahl kunne merke ekko fra de gamle arkeologiske gravene i enden av dalen.

I hørespillet «Fra mørke til lys» konfronteres den maktsyke og nå blinde kong Magnus med skjønnheten i en blåklokke i Klosterhagen i Trondheim. Han kunne «se» stilken med fingrene og føle den som rund, djerv og med stilker som løper ut til bladene. Han hadde ikke kjent til at en blomst var så sart og vakker. Den lemlested kongen konstaterte at slikt hadde tidligere vært for smått i kampen om ære og makt. Budskapet er at vi må lære å se på en ny måte – med tankene. Lyden av Arne Nordheims atonale musikk fra lydskulpturen omgir de mørke kveldene i moll og de lyse dagene med klingende lyder.

Planene fra 1970

Erling Stordahl så for seg Kultursenteret som en slags parallell til Beitostølen Helsesportsenter, det vil si en institusjon med samme dimensjoner og visjonære perspektiver som helsesportsenteret, med helårlig virksomhet og en ansatt stab. Der helsesportsenteret var fokusert på aktivisering med vekt på tilpasset fysisk aktivitet, i norsk fjellnatur, var Storedal Kultursenter fokusert på kultur, og sansning og nærkontakt med den brede jordbruksnaturen og historien helt fra kong Magnus den blinde. For Erling Stordahl var tråden tilbake til Storedal som fødestedet til kong Magnus den blinde helt avgjørende, med den tilknytningen det ga til hans eget synstap og livsskjebne. Anlegget skulle være et monument over Magnus den blinde. I «Stien over fjellet» (s 128) beskriver han denne parallellen som komisk, og den fikk etter hvert større dybde.

En rekke ulike ideer ble lansert for å bygge ut kultursenteret til de tenkte dimensjonene, men disse ble i liten grad virkeliggjort. Det er grunn til å tro at offentlig politikk fra 1970 og utover ble mer profesjonell og formalisert, mindre åpen for karismatisk initiativ, og kanskje eksisterte det en følelse av at Erling Stordahl hadde fått nok i og med opprettelsen av Beitostølen helsesportsenter. Det er vel også nokså klart at helsebudsjettene, der helsesportsenteret finansieres, er rommeligere enn kulturbudsjettene som var den delen av offentlig økonomi som Storedal henvendte seg til.

Der hvor Beitostølen helsesportsenters historie siden 1970 har handlet om stabil helårlig drift og vekst, om rehabilitering, utdanning og forskning, fram til dagens ca. 100 årsverk, har

Storedal kultursenter hatt en annen historie og andre rammevilkår. Kultursenteret har ikke hatt økonomi til å ha heltidsansatte, og økonomiske bidragsytere har variert mellom kommune, fylke og private, og egeninntekter har også vært viktige, slik det er karakteristisk for virksomheter i kultursektoren.

Gjennom de 55 årene som har gått siden grunnleggingen har kultursenteret hatt en varierende eksistens med ulike aktiviteter. Kjernen har vært knyttet til sansehagen, lydskulpturen og utendørsscenen, fra 2002 kultur- og servicebygget, og etter hvert skulpturparken som ble etablert i 2023. Til dette er det nå knyttet kulturelle og samfunnsmessige arrangementer og aktiviteter, og kultursenteret beskriver seg som et kulturhistorisk opplevelsessenter. Det skal være en åpen møteplass for mennesker med ulike forutsetninger, og både anlegg og arrangementer skal være spesielt tilrettelagt for funksjonshemmede – særlig barn og unge, i Erling Stordahls ånd www.storedalkultursenter.no/om-oss/

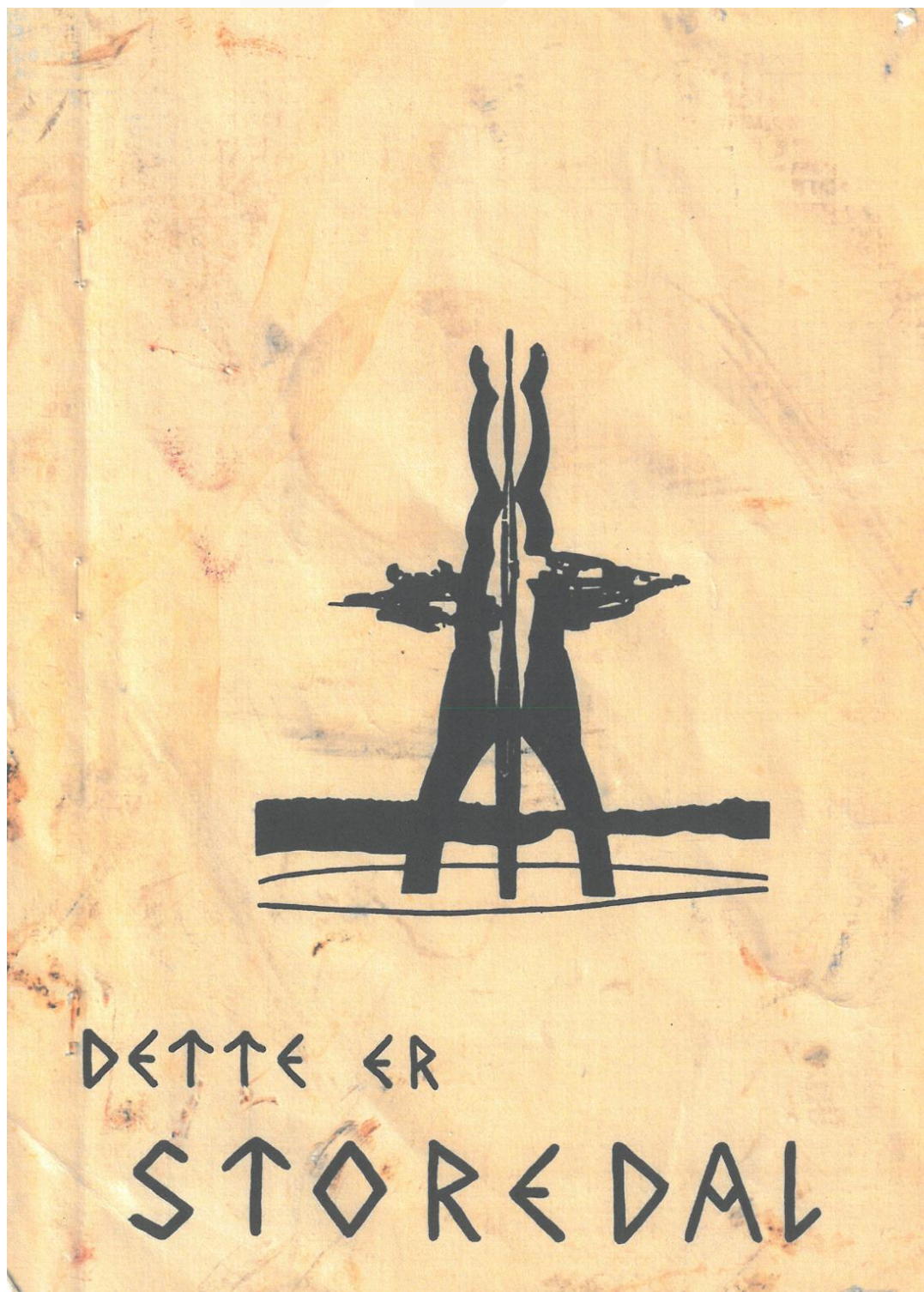
Et historisk riss

Erling Stordahls musikervirksomhet fortsatte en stund utover 60-tallet. Samtidig engasjerte han fagfolk til å planlegge Storedal kultursenter fra 1963-64. Han kontaktet en rekke framstående mennesker for å realisere planene, innen kultur og offentlig forvaltning, og det ble laget tegninger, planer og modeller for ulike deler av anlegget. Det som lyktes, var å engasjere Arnold Haukeland til å utforme skulpturen «Ode til lyset» og Arne Nordheim til å lage musikk og lydeffekter. Videre arbeidet Erling Stordahl aktivt med sitt skuespill om kong Magnus den blinde, «Fra mørke til lys». Dette var opprinnelig tenkt som en fullskala oppsetning i amfiet på Storedal, men det ble i stedet nedskalert til et hørespill på ca 30 minutter, som fikk premiere med avspilling under innvielsen av Kultursenteret 12. august 1970. Det var Erling Stordahls hjelper og fortrolige, øyelegen Otto Johansen, som ferdigstilte teksten til hørespillet rett før premieren, og det var komponert musikk av Egil Hovland. Stykket finnes innspilt på CD ([Fra mørke til lys - NRK Radio](#)). Kultursenteret ble åpnet av Kronprins Harald.

Fra åpningen i 1970 satset Erling Stordahl og hans ulike medarbeidere på å realisere planene sine, som ble kalt «Storedal II». Planene hadde varierende innhold, og det ble utviklet tegninger og modeller. Men for Erling Stordahl var det sentralt at Storedal måtte ha en fast institusjon, et slags studie- og kongressenter, med bygninger og ansatte, for å være komplett. Dessverre lot ikke disse planene seg realisere, og senteret fungerte på 70-tallet mest med utgangspunkt i parken og lydskulpturen. Det var også utfordringer med vedlikeholdet av anlegget. En stor reportasje fra Storedal i ukebladet «Familien» i juni 1971 viste at anlegget ifølge bildene i reportasjen bare var delvis fullført.

I Erling Stordahls hørespill om den blinde kongen, utfordret han folks syn på personer med funksjonshemmingi datidens samfunn. Hørespillet ble spilt inn profesjonelt av Radioteateret i NRK. Det ble avspilt for besøkende om sommeren i et utendørs amfi like ved skulpturen. Blomsterhagen, amfiet og skulpturen, sammen med avansert elektronikk, ble finansiert av Kulturrådet. Etter åpningen ble natur- og kulturanlegget tilgjengelig for besøkende hver sommer. Besøkende ble vist rundt av guider som også betjente elektronikken til skulpturen og hørespillet.

Naturfaglærer, Bodvar Sonstad, skrev og illustrerte et informasjonshefte om Storedal i 1975. Han var på den tiden ansatt på Beitostølen Helsesportsenter, men deltok i vedlikeholdet av Storedal-anlegget de første årene. Heftet beskriver anlegget i detalj, slik det var bygd opp fra starten, og nevner samtidig datidens meget viktige bidragsyttere til utformingen av anlegget. De var landets fremste på sine fagområder. Heftet ble sendt til turistkontor og spesielt interesserte blant skoler ([Dette er Storedal v/Bodvar Sonstad](#)).

Fra 1980-tallet og framover var det liten og ustabil aktivitet. Sykkelrytting «Jorsalarittet» ble arrangert i 1980 og 1981, og det var kurs i botanikk og ridning. Antakelig mottok Storedal kultursenter noe økonomisk støtte fra kommunen, fylket, private og egne arrangementer, men økonomien var svak. Det er grunn til å tro at vedlikeholdet av sansehagen også var svakt i denne perioden.

Erling Stordahl døde i 1994, og etter dette var det også i en periode liten aktivitet. Men den 12. august 1995 ble det feiret 25-årsjubileum for Storedal kultursenter til ære for Erling Stordahls minne, og med nyinnvielse av den restaurerte lydskulpturen. Det ble også arrangert Erling Stordahls minnekonsert i Sarpsborg kirke 31. oktober samme år.

Utover 90-tallet kom Erling Stordahls gamle forbundsfelle, overlege Gunnar Tellnes, inn i bildet ved Storedal kultursenter, som han la vekt på å utvikle i tråd med sine folkehelseideer. Dette var de såkalte Na-Ku-Hel – ideene (natur-kultur-helse), som hadde mange berøringspunkter med Erling Stordahls tanker. I denne perioden ble det opprettet et styre ved kultursenteret, og det ble organisert som en stiftelse. Kultur- og servicebygget ble reist i 2002. Na-ku-hel tankene ble allikevel forlatt som ledende prinsipp for virksomheten.

Helleristningsutstillingen ble åpnet sommeren 2004

Ingebjørg Guslund, kusine av Erling Stordahl, ble involvert i å ta vare på Storedal kultursenteret etter at Erling Stordahl døde, og hun har vært aktiv i drift og styre i tiden etterpå. Etter flere år med svak økonomi, ble Storedal kultursenter konsolidert med Østfoldmuseene i 2011. Dette skjedde etter en lang prosess for å sikre økonomien og driften av Storedal Kultursenter. Kultursenteret ble da en avdeling underlagt Østfoldmuseene og hadde ingen innflytelse på aktivitetsnivået på Storedal. Østfoldmuseene la vekt på formidling av historien.

Nåværende drift

Fra 2020-tallet kom kultursenteret tilbake til egen drift i regi av stiftelsen, i samarbeid med fylkeskommunen, Sarpsborg kommune og lokale krefter. Konsolideringsavtalen ble avsluttet i 2021. Fra 2021/22 sto styret fritt til å planlegge og gjennomføre kulturaktiviteter. I vedtektene og strategiplanen står det at «Storedal kultursenter skal videreutvikles i grunnleggeren Erling Stordahls ånd med tilbud om natur- og kulturopplevelser, aktiviteter og arrangementer til gjensidig berikelse for alle mennesker, heriblant personer med funksjonshemming». Planleggingen av kulturprogram og arrangementer er i tråd med Erling Stordahls visjon og ønsker for senteret. Skulpturen «Ode til lyset» ble omtalt i Klassekampen av kunstanmelder Kåre Bulie – og kalt et «klassisk eksempel på senmodernisme» 10.04.2024.

I august 2021 ble teaterforestillingen «Fra mørke til lys – fragmenter av et liv» fremført i amfiteateret på Storedal kultursenter. Forestillingen handlet om Erling Stordahls liv som funksjonshemmet, hans tanker og opplevelser, og om veien frem til et verdig liv, med skuespiller Bjørn Skagestad i hovedrollen. Dette ble en stor suksess. Det ble derfor besluttet å sette opp forestillingen på nytt i 2022 med et noe endret innhold. Forestillingen hadde tittelen «Jeg trodde jeg var alene om å være annerledes» og handlet om Erling Stordahls liv fra han var 12 år og hans personlige kamp for å forsones seg med, og lære å leve med sin funksjonshemming. Det ble satt opp fem forestillinger i august 2022. På tross av at dette skuespillet handlet om Erling Stordahls liv og kamp, og ikke om sagakongen Magnus den blinde, framsto det som en aktuell versjon av Erling Stordahls stykke «Fra mørke til lys».

Sammenfallet mellom Erling Stordahl og sagakongen ble tydelig, også gjennom gjenbruk av deler av innholdet.

Den 1. august 2023 ble 100 årsdagen for Erling Stordahls fødsel markert med teaterforestillingen fra 2022 på Storedal kultursenter. Det ble også arrangert et seminar med utgangspunkt i temaet fra forestillingen på Quality Hotel i Sarpsborg. Under seminaret kunne inviterte gjester lytte til samtale mellom Geir Lippestad, Jon Gangdal, Tove Linnea Brandvik og Astrid Nyquist.

I løpet av sesongen 2023 ble det arrangert to klassiske konserter og Midtsommerkonsert med barne- og familiekonsert på dagen og jubileumskonsert på kvelden med Sarpsborg kammerkor, orkester og to operasolister, alt på Storedal kultursenter. Samme år åpnet skulpturparken «Å se med hendene» med fire store skulpturer som symboliserer de fire årstider. Motiver er risset inn på skulpturene, slik at de synshemmede kan ta og føle på dem. Skulpturene er laget av den japanske billedhuggeren Kazuhiro Nomura. Bakgrunnen for dette var at Erling Stordahl hadde sterke bånd til det japanske keiserfamilien gjennom prins Tomohito som besøkte Beitostølen helsesportsenter og Ridderrennet i 1981.

Storedal kultursenter har i strategiplanen sin at det skal være en møteplass for barn og unge, hvor de kan ha det gøy, utfolde seg og oppleve mestring. I mai 2024 ble det derfor arrangert teaterpiknik på Storedal hvor 150 barn og unge fordelt på fem barne- og ungdomsgrupper fra nærmiljøet viste utdrag av sitt repertoar av musikaloppsetninger med sang og dans. Også i 2024 ble det holdt Midtsommerkonsert i amfiteateret i samarbeid med Kammerfest Østfold. I august samme år kunne publikum oppleve operakonsert med to profesjonelle operasangere. De fremførte med sin stemmeprakt vakre operaperler og utdrag fra kjente musikaler. Dette ble en stor sommerfestaften på Storedal. Under Ridderdagene i slutten av august fikk publikum fra nærmiljøet, deltagere med familier og de frivillige fra Ridderdagene oppleve låvekonsert med artist Ingeborg Walther med band.

I 2025 fikk Storedal kultursenter besøk av den kjente leder for demenskooret på TV Kim Wigaard, som sammen med demenskooret i Sarpsborg fremførte sanger fra sitt repertoar. Mellom de musikalske innslagene ble Kim Wigaard intervjuet av Jon Gangdal om temaet «det å være annerledes». Kim Wigaard har hatt sine utfordringer og fant nøklene til å mestre livet gjennom sangen og musikken. I juli samme år holdt den synshemmede pianisten og organisten Ulf Nilsen konsert i kultur- og servicehuset til stor begeistring.

I tillegg til kulturprogrammet har Storedal kultursenter hvert år to utstillinger i tidsrommet juli og august. Det arrangeres også årlig sommersamtaler med kulturelle innslag om temaer som annerledeshet, utenforskap, ekskludering og hva som er et verdig liv. Midtsommerkonserter er også blitt en tradisjon i samarbeide med Kammerfest Østfold. I 2026 arrangeres konserten for fjerde gang.

Storedal kultursenter har siden 2013 arrangert Ridderdagene på Storedal. Dette er en aktivitetshelg for funksjonshemmede og funksjonsfriske barn og unge med familier som foregår siste helgen i august. Her kan deltakerne være med på «Erling Stordahls Minneritt», friluftaktiviteter som ridning, klatring, kjepphest-konkurrans, trugeløp, malekurs, snekring, leirbål og grilling og ikke minst teltleir sammen med speiderne. Nå er Ridderdagene registrert

som egen forening, men samarbeider med Storedal kultursenter om gjennomføringen av arrangementet.

Kong Magnus den Blinde var som nevnt ifølge Snorre-sagaen født på Storedal. Storedal kultursenter ligger i et område med mange kulturminner og gravfelt som viser tidlig bosetting fra jernalder og middelalderen. Med denne historiske bakgrunnen inviterer kultursenteret hver sommer foredragsholdere til å holde foredrag om historiske personer.

Storedal kultursenter har våren 2026 ansatt en prosjektleder i 40% stilling. Hun skal ha ansvar for planlegging, organisering og gjennomføring av kulturprogrammet på Storedal. I tillegg skal hun gjennom sitt nettverk skaffe finansiering til senterets kunst og kulturtilbud. Målsettingen er at hun gjennom sin mangeårige erfaring og kompetanse innenfor kunst og kultur skal bidra til økt aktivitet gjennom hele året, ikke bare i sommersesongen. Det ble også i 2025 inngått en samarbeidsavtale med Sarpsborg kommune og Østfold fylkeskommune hvor formålet er å «sikre stabilitet i utviklingen av Storedal kultursenter som et lokalt og regionalt senter med arrangementer og opplevelser i Erling Stordahls ånd». I avtalen ligger det også en forpliktelse om at kommunen og fylket skal gi en fast årlig driftsstøtte til Storedal kultursenter. Storedal kultursenter er derfor inne i en periode hvor mange samarbeidspartnere, et engasjert aktivt styre og frivillige bidrar til en positiv utvikling og sikrer videre drift av senteret til glede og opplevelse for mange som besøker senteret. Mer om Storedal kultursenter finner du på nettsiden; www.storedalkultursenter.no/om-oss.

Foto: Espen Andersen

Arven etter Erling Stordahl: Å gjøre det mulige mulig

I denne rapporten har vi pekt på en lang linje, en pågående jobb og en kamp som ikke er slutt: Veien mot likestilling og deltakelse for alle. På Beitostølen Helse- og idrettsenter er det helse- og idrett eller tilpasset fysisk aktivitet og naturopplevelser i et sosialt fellesskap som står i sentrum, og på Stordal Kultursenter er det kulturopplevelser i et fellesskap sammen med nærkontakt med naturen. Én ting er imidlertid felles for de to stedene Erling Stordahl skapte, og det er likeverdig deltakelse for alle som både mål og middel.

De to sesongene av «Team pølsa» vi har sett til nå viser hvor denne kampen skjer i vår tid: Mye er mulig, og samtidig er det mye som gjenstår. Deltakere og stab i programmene står praktisk og ideologisk på skuldrene til Erling Stordahl; det er arven etter Erling Stordahl vi ser utfolde seg. Samtidig kjenner vi den samme utålmodigheten. Mennesker med funksjonshemming møter hindringer i strukturene og i det sosiale livet, og behovet for å oppleve og ikke minst ta vare på naturen har vi heller ikke sett tydelig nok.

Erling Stordahls kongstanke var å vise hva som er mulig til tross for funksjonshemming. Se mulighetene – ikke la seg stoppe av hindringene og vanskelighetene. Utforske hva som er, eller kan være, mulig – prøve ut det som kanskje er mulig – erfare om det er mulig å mestre.

Med mottoet – å gjøre det mulige mulig – understrekes en av de aller viktigste menneskerettslige og sosialpolitiske målsettingene i samfunnet – at alle skal ha like muligheter til å utvikle sine evner. Det som er den store bøygen også i dag, er at det ikke blir lagt nok til rette for at det som faktisk er mulig blir gjort mulig å oppnå.

Fellestrekk for de som er kommet langt med sine ferdigheter er at de tror på egne evner og faktiske muligheter, og har et åpent forhold til å ta imot hjelp når det trengs. Ut fra et samfunnsmessig likestillingsperspektiv bør det være en overordnet målsetting at så mange som mulig oppnår en solidarisk holdning til at alle kan få anledning til å gjøre det mulige mulig.

Kilder

Andersen E (2010): **Erling Stordahl. Ildsjel og banebryter**. Oslo: Akilles

Bjørklund U H, Bjørholt PG, Gogstad AC, Moi H, Staff PH (2008): **Er du halt, kan du ride – fysikalsk medisin og rehabilitering, et fag tar form**. Oslo: Høyskoleforlaget

Bredahl A M (2012): **Handikap, eksistens og fysisk aktivitet**. Norges Idrettshøgskole, Doktoravhandling

Duesund L (1993): **Kroppen i spesialpedagogikken. En teoretisk og empirisk undersøkelse om fysisk aktivitet og selvoppfatning**. Universitetet i Oslo, Doktoravhandling

Ekern T (1966): **De handicappede – og vi andre**, i Program for Ridderrennet 1966

Fysioterapeuten, **lederartikkel n4 4 1974**

Gangdal J (2019): **Det muliges kunst. 50 år med Beitostølen Helsesportsenter**. Oslo: Kagge

Gjessing B (2023): **What fits me? “Tailoring” tricycles for people with disabilities, with activity and participation as goals**. Universitetet i Oslo, Doktoravhandling

Johansen O (1972): **Ridderspranget – Erling Stordahl og hans verden**. Oslo: Gyldendal

Johansen O, Funder F, Stordahl E, Evang K m fl (1970): **Naturen og det moderne menneske**. Oslo: Universitetsforlaget

Lid I M (2020): **Universell utforming og samfunnsdeltakelse**. Oslo: Cappelen Damm

Moribak I, Grøtan K (1987): **Tilpasset opplæring i kroppsøving for elever med særlige behov**. Grunnskolerådet/Universitetsforlaget

Moribak I, Rotevatn L (1995): **Beitostølen Helsesportsenter 1970 – 1995**. I Beitostølen Helsesportsenter, 25 års jubileumsskrift. Beitostølen: Beitostølen Helsesportsenter

Paulsen J (2023): **Mye mer enn et skirenn. Beitostølen bidrag til norsk skisport**. Beitostølen, utg Jan Paulsen

Skarstad, K (2019): **Funksjonshemmedes menneskerettigheter**, 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget

Skogheim T H, Moribak I (2013): **Ridderrennet på Beitostølen. Mulighetenes arena i 50 år**. Oslo: Akilles

Stordahl E (1957): **Stien over fjellet – en livsskildring**. Oslo: Aschehoug

Stordahl E (1966): **Hva er sosial kultur?** i Program for Ridderrennet 1966

Stordahl E (1969): **Fra tanker og idéer til SUKSESS**; Minner fra 1969. Ridderrennets jubileumsprogram 1964-1998.

Stordahl, E (1970): **Fra mørke til lys**. NRK: Skuespill